İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

YIL 4 SAYI 37 KASIM 1993 15.000 TL. (KDV DAHİL)

4. yıl

KARANLIKTAN ÇIKIŞ

• **Sahibi - Yazılşleri Sorumlu Yönetmeni**
BERRİN TAŞ

• **Genel Yayın Yönetmeni**
CENGİZ GÜNDOĞDU

• **Genel Yayın Yönetmen Yardımcısı**
A. NECMETTİN BORTEÇİN

• **Kurum Yazmanı**
ŞADİYE GÜLE

• **Görsel Yönetmen**
AYLİN KILIÇ

• **Teknik Danışman**
MUSTAFA DOKUMACI

• **Katkıda Bulunanlar**
B. SADIK ALBAYRAK
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU
MÜFİT GÜRGÜN
TURGAY TOPAL
HIDIR GEVİŞ
BURAK GÜRCAN
TOLGA AKIŞ

• **GENEL DAĞITIM**
YAY-SAT

•**Yönetim Yeri:**
Mollafenari Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94 - 513 93 99
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: Sel Dizgi ve Yayıncılık, 511 10 05
Baskı: Ekinci Ofset, 565 73 76

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin Taş adına 150.000 TL. yatırmanız yeterlidir. (Öğrenci 120.000 TL, Yurtdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
İnsancıl Gelir 1
Vedat GÜNYOL
Miri Malı ... 3
Cengiz GÜNDOĞDU
Kültür Fırtınası Açış Konuşması 4
B. Sadık ALBAYRAK
Kültürde Eşitsiz Gelişme 5
A. Necmettin BORTEÇİN
Kültür ve Dil 8
Kemal ÖZER
Görüş Günü Konuşması (Şiir) 9
Betül ÇOTUKSÖKEN
Kültür Kavramı ve Kültür Felsefesi Üzerine 11
İhsan TOPÇU
Haydi (Şiir) ... 12
Aydemir GÜLER
Kültür ve Politika 14
Hıdır GEVİŞ
Malinowski'de Kültür 17
Ali Ersin GÜNÇE
Can Dağında Kan (Şiir) 19
Aşkın AYRANCIOĞLU
2000 Yılına, Utanarak 20
Afşar TİMUÇİN
Kültür Üstüne ... 22
Müfit GÜRGÜN
İnsanların Zaferleri (Şiir) 23
İlker BELEK
BTD ve Ütopyamız 24
Ayhan ERGÜN
Alıcı Kuştu... Bendeki... Sen. (Şiir) 25
Koray KILIÇ
Görünümler (Şiir) ... 26
İbrahim AKYÜREK
141 142 Öldü Yaşasın 3713 27
Selim BARAN
Hapishanesi Değiliz Birbirimizin (Şiir) 28
Sevim RAŞA
Polonya Günlüğü -1 29
Nilgün GÜRBÜZ
Geleceğin Kardeleni'ne ... 31
Metin İLKİN
"İsyanlar Destanı"ndan Bir Bölüm (Şiir) 32
Banu Ayten AKIN
Kayıp Bulundu (Öykü) ... 33
Vecihi TİMUROĞLU
Oğul Yarısı (Şiir) / Sivas Yangınında (Şiir) ... 34
B. Sadık ALBAYRAK / A. Necmettin BORTEÇİN
Yalçın Küçük ile Söyleşi 35
Cengiz GÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi ... 42
Berrin TAŞ
Senin Kentinde Yaşıyorum (Şiir) 43
Nesrin SÜMER
Gökyüzü Kimliksiz (Şiir) ... 45

İnsancıl Gelir

Yağmurlu bir gecede yazıyorum. **İnsancıl**'ı düşünüyorum. **İnsancıl,** bu sayıyla dördüncü yıla giriyor. Şimdi şunu söylemeliyim. **İnsancıl,** Nadir Han'ın beşinci katında tek bir odada işe başladı. **İnsancıl**'ın tek odasının yanında geniş salonda bir işyeri vardı. Bu salon şimdi **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nun... **Fırtınalarımızı** burda estirdik...

Geçen gün genç bir hanım geldi. "Cengiz Bey" dedi, "siz o küçük odaya taşındığınızda biz salondaydık... Günler geçti. Sizi konuşuyorduk bir gün. Müdürümüz sizler için 'Bir iki ay sonra tası tarağı toplayıp giderler' demişti. Keşke o gün sizden yana iddiaya girseydim."

Dört yıl önce durum nasıldı, onu anlatıyorum. Beni tanıyanlar da tanımayanlar da birkaç ay sonra tası tarağı toplayacağımızı düşünüyordu. Çünkü, sistem insanda bir dergiyi yaşatma düşünü bile kırmıştı. O tarihte bir dostum "Yirmi yıllık edebi... kültürel mücadeleni hiç kazanamaycak bir ata koyuyorsun. Baksana yaprak kıpırdamıyor. Bu dergi birkaç ay sonra kapanacak. Hasımların seni rezil edecek. O zaman napacaksın" dedi. "Dostuma şöyle demiştim. İnsani direngenliğin sıfırlandığı... tek bir yaprağın kıpırdamadığı bir dönemde, insani direngenliği ateşlemek... yaprağı kıpırdatmak benim insana borcum. Borcumu yerine getiremezsem... insani direngenliği ateşleyemezsem... yaprağı kıpırdatamazsam, kesin kararlıyım. İntihar edeceğim."

İnsancıl ölüm kararıyla çıktı. Türkiye'de hiçbir dergi ölüm kararıyla çıkmadı yola. Ölüm-yaşam diyalektiğinde milim milim yürüdük. Yürüdüğümüz yolda insanı ayağa kaldırdık. Umudu... direngenliği ateşledik. Güzel dünya düşünü diri tuttuk.

İnsancıl en çok buna önem verdi.

Neden.

Kapitalist sistem bütün insani değerleri yerlebir etti. Kapitalist sistem, bugün Afrika'yı aç bıraktı. Yarın bütün dünyayı aç bırakacak. Kapitalist sistemin insana vereceği tek bir değer yok. Buna karşın sistem, boyuneğdirici sertliğiyle şimdilik yürürlükte. Burada boyuneğdiricilik önemli. İnsanın boyuneğmesi gerekiyor. Bunun için kapitalist sistem bilinci parçalıyor. Parçalı bilinci donduruyor. Tarih bitti diyor. Bundan ötesi yok diyor. Burda, insanın insanlaşma süreci duruyor. Aşkı... dostluğu... vicdanı... sevecenliği... yaratıcılığı... güzelliği... düşleri... sevişmesi... milyonlarca yılda yine insanın yarattığı... insanı insanlaştıran bu değerler yerlebir oluyor. O... adına insan denen, ama sistemin metalaştırdığı zavallı, sistem ne isterse onu yapar duruma geliyor. Sistemin istediği zaman savaşıyor... sistemin istediği zaman eğleniyor... sistemin istediği yerde... sistemin istediği zamanda sevişiyor.

Sistem ağlatır onu. Yine sistem güldürür. Onun ne yiyeceğini... ne içeceğini sistem düzenler. Neye sevinecek... neye kızacak... neye üzülecek. Bütün bunların hepsine sistem karar verir.

Sistem bunu yandaşlarıyla yapar. Şarkıcısıyla... filmcisiyle... politikacısıyla... iktisatçısıyla... hekimiyle... avukatıyla... en önemlisi yazarıyla.

Yazar... sistemin ekonomi politiğine uygun bir sanat kurar. Edebiyatıyla... sanatla, insanda son direnme noktalarını kırar. İnsanı yer bitirir. Sistem insanı yiyip bitiren bu sanatçıları önde gelen ilan eder, eserlerine başyapıt der.

Gerekirse din kitaplarını ezber geçer sermayenin şeytanı, insanı dört bir yandan kuşatır. Bu kuşatma düzmece düşünce akımlarıyla yapılır. Tarihçiliğin çanak çömlek derkesine indirildiği ortamda, insanın tarihle bütün bağlantıları kesilir. Tarihsiz kalan insanla sağlıklı ilişkiye girilmez. Merhaba dersin, o durmadan söver. Arkanı dönersen yumruğu yersin. İki adım atarsın seni yarı yolda bırakır.

O... sermayenin metalaştırdığı zavallı, aşkı yerlebir eder... dostluğu önemsemez. Yılgın... avını kollayan bu zavallı, felsefesiz... bilimsiz... sanatsız beyniyle insanlaşma sürecini durdurur. O umutsuzluk... yılgınlık yayar... insanda bütün direnme noktalarını yıkar.

İnsancıl bu ortamda yola çıktı. İlk toplantıda şunu söyledim. "Uzun bir yolculuğa çıkıyoruz. Zahmetli... zorlu... acılı... üzüntülü... tehlikeli bir yolculuk. Evimizde çocuklarımız... eşlerimiz bile bize karşı. Bu mücadelede hiç kimse bize rahat bir ortam sağlamayacak. Bunun için bizler, koşullar nolursa olsun, ciddi... samimi... insani bir direngenlikle bu mücadeleyi sürdürmek zorundayız. **İnsancıl**, insan için yola çıkan bir dergi. **İnsancıl,** ulaştığı her noktada yerlebir edilen insanı ayağa kaldırmalı. **İnsancıl**'ın temel işlevi budur. Önümüze milyarlar konsa bile **İnsancıl** insana karşı tek bir haraketin içinde... yanında olmayacaktır. Bu uzun yolculukta yorulup bizden ayrılanların arkasından tek bir kötü söz söylenmeyecektir. Ama insani yolculuğumuzu engellemek isteyenlerle mücadelem sert olacaktır. Bilirsiniz ben inatçıyımdır. Üstelik moralim hiç bozulmaz. İnsani bir yolculuğa çıkıyoruz. İnsan için çıktığımız bu yolda başarımıza inancım kesindir."

İnsancıl'da insan için yolculuk böyle başladı. Düşündüklerim aynen oldu. **İnsancıl,** ulaştığı her noktada yerlebir edilen insanı ayağa kaldırdı. Ben, **İnsancıl** için taze demlenmiş çay dedim. Bu tuttu. İlk sayıdan sonra gelen mektuplar "Evet haklısınız, **İnsancıl** taze demlenmiş çaya benziyor" diye bitiyordu. Bunun dışında okurlarımızın bir benzetmesi beni pek sevindirdi. **İnsancıl**'ı güneşe benzettiler. Karanlığı yırtan güneş dediler **İnsancıl** için.

Tabii hasımlarımız hiç boş durmadı. Hasım dendikte iki türlü düşünmek gerikiyor. **İnsancıl,** sistemin edebiyatı star sistemine karşı. Karşı olduklarımızın bizi engellemesi gerekir... Gerekeni yaptılar. Uzun bir süre bizi görmediler. Bunun için onlara hiç kızmadım. Çünkü onlar insani bir dünya için mücadele vermiyor. İnsani mücadele vereni neden desteklesinler. Selim İleri... Enis Batur... Mehmet H. Doğan... Fethi Naci... daha bir çokları yanıt bile vermediler bize. Burjuvazinin yöntemidir bu. Sus. Hasmın ölümünü bekle. Birincisi bu.

İkincisi. Bize dost görünenler... İstanbul'da... İzmir'de... Ankara'da neler neler yaptılar **İnsancıl** okunmasın diye. Bunun son örneği Kayseri'de **Eşik** dergisi... Birdenbire saldırdılar **İnsancıl**'a. Ama **İnsancıl** bütün engelleri aşıyor. **İnsancıl,** insan için yoluna devam ediyor.

Şu bilinsin... **İnsancıl**, insanın oluşturduğu... insanın yarattığı taze demli çaydır... ya da güneş... İçinizin üşüdüğü... direngenliğinizin kırıldığı... bunaltılı... bir gününüzde **İnsancıl** gelir. İçinizi ısıtır. Sıcacık elini uzatır. Ayağa kalk insan der. Güzel geleceği sen yaratacaksın der.

İnsancıl, karanlığı yırtar... fırtınasıyla silip süpürür püsürükleri... **İnsancıl** gelir... Merhaba insan der... aydınlığa götürür insanı.

İnsancıl gelir. Taze çayla... güneşle gelir.

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL
OKUMA TİYATROSU

Kasım Ayı Etkinlikleri

6 Kasım 1993 Cumartesi günkü etkinliğimiz iptal edilmiştir. Özür Dileriz...

4.

NERUDA / Şiirler

Yöneten: Cengiz Gündoğdu

Okuyan: Berrin Taş

20 Kasım Cumartesi Saat 14.00(*)

5.

GÜNGÖR GENÇAY / Şiirler

Yöneten: B.Sadık Albayrak

Okuyanlar: A. Necmettin Borteçin

Müfit Gürgün, Pınar Köksal

27 Kasım Cumartesi Saat 14.00

6.

GÜNEŞLEME

Milliyet Gazetesinin Değerlendirilmesi

Değerlendiren: Hıdır Geviş

4 Aralık Cumartesi Saat 14.00

İNSANCIL
FELSEFE KALKIŞMASI SEMİNERLERİ

■

GASSENDİ

A. Necmettin Borteçin

20 Kasım Cumartesi Saat 10.00

■

BACON

Müfit Gürgün

27 Kasım Cumartesi Saat 10.00

■

DESCARTES

Aysel Sağır

4 Aralık Cumartesi Saat 10.00

■

LOCKE

B.Sadık Albayrak

11 Aralık Cumartesi Saat 10.00

(*) Bu tarihten itibaren etkinlikler saat 14.00'de başlayacaktır.

İnsancıl Okuma Tiyatrosu Salonu
Mollafenari Sokak, Nadir Han, 40 - 42 / 5 Cağaloğlu
Tel.: (0-212) 513 93 99 - 511 79 94

Miri Malı

Vedat GÜNYOL

Tüm dünyada, edebiyat, müzik, resim, hatta hatta bilim ve teknik alanındaki ilerlemeler, yenilikler, hep bir etkilenme, bir ölçüde benimsenme yoluyla gün ışığına çıkmıştır, çıkıyor da. Ne var ki iş, sadece etkilenme ve benimsenme ile kalmayıp, düpe düz kopyacılığa dönüşürse bunun adı Fransızların plagiat (plajya) dedikleri, bizim eskiden **intihal** sözüyle karşıladığımız aşırma olur. Bir yapıtı, miri malı, yani hazine malı sayıp, kendi imzasıyla yeni bir şeymiş gibi ortaya sürme açıkgözlülüğünün daha doğrusu pişkinliğinin olağan görüldüğü olmuşur bizde. "Çaldımsa da miri malı çaldım" diyen Şeyh Galip'in bu sözü bir gerçeği dile getiriyor.

Peki, bütün bunları niye yazıyorum dersiniz. Anlatayım.

Nicedir masamın üstünde bir çevirinin üç ayrı baskısı var: R.M. Rilke'nin **Malte Laurids Brigge** adlı yapıtının çevirileri.

Bu güzel yapıt ilk kez 1948'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın Klasikler serisinde gün ışığına çıkmış. Çevirmenler, önem sırasıyla şöyle: Dr. Tietze B. Necatigil.

Gel gelelim çevirinin 1966'da **de** yayınlarında, 1982'de de basımlarında yalnız Behçet Necatigil'in adı var. Dr. Tietze bir yana atılmış. Olacak şey mi?

İnsan, 1982'deki çeviride, bir önsözde olsun, ilk çevirinin ortak bir çabayla yayınlandığına ilişkin bir not düşmüş olmasını bekliyor. Ama, nafile.

Tietze, neredeyse tüm dünya dillerini, tüm inceliklerine varıncaya kadar bilen olağanüstü bir diller uzmanıdır.

Türkçeyi, girdisi çıktısıyla, bir Türk aydını kadar bilen Tietze ile Necatigil'in tanışması ve ortak çeviri yapacak kadar dost olması, B. Necatigil için bulunmaz bir nimettir. Ne var ki, B. Necatigil, bu nimeti çöpe atarak, adı geçen yapıtı, 18 yıl sonra, yalnız kimi sözcükleri değiştirerek kendi adıyla yayınlıyor. Hepimizin sevdiği, Türk şiirine, Türk düşüncesine büyük katkılarda bulunmuş olan böyle bir sanatçının, bu tür bir duruma düşeceğini akıl alabilir mi?

Dr. Tietze, benim elli yıllık yakın dostumdur. İnce yapılı, ince davranışlı, karınca ezmez bir insanımdır, serinkanlı, olumsuzluklara bakıp gülümsemeyi başaran nefis bir adam.

B. Necatigil'in bu tutumundan son ölçüde rahatsızdır.

Belki inanmayacaksınız ama, ben size şimdi 1948 ortak çeviri ile yakından ilişkili örnekler sunacağım, gelişi güzel yerlerden alarak. Bunlarda göreceğiniz gibi, tümce dizisi korunarak, yalnız kimi sözcükler günümüz yalın Türkçesine çevrilmiş.

Alın size, 1948 tarihli ortak çeviriden bir örnek:

"Demek buraya yaşanacak yer diye geliyorlar; burası ölünecek yer desem, daha doğru. Sokağa çıktım. Gördüğüm şey: hastaneler. Saklanan ve yıkılan bir adam gördüm. Halk etrafını sardı, sonrasını görmek azabından kurtuldum. Gebe bir kadın gördüm. Yüksek, sıcak bir duvar boyunca kendini ağır ağır sürüklüyor ve zaman zaman duvara dokunup emin olmak istiyordu: henüz duruyor mu, durmuyor mu. Evet, duvar henüz duruyordu. Duvarın arkası ne acaba?" (s. 3).

Bu da 1982 çevirisinden:

"DEMEK buraya yaşanacak yer diye geliyorlar; burası ölünecek yer desem daha doğru. Sokağa çıkmıştım. Gördüğüm şey: hastahaneler. Bir adam gördüm, sallandı ve yıkıldı. Halk çevresini sardı; bu da beni, sonrasını görmekten kurtardı. Gebe bir kadın gördüm. Yüksek, sıcak bir duvar boyunca, kendini ağır ağır sürüklüyor, arasıra duvara dokunup emin olmak istiyordu, henüz duruyor mu durmuyor mu diye. Evet, duvar henüz duruyordu. Duvarın arkası ne ki?" (s.7)

1948 ortak çeviriden:

"Ve eğer bir kimsenin aklına sual sormak; bütün bunlara sebep nedir, üstüne titrenerek muhafaza edilmiş bu odayı helâk bolluğuna boğan nedir, diye bir sual sormak gelirse... buna yalnız bir cevap verilebilecekti: Ölüm." (s. 12)

Yine 1982 çevirisinden:

"Ve eğer bir kimsenin aklına soru sormak; bütün bunlara sebep nedir, üstünde titrenmiş, korunmuş bu odayı yok oluşların tufanına boğan nedir, diye bir soru sormak gelirse... buna yalnız bir cevap verilebilecekti: Ölüm." (s. 14)

1948'in ortak çevirisinden gelişi güzel bir parça:

"Tekrar sessizlik. Allah bilir kimdi, bu sessizliği yapan. Sonra insanlar, kımıldandılar birbirlerine çarptılar, özür dilediler, öksürdüler. Her şeyi silip süpürecek umumi bir gürültüye geçmek üzereydiler ki, ses, birden bire koptu; azimli, geniş ve yüklü.." (s. 245)

Şimdi de tek imzalı 1982 çevirisinden bir alıntı:

"Yeniden sessizlik. Allah bilir kimdi, bu sessizliği yapan. Sonra insanlar kımıldandılar, birbirlerine çarptılar, özür dilediler, öksürdüler. Her şeyi silip süpürecek toplu bir gürültüye geçmek üzereydiler ki ses, birdenbire koptu, azimli, geniş ve yüklü.." (s. 191)

Karşılaşmalı alıntıları çoğaltmaya gerek görmüyorum. Çünkü, 1982 tarihli çevirinin neresini açsanız aynı durumla karşılaşırsınız. Şurası su götürmez ki, Necetigil, yapıtı yeniden çevirmiş değil, Tietze ile birlikte kotardığı çevirinin sadece kimi sözcüklerini değiştirmekten öte bir şey yapmış değil. Çok sevdiği anlaşılan yapıtın ortak çevirisini kendine mal ederken, sayın Tietze'yı ne denli kıracağını hesaba katması, hiç değilse, bir ufacık önsözle gönlünü alması gerekmez miydi?

Basın dünyamızda bir de **gasp** olayı geçerliğini henüz kaybetmemiş, kaybedeceğe de benzemiyor. Bir ay kadar önce böyle bir olay benim de başıma geldi. Bir ara Ragıp Zarakolu bana "Vedat ağabey, senin Albert Bayet'den çevirdiğin **Bilim Ahlakı** çıkmış, haberin var mı?" diye sordu. Haberim yoktu. Bana sormadan, benden izin almadan çevirimi nasıl basarlar aklım almadı. Neyse Zarakolu araya girdi, Çeviriyi basan **Yorum Yayınları** ile beni telefonla temasa getirdi. Yayınevi bana otuz kitapla gülünç bir telif hakkı gönderdi.. İşi mahkemeye götürebilirdim ama, uğraşacak halim olmadığı için vazgeçtim, durumu bu yazımla kamuoyuna yansıtmayı yeğledim. Yayınevi, beni ölmüş biliyormuş. Onun için mirasçılarım var mı yok mu araştırmaya gerek görmemiş, ölü bir adamın malı, miri malıdır diye yaradana sığınıp sıvamış kolları. Güzel mi- Yayınevi yöneticileri dünyadan habersiz olduklarını şununla da ispatlamış bulunuyorlar; İç kapakta: birinci baskı 1963, ikinci baskı (kendi baskıları) 1993 diye gösterilmiş. Oysa, kitabın ikinci baskısı, benim izinimle **SAY** yayınlarında çıkmıştı, 1982'de.

Lafı burada kesiyorum. Anlayana sivri sinek saz, anlamayana davul zurna az. İşte, bu kadar.

Kültür Fırtınası Açış Konuşması

Cengiz GÜNDOĞDU

Sevgideğer Konuklar,

İnsancıl Emekçileri'nin düzenlediği Kültür Harekatı içinde Kültür Fırtınası'nı başlatıyorum.

Bugün insan ciddi bir tehlikenin eşiğinde. Bu tehlike, insanın bütünüyle meta derkesine düşürülmesidir. Kapitalizmin ekonomi politiğine uygun bir harekatla kapitalizmin ideologları dört bir koldan insana saldırıyor.

N'apıyorlar. Hayatın her noktası için insanda yanlış bilinç durumu yaratılıyor. Buna birkaç örnek vermek istiyorum... İstanbul sokaklarını kaplayan bir afişte, yağmurlu bir günde, durakta otobüs bekleyen insanlar görülüyor. Bu afişte bir kadın, elinde "modern" bir dondurmayla gülümsüyor... Yağmurlu bir günde otobüs bekleyen... hem de gülümseyerek... bu hanım tatil bilinci yaratmak istiyor insanda. Modern dondurmayla tatilde hissedersin kendini diyor afiş. Mutlu olursun diyor.

Kapitalizmin ideologları mutluluğa çok önem veriyor. Dergilerde yayınlanan bir reklamda "Küçük taksitlerle büyük mutluluklar" edinebileceğinizi söylüyor.

Ama insana biraz hüzün de gerekli. Kapitalizmin ideologları hemen kolları sıvıyor. Şiirle... romanla... resimle... filmle biraz hüzün yaratıyor insanda...

Peki aşk... dostluk... evlilik... Hepsi hazır. Açarsın telefonu, ne istiyorsan hazır...

Sevgideğer Konuklar, bütün bunlar, güdümlenmeyle yaratılmış yanlış bilinç durumları. Yanlış bilinç durumlarıyla insan mutlu olmaz, mutlu gibi olur. Hüzünlenmez, hüzünlü gibi olur. Aşık olmaz, aşık gibi olur. Arkadaş olmaz, arkadaş gibi olur.

Kapitalizm insanın, emeğiyle bir gerçeklik yaratmasını bu gerçeklikte insani varlığını gerçekleştirmesini istemez. Kapitalizm, insan emeğinin sömürüldüğü gerçeklikte, insanın rahatsız olmadan yaşamasını ister. Bunun için yanlış bilinç durumları yaratılır. İnsan, kapitalizmin insana karşı yarattığı gerçeklikte iyi ambalajlanmış bir metadır.

Tabii bu hakikatın insandan saklanması gerekir. Kapitalizmin ekonomi politiğine uygun bir durum, kültürün önemli bir unsuru dille insandan saklanır.

Jean Blot, "Düşman sözcükler" adlı yazısında bu durumu net bir şekilde açıklar... Savaşlarda ticari rekabetin etkinliğini biliniyor. Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biri de Alman domuzuyla Sırp domuzunun rekabeti.

Bakın ne diyor Jean Blot "Bir domuz uğruna veya daha çok domuz satmak için kimsenin ölümü göze alacağını sanmıyorum. Haksız yere horlanan bu hayvanın yerine altın, petrol, yol veya bir ırmak koyabiliriz ama, hiç kuşkusuz sorunun utanç verici niteliğini değiştirmiş olmayız. Yani çıkarı gizlemek, yaşamsal bir gereksinim olarak gösterip, insanların onu savunmak ve elde etmek amacıyla her şeyi göze alabilecekleri biçimde sunmak için sözcükleri başarılı bir biçimde maskeleyip, gerçekliği, heyecan, tutku ve hayranlığa dönüştürmek gerekir. (...) Başlayacak olan her savaşa sözcük taburları öncülük eder."

Sevgideğer Konuklar, bugün insan, kapitalizmin yarattığı tatsız gerçekliğin, dille... kültürle, heyecan, tutku, hayranlık diye gösterilmesi tehlikesini yaşıyoruz.

Kültür sorunu dendikte insanın önündeki sorun şudur. İnsan, kapitalizmin yarattığı tatsız gerçeklikte, yanlış bilinç durumuyla meta derkesine düşecek mi...

Yoksa, insan kendi emeğiyle yaratacağı insani süreçlerin oluşturduğu hakiki bir gerçeklikte insanca mı yaşayacak.

Atacağımız her adımı... söyleyeceğimiz her sözü, yazacağımız her kelimeyi bu soruna göre düşünmek zorundayız.

Bugün dünyada "bana göre" ölçüsünün hiçbir anlamı yoktur. "Bana göre" ölçüsü... şunu söylemeliyim, son derece işlevsiz... son derece geçersizdir.

Peki, ölçümüz n'olmalıdır. Ölçümüz, insana göre olmalıdır. Sana zarar verecek olsa bile insana göre yararlı olanı yapmak, insani kültür mücadelesinin... daha açık söylemem gerekirse, insan olmanın... insani süreç yaratmanın şaşmaz ölçüsüdür. Çünkü sevgideğer konuklar, bana göre ölçüsüyle hareket eden insanları bir domuz için... bir varil petrol için savaşa sokar... biraz daha paralı olayım diye insanı meta derkesine düşürür.

Ama şu bilinmeli. Bugün, insanı tatsız gerçeklikte yanlış bilinç durumlarıyla yaşatanları gelecekte utanç çukurları bekliyor. Çünkü bu mücadeleyi, insan kazanacak

Biz kazanacağız.

Bu inançla, burdan, insani kültür mücadelesini sürdüren yolarkadaşlarıma yolunuz zor diyorum. Zor yolda yolun açık olsun diyorum.

Yolun açık olsun insan... sevgiyle... onurla... gururla yolun açık olsun insan arkadaşım.

Cengiz GÜNDOĞDU

RÜZGAR
-Eleştiri-
80 sayfa, 30.000 TL.

EKMEK
-Eleştiri-
96 sayfa, 30.000 TL.

Dergi adresinden ödemeli olarak istenebilir.

Kültürde Eşitsiz Gelişme

B. Sadık ALBAYRAK

Gelişmenin her alanda eşitsiz olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Gelişme ile eşitsizlik ilişkisinin kapitalist gözle kavranışı dünyayı üçe bölüyor zaten: "Birinci," "İkinci", "Üçüncü Dünya" "Gelişmiş ülkeler", "geri kalmış ülkeler", "gelişmekte olan ülkeler", "az gelişmiş ülkeler" eşitsiz gelişmenin ülkeler ölçeğinde yüzeysel kavranışını anlatıyor. Eşitsiz gelişmenin, bu biçimde, bu denli sık ele alınması, gerçekliğin "ulus devlet" kategorisi içinde dondurulması, insanlığın gelişme süreçlerini, bu gelişmenin her alanda ortaya çıkardığı eşitsiz gelişmelerin irdelenmesini perdeliyor. Bu tekerlemelerle, gelişme kavramı, belirsiz iktisadi ölçütler içine sıkıştırılıyor. Gelişmenin niteliksel oluşu gözardı ediliyor.

Kültür, eşitsiz gelişme alanlarından biri. Eşitsiz gelişme, kapitalizmle ortaya çıkan bir nitelik değil, tarihin temel niteliklerinden biridir. Eşitsiz gelişmenin tarihi-toplumsal boyutunun yanısıra insani boyutu var. Belirli bir tarih kesitinde, belirli bir toplumdaki insanlar da eşitsiz gelişmişlerdir. İnsan, sınıflara bölünmüş toplumlarda yaşamak zorunda olduğu sürece, gelişme, her sınıf için, sınıf bireyi olarak gerçekleşmek zorunda kalan insan için eşitsiz gelişme anlamına geliyor.

Gelişme ile çelişki arasında kurulan ilişki, çelişki ile eşitsizlik ilişkisi açısından yeniden irdelenebilir. Gelişmeyi doğuran çelişki, bir eşitsizlik ilişkisidir.

İlkçağ tarihi, insanlığın eşitsiz gelişmesini somutluyor. bir bölümü neolitik devrimi yaşarken, bir bölümü toplayıcılık aşamasında insan topluluklarının aynı zaman kesitinde yeralması bunu gösteriyor. Gelişme ölçütü, insanın doğayı gereksinmeleri doğrultusunda dönüştürme gücü alınırsa, farklı gelişmişlik düzeylerindeki insan topluluklarının karşılaşmasından, çatışmasından, birleşmesinden yeni, sıçramalı bireşimler yaratılması, gelişmenin ilerilere taşınması doğuyor. Böylelikle eşitsiz gelişme, düz, çizgisel olmayan bir gelişmenin, tarihin temel özelliklerinden biri oluyor. Bu nitelikte bir gelişme anlayışı, tarihen bir dönem ilerde olanın, sonraki dönemde geride kalması, geride olanın ilerde olanı aşması olgularını açıklamakta da anahtardır. Eşitsiz gelişme, geride olanın, gelişmişin birikimlerini yeni bireşimlere dönüştürerek aşmasıyla gerçekleşiyor.

İnsanlığın eşitsizlikten kurtulmuş bir toplum arayışında, eşitsiz gelişmenin aşılması özlemi belirleyicidir. Kapitalizme yüklenen "evrenselleştirici" gücün olumlu karşılanması da buradan geliyor. Kapitalizm, dünya ölçeğinde yaygınlaşma hızı ve becerisiyle, evrenselleşen meta ilişkisiyle, dünyayı bütünleştiriyor. Bu bütünleştirmeden, eşitsiz gelişmeyi her alanda aşacak devrimlerin önkoşulları doğacak. Varsayımlardan biri bu. Marx ile Engels'in **Alman İdeolojisi**'nde, kapitalizmin, üretici güçlerin gelişmesinde yarattığı sonuçları vurgulamaları, gelişmenin, dünya ölçeğinde ortak nitelikte gerçekleşmesini olumlamaları bunu gösteriyor. Eşitsizliğin aşılmasında, "üretici güçlerin bu gelişmesi (daha şimdiden insanların güncel ampirik yaşantısının, yerel hayat planı üzerinde değil de **dünya tarihi planı üzerinde** cereyan etmesini içeren gelişmesi) katiyen vazgeçilmez, önce yerine getirilmesi gereken bir pratik koşuldur(...)" (1) Üretici güçlerin, dünya ölçeğinde bütünleşmiş bir üretim sürecini yaratacak ölçüde gelişmesi "insan cinsinin **evrensel** ilişkileri, sadece, üretici güçlerin bu evrensel gelişmesi ile kurulabileceği için" (2) gerekiyor. Bu gelişmenin bugün gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Ancak üretim araçlarının ve ürünlerinin evrenselleşmesi, insanın evrensel ilişkilerini, evrensellik bilincini ne ölçüde geliştirdi? Raymond Williams'ın şu insanı, bu evrenselleşmenin niteliklerini sorgulamak açısından ipucu verebilir.

"Bir ingiliz vardı, Amerikan kökenli çok uluslu bir şirketin Londra bürosunda çalışıyordu. Bir akşam Japon malı arabasına binerek eve döndü. Alman mutfak malzemesi ithal eden bir firmada çalışan karısı ondan önce gelmişti. Karısının küçük İtalyan arabası genellikle trafikte daha çabuk hareket edebiliyordu. Yeni Zelanda kuzusu, Kaliforniya havuçları, Meksika balı, Fransız peyniri ve İspanyol şarabından oluşan akşam yemeklerini yedikten sonra, Finlandiya'da yapılmış olan televizyonlarını seyretmeye koyuldular. Program Falkland Adaları'nı ele geçirmek için başlatılan savaşla ilgiliydi. Bu programı seyrederken yurtseverliklerini hissettiler ve İngiliz olmaktan gurur duydular." (3) Böylesine bütünleşmiş bir dünyada yaşayan, yaşamının her kırıntısında dünya ölçeğinde ilişkiye giren emekle yüzyüze gelen insan, milliyetçilik yanılsamasını aşamıyor. Williams'ın örneği, eşitsiz gelişmenin kültürde ortaya çıkışını gösteriyor. Malların evrenselleşmesi, insanın doğa ile ilişkisinde belirleyici konuma gelmesi, insan bilincinde geliştirici etki yaratamıyor. Tersine, gerçeklikle yanlış bir ilişki kuruyor meta ilişkilerinin belirlediği insan.

Kültür ile insanın gelişimi içiçe. Çok sayıda kültür tanımı içinde, benim burda kullandığım kültür kavramını, en genel anlamda, insanın toplumsallaşma sürecinde, doğayı dönüştürerek ürettiği bütün değerler olarak tanımlayabilirim. Kültürün, insanın toplumsallaşma ile yarattıkları olması önemli. İnsan ise, toplumsallaştıkça gelişiyor. Kültür ile insanı bu bütünlükte inceleyen bir kitapta, **Kültür ve Tarih**'de Vadim Mejuyev şöyle yazıyor: "Kültür, toplumsal özne olarak insanın gelişimini, insanın yaratıcı güçlerinin, ilişkilerinin, gereksinimlerinin, yeteneklerinin, iletişim biçimlerinin gelişimini kapsamaktadır." (4) Üretici güçlerin gelişmesi insan yaratıcılığının bir yanıdır, kültürün bir öğesidir, üretici güçlerin içinde yeraldığı üretim ilişkileri insani değilse, insanın gelişimini sağlamıyorsa kültür geri kalacaktır. Kültürün öğeleri arasında eşitsiz bir gelişme ortaya çıkacaktır. Evrenselleşen maddi üretime karşılık "milliyetçilik" yanılsamasını yaşayan insan, gelişmemişliğin, kül-

türde eşitsiz gelişmenin, geri bir kültürün somut anlatımıdır. Vadim Mejuyev, Marx'tan gelişmiş insanın zenginliği üzerine şu parçayı aktarıyor: "zenginlik, bireylerin gereksinimlerinin, yeteneklerinin, beğenilerinin, üretici güçlerinin evrenselleşmesi, evrensel değişim içinde gerçekleştirilmesidir. Zenginlik insanın doğal güçler üzerinde olduğu kadar, 'doğa' olarak tanımlanan kendi özü üzerinde tam anlamıyla gelişmiş bir egemenlik kurmasıdır. Zenginlik, insanın yaratıcı yeteneklerinin, **belirli bir kalıba** bağlı olmaksızın, özgürce ve tam anlamıyla gelişmesinden başka bir şey değildir." (5) İşte, olağanüstü bir meta zenginliği üreten kapitalist sistemin, gelişmemiş, yoksul bir insana dayanmasının açıklaması da burda gizlidir. "Belirli bir kalıba bağlı olmaksızın" geliştirilen insan yetenekleri kapitalist sistemin kültürel gelişmesine taban tabana zıttır. Kapitalist sistem, yetenekleri ve zevkleri kalıba dökme üzerine kuruludur, çünkü değişim değerinin gerçekleşmesi için gereken talep bu kalıp insanla yaratılabilir. Pazarın soyutlayıcı ilkeleri, insanı da soyutlamaya, tektipleşmeye sürükler.

Kültürün, kapitalist sistemce çizilen çerçevesi, insanı kalıplara sokar. Kapitalist kültür, bütün yaratıcılığı, pazar için meta üretiminin koşullarına hapsedilen insan demektir. İnsanı, Yavuzer Çetinkaya'nın nitelemesiyle "tüketici birimlere" indiren bir kültür egemendir.

Raymond Williams bu kimliği, bu "birimi" şöyle çizer: "Üretim bantları döndükçe ve süpermarket arabaları malları taşımak için hazır bekledikçe bu yeni ve güçlü toplumsal kimlik benimsenir. En iyi biçimiyle öyle bir kimlik indirgenmiş bir kimliktir. En kötü biçimiyle de, aşağılık ve açgözlü bir kimliktir. Ama tabii ki 'tüketici', 'vatandaş' ya da 'buyruk' kelimeleri düzeyinde genel bir kelimedir (...) Eşyalar arabaya yüklendiği ve eve dönüldüğü zaman, anahtarın kilitte dönüşüyle birlikte daha insanca bir kimlik -bir aile, evlilik, çocuklar, akrabalar, arkadaşlar,- belirir. Tüketicinin ekonomik davranışı, iyi şeyleri eve getirmek için kendinizden uzaklaşarak eriştiğiniz davranıştır." (6) Böylelikle, hayatın değişik alanlarında değşik kimlikler yüklenen parçalanmış insan çıkar. Bu insan, "gibi"li yaşamaya koşullanmış bir insandır. Bu sistemde, insanın yarattıklarının insana egemen olması, yabancılaşma kaçınılmazdır. Eşitsizlik üzerine kurulmuş bu toplumda "Uygarlığın tüm başarıları ya da bir başka deyişle, **toplumsal üretici güçlerin ve emeğin üretici güçlerinin gelişimi** (...) işçiyi değil, sermayeyi zenginleştirmektedir. Üretici güçlerin tüm çabası, yalnızca sermayenin üretim gücünü artırmaya yaramaktadır."(7) Sermaye, işçinin birikmiş ve elkonmuş soyut emeğidir, işçinin yarattıkları ona egemen olmaktadır. Bu süreçte insan, kültürle kazandıklarını yitirmektedir. Eşitsizlikçi bir sistemde, kapitalizmde, bir sınıf bireyi, bir işçi olarak insan, toplumsallaşma sürecinde, kültür yaratarak geliştirdiği insanlığını "yitirmekte ve yemek içmek gibi 'yalnızca hayvansal fonksiyonlarını yerine getirmeye' zorlanmaktadır 'Hayvan olan insana, insan olan da hayvana dönüşmektedir"'.(8) Tüketici birim bu insanı anlatır işte. "Kıl oldum abi"yi şarkı diye söyleyen ve dinleyen bu insanı anlatır. İnsanın bütün kazanımlarının çöpe atıldığı bu çürüntü sistemi ve kültürünü anlamak için, bu temel çelişkiyi, kültürde yansıyan bu eşitsiz gelişmeyi görmek gerekiyor. Bu görüşle, gelişmenin eşitsiz ve çelişkili niteliği aydınlanacak. Kültür, bu sistemde parçalanmıştır. Kompütürle maymun, bu parçalanmayla, bir arada olabiliyor.

Eşitsiz gelişmenin kültürde yansıması, bölgelerin, toplumların dünya ölçeğindeki eşitsizliğinde de karşımıza çıkar. Kapitalizmin evrenselleşme süreci, dünyanın kapitalizm öncesi ilişkileri yaşayan bölümlerini sömürgeleştirerek çözme, yoketme sürecidir. Böylelikle kapitalist koşulların kültürü, insanın duraklaması demek olan bu kültür dünyaya egemen olmaktadır. Bu sürecin acılarını, kültürdeki etkilerini incelemek için iki çalışma üzerinde durmak istiyorum. Biri, İranlı yazar Daryush Shayegan'ın **Yaralı Bilinç** kitabı. "Daryush" adının yazımının bile İngilizce olması, yazarın kitapta irdelediği, kapitalist kültürün, kapitalizm öncesinin kültürünü yaşayan bir toplum üzerinde yarattığı tahribatın yoğunluğunu, en ince noktalara kadar sızmış olduğunu gösteriyor. Shayegan'ın zengin olgusal bilgi içeren kitabındaki bakış açısı da, kapitalizmin egemen kültürünün dışına çıkamıyor.

"Batı-dışı uygarlıklar iki pradigmanın zamanını yaşamaktadırlar: Kendi paradigmaları ve büyük bilimsel devrimlerden doğan paradigma.(...) Birbirine bu kadar karşıt modellerin çarpıştığı bir dünyada yaşayan insan, saçma davranışlarda bulunma tehlikesiyle karşı karşıya kalmadan bu duruma nasıl razı olabilir?" (9) sorusunu sorarken kullandığı dil, çelişkiyi ne ölçüde kavramaktadır? "Modernliğin yapıları yeryüzündeki bütün kültürlere kendilerini kabul ettirdiler, bütün alanlarda tahribat yaptılar ve sonunda algılama aygıtımızın içine sızdılar." (10) derken kapitalist algılamanın dışına çıkamadığını kabul ediyor. Kapitalist dilden, bakış açısından kopamamasına karşın, bu kitapta, eşitsiz gelişmenin kültürde yarattığı etkileri kavramak için son derece yararlı gözlemler var.

Egemen kültürün girişinin yarattığı tahribat "körleştirici" bir etki yapıyor. "Eleştiri yetisini felce uğratıyor", böylelikle, yaşadığı gerçekliği kavrayamayan insan çıkıyor ortaya. Daryush Shayegan "yamalama"dan sözediyor. "Yamalama -olgularda hiçbir karşılığı olmayan- fikirleri toplumsal gerçeklerle çakıştırmaktan ibarettir. Yamalama gerçekliği içi boş bir söyleme indirger (...) bu söylemin modern ya da arkaik olması önemli değildir." (11) "Yamalama", gerçekliği "cafcaflı bir dekorla örter." Bu kavram, yaşadığımız ülkenin kültür sürecini de anlatıyor. Sözgelimi, kültürün anlaşılması yolunda yakın dönemde yaşanan tartışmalar, bütünüyle gerçekliği yamalarla örtmekten ibaret. Postmodernizm tartışmasını alın, bu toprakların hangi gerçekliğini açıklıyor bu tartışma?. "Arabesk" kavramıyla açıklanmaya çalışılan kültürel gelişmeyi düşünün. "Arabesk" üzerine söylenenler, gerçekliği bu yama kavramın arkasında örtmekten başka bir şey değil. "Arabesk" için getirilen bütün tanımların, bu tanımlama çabalarına yolaçan sürecin bütünü, kapitalizm koşullarında kültürün aldığı insan durdurucu biçimlenmeyi somutluyor. Bence, "arabesk"i tanımlayanların asıl kendileri "arabesk" Kapitalist kültürün, saptırıcı bir kavramla, "emperyalist kültür" diye nitelenen gelişmelerin kolaycı açıklamaları da yamalı bir bilincin çırpınışlarını gösteriyor. Bu kültürü, hamburger, cola, Amerikan sinemasına indirgemeye çalışanların asıl gizledikleri, "postmodernizm" diye yutturulan "tartışma"nın da, bu kültürün bir başka yansıması olduğuydu. Amerikan

sineması kadar "postmodernizm tartışması" da, "yapısalcılık" da kapitalist kültürün çölleştirici unsurudur.

Yamalama çözümünün bizde, Shayegan'ın ortaya koyduğundan daha eski kökleri var. Ziya Gökalp'ın kültüre yüklediği anlam tam da böyle bir çabayı somutluyor. "Medeniyet" Batıdan, "hars" bizden olacak. Eşitsiz gelişmiş bir dünyada, kapitalist Batının etkilerine karşı, bu gerçekdışı çözüm, yamalı bilinç ortaya çıkıyor.

Sanatta, eşitsiz gelişmenin tahribatı daha yoğun yaşanıyor. Gündemi, gerçeklik değil, egemenleşen kapitalist Batının etkinliği belirliyor. Sanatçı yaşadığı toprakların gerçekliğinden koparak, etkisine girdiği kapitalist Batının taklitçisi haline geliyor. Skolastik bir gündemi tartışıyor. Skolastik bir sanat yapıyor. Kapitalizm koşullarında sanat, bir yandan metalaşırken, bir yandan da gerçeklikten, insandan ve insani sorunlardan koparak skolastik tekerlemelere dönüşmüştür zaten. Eşitsiz gelişmenin bu sürece etkisi, bizim yaşadığımız topraklarda olduğu gibi, bayağılaşmanın derecesinde görülüyor. Sanat inanılmaz ölçüde bayağılaşıyor.

Kültürde eşitsiz gelişme, tarihi açıdan ilerde olanın, tarihi açıdan geride kalmış olanı etkilemesi, çözmesi, asimile etmesi, "skolastik gündem"le tarihi olarak aşılmış bir felsefeyi, bu felsefenin tartışma yöntemini karşımıza çıkarıyor burda.

İngiltere'nin Falkland Savaşı'nda ayaklanan "milli" bilinci de, skolastik bir bilinçtir. Kapitalizm, kültürü duraklatarak, insanı, boğucu bir skolastiğe sokuyor yeniden.

Bir başka yazar, Meksikalı Octavio Paz da, **Yalnızlık Dolambacı**'nda eşitsiz gelişmenin yarattığı kültürel çözülmeyi ve kimliksizleşmeyi irdeliyor. Kapitalizmin evrenselleşmesinde, sömürgeciliğini coğrafi keşiflerle boyutlandırdığı biliniyor. Meksika'nın İspayalılarca işgali, kapitalistleşme sürecinin başlarındaki Avrupa kültürünü Amerika'ya taşıyor. "Yerli halkın yazgısı, çeşitli zamanlarda ve çok yerde görüldüğü gibi, kendi ulusal kültürlerinin yıkılışına tanık oldu." (12) Ancak bir kültürün başka bir kıtaya taşınması, tarihin eşitsiz gelişmesinde yeni alanlar yarattı. Paz'ın yazdıkları Katolikliğin durumunun bu eşitsiz gelişmeden nasıl etkilendiğini gösteriyor. "Katolikliğin Avrupa'da duraklayıp gerilemesi, İspanyol Amerikasındaki en yüksek başarı çizgisine ulaşmasıyla aynı zamana rastlıyordu. Katoliklik, kaynağında kuruyan yayılma sürecine girmişti." (13) Dalga, kaynağında sönerken, uzaklarda etkin oluyor. Aynı zaman kesitinde eşit olmayan bir etkinlik sözkonusu. Bu olgu, aynı zaman kesitinde başka tarihleri yaşayan toplumların birarada oluşu, tarihin eşitsiz gelişme sürecinde sergilediği yeni bireşimler, sıçramalar, gerilemeler için ipucu bir durumu somutluyor.

Eşitsiz gelişme, "geç kalan"ın, daha sonra gelişenin hızla gelişmesi için bir itki sağlıyor. Gelişenin yarattığı birikimleri almak, daha ötelere götürmek anlamına gelir bu. Marx ile Engels, Kuzey Amerika'da kapitalizmin gelişmesi üzerine şunları yazıyorlar: "Kuzey Amerika gibi zaten gelişmiş bir tarihsel dönemle başlayan ülkelerde, gelişme hızlı olur. Bu gibi ülkelerde, terkettikleri ülkenin gereksinimlerine uygun düşmeyen ilişki tarzları yüzünden göçeden ve buraya gelip yerleşen bireyler dışında önceden mevcut doğal koşullar yoktur." (14) Marx ile Engels, Kuzey Amerika'daki "yerli" halkın koşullarını hiç hesaba katmıyorlar. Kapitalizm zaten onları ezip geçiyor. Eşitsiz gelişmiş bir dünyada, istila yoluyla bir başka ilişki tarzı, bir başka kültür, fethedilen ülkeye aşılanıyor. Gelişme daha hızlı oluyor. Aşı, "tam ve engelsiz kök" (15) salabiliyor.

Kapitalizmin evrenselleşme düzeyi, bugün, dünyayı kucaklamıştır. Evrenselleşen, bazı bölgelerde skolastik bir bilinçle, ilk geliştiği bölgelerde tüketici birime indirdiği insanla, insanın gelişmesini, toplumsallaşmasını, kültürü durduran kapitalist sistemin aşılmasında eşitsiz gelişme süreçlerinin kavranması son derece önemli. Avrupa merkezli tarihten kurtulmanın, insanın gelişmesinin önünü açacak bir toplumun kurulmasında yükleyeceği sorumluluk bilinci bununla bağlıdır. Octavio Paz da bunu vurguluyor. "Bir zamanlar, her derde iyi gelen düşüncelerin gömüsü sayılan Avrupa günübirlik yaşamaya başladı. Öbür gün neler olacağını kendi de bilmiyor. Bu yüzden kendi başımızın çaresine bakmak zorundayız." (16) Tüketici birime yakışan bir kültür altında yaşamadır bu. İnsanın yeniden zenginleştirici bir gelişme sürecine, kültüre kavuşması için bu aydınlanma son derece gereklidir. Paz devam ediyor. "Dünya tarihi artık herkesin sorunu oldu. ve (...) bizim labirentimiz insanlığın çıkmazı oldu." (17) Labirentten, insanlığı kapitalizmin soktuğu karanlıktan kurtulmak için, "Gerçeğin yüzüne ve gözünün bebeğine bakmak zorundayız."(18)

Gelişme ile kapitalist teknolojinin özdeşleştirildiği, insanın doğa karşısında edindiği becerilerin işlevsizleştiği, kültürün gelişmesinin durdurulduğu ve saptırıldığı bir sistemde, kapitalist sistemde insanın çürüyüp gitmemesi için bu sorumluluğu üstlenmek gerekiyor. "Tam anlamıyla insanın gelişimini simgeleyen" bir kültür için...

Sadık ALBAYRAK

İNSAN ARAYIŞI

-Eleştiri-
132 sayfa, 35.000 TL.

Dergi Adresinden ödemeli olarak istenebilir.

KAYNAKLAR

1. Marx-Engels, **Seçme Eserler C-1**, s. 42, Çev: Sevim Belli, Ankara 1976
2. Age, s. 42
3. Raymond Williams, **İkibin'e Doğru,** s.169, Çev: Esen Tarım, İstanbul, 1989
4. Vadim Mejuyev, **Kültür ve Tarih**, s. 81, Çev: Suat H. Yokova, Ankara, 1987
5. Marx, aktaran: V Mejuyev, age. s. 81
6. R. Williams, age. s. 180
7. Marx, akt: V. Mejuyev, age. s. 134-135
8. Marx, akt: V Mejuyev, age. s. 136
9. Daryush Shayegan, **Yaralı Bilinç,** s. 31, Çev: Haldun Bayrı, İstanbul, 1991
10. age, s. 67
11. age. s. 86
12. Octavio Paz, **Yalnızlık Dolambacı**, s. 107, Çev: Bozkurt Güvenç, İstanbul, 1990
13. Age. s. 113
14. Marx-Engels, age, s. 85
15. Age, s. 85
16. O. Paz, age, s. 188
17. Age, s. 190
18. Age, s. 214

Kültür ve Dil

A. Necmettin BORTEÇİN

Yeni Bir Dil

Çok tartışmalara neden olan... kimilerinin, yeni dil sizin uydurmanız... sizin sorununuzdur, dediği. Kimilerinin ne yani, sözlükleri mi değiştireceksiniz... dediği. Kimilerinin, sözcüklere takılmayın, dediği bir öneriydi... yeni bir-dil. Neredeyse, "herkesin" denebilecek bir karşı çıkanlar topluluğu, önceleri böyle karşı çıktılar, yeni bir dil arayışına. Kim bilir... belki de bunu türkiyede ilk söyleyen... ilk ortaya atanın sevgideğer Cengiz Gündoğdu oluşuydu karşı çıkışların nedeni.

Tarihi... tarihsel gelişimleri... toplumsal dönüşümleri kişilere bağlamak olanaksız. Ancak, bir gün... yeni bir dil üretildiği zaman, insanlık başta sevgideğer Gündoğdu olmak üzere türkiyede bu işi başlatanların **İnsancıl Emekçileri** olduğunu kavrayacak... bunun onurunu yaşıyorum. Sevincimdir.

Şunu söylemek gerekiyor... eğer bu işi türkiyede Enis Baturlar... Ferit Edgüler... Selim İleriler ya da Fethi Naciler... Memet Fuatlar başlatmış olsaydı, emin olun bu konu, türkiyenin "önde gelen" konusu olur... bundan söz edenler de "önde gelen yazarlar" ilan ediliverilirdi.

Söylemek gerekiyor. Bu işi yapamadıklarına üzülmüyorum. Eğer böyle bir iş yapmaya kalkışsalardı, yeni dil arayışını da derhal metalaştırır... "önde gelen yazar"lıklarıyla... "çok satan" kitaplarıyla bu çabayı da insandan koparırlardı. Yapamadılar. Teşekkürlerimi sunuyorum... huzurunuzda.

Yeni bir dil dendiğinde derhal şu belirtilmeli. Bu dil, türkçenin dışında bir dil değil. Yeni dil, kapitalizmin meşrulaştırdığı... insanın bilincini... düşüncesini durduran kavramları kırmaktır. Bunların karşılığında, bilinci açan... gerçekliği doğru gösteren bir dil... yeni kavramlar üretmektir.

Yeni bir dil dendiğinde, paniğe kapılanlar, sözlükleri ezber geçenlerdir. Ezberciler, yeni dile her zaman karşı çıktı. Haklıdırlar. Biz, sözlüklerdeki "yasal", "İdam", "İşveren", "kızkurusu", "yasadışı", "modern", "çağdaş" türünden bilinci yanlış gerçekliğe süren... durduran... kapitalizmin doğrularını mutlak hakikatler olarak gösteren bütün bu sözcükleri... kavramları silmek niyetindeyiz. Kuşkunuz olmasın. Silinecektir. Ancak ondan sonra, gerçeklikler doğru kavranabilecek... bilinci hasara uğramış insanlar, ancak yeni dilin gerçeklikleri doğru... sistemdışı gösteren kavramlarıyla bu hasarın etkilerinden kurtulacak.

Kısadan söylemek gerekirse... yeni dil insanın kapitalizmden... meta kültüründen çıkışıdır.

Kavramlar

Dil bir süreçtir. Tıpkı insan gibi. Kültürleri üreten bir süreçtir. Hem maddi hem düşünsel üretimde dil var. İnsan, bir dil içinde düşünüyor. Bu dille deneyimlerini... düşüncelerini... buluşlarını... bilgisini... daha bir çok bilinç durumunu açıklıyor, yayıyor. Bütün bunlar, dilin kültürdeki etkisini, kültür üretimindeki önemini titizlikle irdelemeyi gerektirir. Dili sorgulamayan meta kültürü üreticileri, dilin bir araç olduğunu öne sürer. Dil onlara göre, olmuş bitmiş bir üretimdir. Hep öyle kalacaktır. Bir araç olarak, bir aracı olarak kullanılır... değişiklik olsa olsa yapısında olabilir. Anlattığı... gösterdiği... açıkladığı durumlar... olgular değişse bile meta kültürü üreticisi bunu dert etmez kendine. Çünkü sorunu bu değildir. Sorunu, dili bir araç olarak kullanmaktır.

Kapitalizm tüketimi arttırabilmek için "yeni" yanlısıdır. Durup durup "yeniler" yaratır. Yeni metalar... yeni şarkı... türkü çığırıcıları... yeni oyuncular... yeni ilahlar. Bütün bu "yeni"leri köhnemiş dilin kavramlarıyla mutlaklaştırır. Bilinç yaratır. Yanlış bir bilinç.

Kapitalizm, insanlık tarihini durdurmak ister. Burjuva ihtilali ile. Burjuva kültürünü parçalayarak oluşturduğu meta kültürü üretiminde insanlık tarihini kapitalist aşamada durdurur. Köhnemiş dil kavramlarıyla.

Kavramlar, sözcükler... derkesine düşürülür. "Modern" kavramına karşı çıkmanız... "çağdaş" kavramına karşı çıkmanız olanaksızlaştırılır. Oysa pratikte, çağdaş... modern kavramları kapitalizmin kurumlarının sürebilmesi için... doğru gösterilmesi için insanların kafasına vurula vurula betonlaştırılmış yanlış gerçekliklerdir. Caudwell, **Ölen Bir Kültür Üzerine Düşünceler** adlı eserinde bunu çok güzel açıklar. Şöyle... "Bir nesne, aynada yansıyorsa, nesne hareket edince yansıması da hareket eder. Oysa dilde gerçeklik, simgeledikleri nesneye yanlış bir durağanlık ve kalıcılık veren değişmez sözcüklerle simgelenmiştir. O halde bunlar gerçekliği yansıtmak yerine anlık fotoğrafını verirler.(...) Bir varlığı ya da olayı tanımlamak için bir kelime icat eder, ya da bir simge yazarsak varlık değşise bile olay artık olmasada bu kelime 'sonsuza dek' değişmeyecektir." Caudwell'in söylediği açıktır. Gerçeklikler değişir. Değişen gerçeklikleri algılar... sorgularken bu değişimi uygun bir dille açıklayamazsak gerçeklikle doğru ilişki kuramayız. Değişimi kavrayamaz... kavratamayız. Değişim kavranamadığı, doğru kavramlar-

la açıklanamadığı sürece sistemin yerleşik dili ile olguların mutlaklaşması kaçınılmaz oluyor.

Kavramlaştırma, soyutlamadır. Soyutlamalar yoluyla tekil örnekler genel varlıklar olarak karşılanır... genellenmiş varlıklar... olgular... durumlar düşüncede önemlidir. Ancak, kavramlar da gerçeklikler... olgular gibi değişime uğramazsa insan bilincini... düşüncesini ileri götürmek yerine durduruyor... Artık varolmayan bir olguyu... durumu... duyguyu sırf onu karşılayan kavram var diye... o kavram değişmediği için, insanlar o kavramlaşmışlığı yeniden üretmeye devam ediyor. Hayatta karşılığı olmadığı... gerçekliği olmadığı halde.

"İnsan" bir kavramdır. Bir türün soyutlama yoluyla tanımlanmasıdır. Ancak, insanı anlatırken değişik durumlarını doğru anlatabilmek... gerçekliğindeki ayrıntıları doğru olarak gösterebilmek için, bebek, çocuk, yetişkin, ortayaşlı, yaşlı türünden farklı durumları bildiren karşılıklar var. Her biri, insan soyutlamasıyla anlatılan canlı türünün farklı durumlarını gösterir. Bu gereklidir... doğrudur.

Egemen dil kavramlarına geldiğimizde... Egemen dil, kavramları iğdiş ediyor. Kavramların bize algılattığı gerçeklikleri değişebilir durumlar olarak değil, uyulması zorunlu sonuçlar olarak sunuyor... dayatıyor.

Egemen Dil Kavramları

Bazı sorunları çözdüğünü düşündüğümüz, gerçekleri çözümlediğini... açıkladığını sandığımız kavramlar, gerçeklikle doğru ilişki kurmamızı engelliyor. Bir şeyin doğruluğunu... yanlışlığını... iyi ya da kötü oluşunu bu kavramlarla sınayıp bir sonuca varıyor insan. Bu varılan sonuç rahatlatıyor. Artık o sorun üstüne kafa yormayan insan, gerçekliklerin değişimine de kapanıyor... algılayamıyor.

Bu böyle olmasa...kavramların açıkladığı durumların hayattaki karşılıkları sorgulansa...geçerli olup olmadıkları üstüne düşünce üretilse, bütün bunların çözümlenmiş sorunlar...olmadığı, çözümlenmesi gereken sorunlar olduğunu kavrayacak. Bu kavramların doğru bellettiği gerçekliklerin arkasındaki hakikatler anlaşılacak. İnsan bilincini açıcı...kültürel süreçleri çözümleyici düşünceler üretilecek.

Böyle olmuyor. Kavramların açıkladığı durumu...olguyu... gerçeklikleri... gelenekleri insani bir etkinliğin değişebilir, dönüşebilir üretimi, hakikati olarak değil uyulması zorunlu bir sonucu... gerekliliği olarak sunuyor sistem.Kavramları yaratanların insanlar olduğu... olguların ardında toplumsal ilişkiler olduğu gerçeği egemen dille saklanıyor. Kapitalizmin sürmesi için değişmez...mutlağa sürüyor insan bilincini. İnsanı kavramların nesnesi derkesi-ne düşürüyor. Nesneleştiriyor.

İnsana dikte edilmeye çalışılan şudur. Bu kavram yerleşmiştir. Doğruluğu sınanmıştır. Sen de buna uymakla yükümlüsün... Böylece, her şeyin değiştiği dünyada hiçbir şeyin... en çok da kapitalizmin temel hakikatlerinin mutlak olduğu...değişmediği olgusunu kabul ettirmeye çalışıyor. Böylelikle, diyalektik bir durumu... maddeci yasalarla değişen gerçeklikleri kavrayışı önlüyor. İdealist bir tutumla metafizik haline getiriyor.

Böyle bakıldığında kapitalizmin meta kültürünü üreten egemen dil kavramlarıyla, insan soyutlamasına ba-

GÖRÜŞ GÜNÜ KONUŞMASI

Oğul ben senin görüş gününe
dağları devşirerek geldim
—bizim oranın dağlarını—
sevincimi ırmaklarda arıtarak
—bizim oranın ırmaklarında—
sabah yeliyle örerek saçlarımı
—bizim oranın sabah yeliyle—
o şimdi özlemiştir dedim
sesimi bizim oranın
çiçeklerine değdirerek geldim:
Nasılsın?

İşte yıllardan sonra oğul
yüz yüzeyiz yine seninle,
aramızda duruyorsa bu telörgü
sen de benim alnıma bakmalısın
dağılana dek birer birer bulutlar
görünene dek bizim oradan
senin için taşadığım gökyüzü.
Bu telörgü durduramaz çünkü
ne senin bakışını ne benim
yeter ki gözlerimiz susmasın:
Nasılsın..

Oğul ben senin görüş gününde
ninniler söylemeyi isterdim
—avutmak için uykusuz gecelerini—
türküler söylemeyi isterdim
—düğününe sakladığım türküleri—
nice ağıtlar düğümlendi boğazımda
—birer harman yangınıydı her biri—
söylemeyi isterdim yasak olmasa
bana kendi dilimizi kullanmak.
Ama bu da durduramaz oğul
ne senin söyleyeceğini ne benim
yeter ki bir tek sözcüğe sığsın:
Nasılsın!

Bir tek sözcükle alırım ellerini elime
—üşüdükçe ovalayıp ısıtmak için—
bir tek sözcükle basarım bağrıma seni
—en öksüz saatinde kuşluk vaktinin—
bir tek sözcükle duyururum öğütümü
—gördüğün zulüm mayanı berkitsin—
bir tek sözcükle ulaşır sana dileğim
—gün devrilsin ama sen devrilmeyesin—
boşuna bunca zulüm, bunca yasak ve engel,
onları aramıza koyanlar utansın:
Nasılsın?!

Kemal ÖZER

Bu ay Yordam Kitapları arasında yayınlanan ***Bir Adı Gurbet*** *adlı kitaptan.*

karsak şunu görürüz. İnsan, insandır. Altı aylıkken de... seksen yaşındayken de. Bu, olgu düzleminde böyledir. Doğrudur. Ama, açımlayıcı... dönüştürücü değildir. Eğer böyle bakar, böyle düşünürsek, insanın gelişim sürecini yakalayamaz...değişimi kavrayamayız. İnsan bebekken başka... çocuk...yetişkinken başka... yaşlandığında başkadır çünkü. Ama, kapitalizm için değişimlerin yasaları... sonuçları...dönüşebilirlikleri değil...olgular olduğu gibi önemlidir. O yüzden şöyle der insana...insan soyutlaması sana yeter... gerisini boşver.

İşte, kapitalizmin insanlık tarihine... insanlık durumlarına bakışı da böyledir.

Meta Kültürünün Kategorileri

Kapitalizm, ürettiği kavramlarla ya da varolan kavramları iğdiş ederek kültürünü yayıyor... varlığını sürdürüyor.

Kapitalizmin meta kültürü, insanları "normal", "anormal", "akıllı", "aptal" kategorilerine ayırır. Bu, rastlantı değildir. Bilinçli olarak yapar bunu. Kapitalizmin yasalarına uymayanlar bu kültürde "anormal" olarak görülür. Bu bakımdan, sistem "normal" insanlar sürüsü ister. İnsanları buna uydurabilmek için de onları yanlış bilinç durumuna sürer. Hayatta karşılığı olmayan anlamlar yüklediği kavramlarla durdurur insanı. İşte, "normal", "anormal" kavramları da böyle kavramlardır. Hayatta karşılığı olmayan...uydurma kavramlar. Çünkü, ölçüler, kurallar, ilkeler, örnekler toplumsal ilişkilerin, üretim ilişkilerinin sonucunda oluşur. Kültürel yapıyı belirleyen her türden maddi... düşünsel üretimin sonucunda belirlenir. Tarihin belli bir noktasında ölçü kabul edilebilen bir durum, tarihin başka bir noktasında ölçüsüzlük olabilir. Çünkü bu ölçüler... kurallar... ilkeler de değişebilir... değişir olgulardır. Bu bakımdan, "normal" ya da "anormal" kavramı sahte bir kavramdır. Sahte bir hakikati anlatır. Hiçbir şey normal ya da anormal değildir. Normali...anormali belirleyen hiçbir yasa yoktur. Normal...anormal kavramları, insanlarda zihni kalıplar yaratmak... onları mutlaklaştırmak için uydurulmuş kavramlardır... uydurmadır.

Zihni kalıplarla düşünmek... Tekrarlamak gerekir. Böyle davranmak, insanları rahatlatır. İnsan bilinci, rahatsız olmak istemez çünkü. Hazırlop kavramlar insanları rahatlattığı için, kapitalizmin can simidi gibi sarıldığı nirengi noktalarıdır.

Sistem, insanları "akıllı", "aptal", "yetenekli", "yeteneksiz" kategorilerine ayırır.

Bu kavramlar da egemen dil kalıpları... kavramlarıdır. Sistem insanlardan bilgiyi saklar. Ekonomi politik bilgisini saklar... felsefe bilgisini... bilimsel yöntemleri... gerçekçi sanat ürünlerini çarpıtır... bozar... gizler. Böylelikle, insanların insani kültür, insani üretimle bağını koparır. Bunun sonucunda bilgisiz... felsefesiz... sanatsız bırakılmış insanlar gerçeklikle doğru ilişki kuramaz. Önündeki tek seçenek meta kültürüdür. Meta kültürü alan insan sorgulayıcı... açımlayıcı da olamaz. Sistem, böyle olmasını ister. Ama, en küçük bilimselliği bile sakladığı insanları, sınıfsal konumlarından ötürü bilgisiz kalmış insanları da "aptal" kategorisi ile dışlar... içdünyasını parçalar. İçdünyası parçalanmış insan, "aptal" olmamak için sistemin doğrularına boyun eğer... meta kültürünü yeniden üretir.

Sistem, yeteneği bilgiden başka bir şeymiş gibi gösterdiği için, bilgisiz... bilimsiz bıraktığı insanları da "yeteneksiz" ilan eder. Yetenek denen şeyin bilgi... çalışma... yaratıcı üretkenliğin ortaya çıkması... çıkarılması olduğu gerçeğini egemen dil kavramı olan "yetenek"... "yeteneksizlik" kavramlarıyla saklar. Tıpkı, bilgiyi sınıfsal gerçeklikleri örtmek... gizlemek için kaçırdığı insanları "aptal" olarak niteleyişi gibi.

Bütün bunlar... elbette daha bir çok egemen dil kavramı... kalıbıyla kategorize eder dünyayı kapitalizm. Hepsi düşünceyi durduran, bilinci dumura uğratan kavramlardır. Yokedilmelidir. Belki de tam da bu nedenle, "deneyci işadamı" demiştir Marx, "iktisatçı"ya.

Tarihsel Haklılığımız

Yeni bir dil dendiğinde ayak direyenler... karşı çıkanlar... tüyleri diken diken olanlar tarih bilinci olmayanlardır. İnsanlık, feodalizmden çıkarken o güne kadar unutturulmak istenen üç kavramla çıktı tarih sahnesine... özgürlük... eşitlik... kardeşlik. Feodal kültürün hiçbir kavramı burjuva sınıfın istediği gerçekliği tam olarak açıklıyamıyordu çünkü. Burjuva sınıf, tarihin o noktasında üç yeni kavramla derdini anlattı. Feodalizmin kavramlarını söktü... attı. Burjuva ihtilalinin militanı Condorcet şöyle söyler... "Dillerin başlangıcında aşağı yukarı her kelime bir mecaz, her cümle bir temsildir.(...) Ama zihin, bir kelimeyi şekilli anlamda kullanma alışkanlığıyla ilk anlamından soyarak yalnız onun üstünde karar kılıyor.(...) Papazlar, bu dili halkla birlikte kullanıyorlar; bu dilin gerçek anlamını artık kavramayan, kelimeleri onun öz kavramı halini almış olan biricik kavramı görmeye alışmış olan halk, aynı deyimler papazların kafasında sadece basit hakikati gösterdiği halde, bunları nedense saçma masallar şeklinde anlıyordu. (...) Böylece papazlar, sonsuz bir bütünün metafizik sistemini kurdular."

Çok net. Böylelikle, yıllar... yüzyıllarca toplumsal sisteme egemen oldu kilise. Egemen bir dille kurduğu, yanılsamalı bilinçle düşündürdüğü toplumlar üstünde egemenliğini sürdürdü. Gerçeklikleri kendi kavramlarıyla bozdu... çarpıttı. Kilise dili egemen bir dildi. Bu egemen dil, insanın gerçeklikle doğru ilişki kurmasını engelledi. Ta ki burjuva ihtilalcileri bu dili kırana kadar. Burjuva sınıf, bu dili kırdı... ihtilalini yaptı. Yeni bir dille yeni bir bilinç verdiği insanlarla...

Artık burjuva kültürü, kapitalist toplumda egemen olan kültür değildir. Burjuva, doğuşunda kendi dilini yarattı. Kapitalizm, meta kültürünü oluştururken burjuvanın yeni dilini kırdı... kendi gerçekliğini doğru gösteren hale getirdi. Kapitalist kültürün... meta kültürünün egemenliği yeni dille kırılacak. Yeni bir dil yaratmadan, kapitalizmin temel hakikatleri gösterilemiyor...

Sistemin doğrusu... kavramıyla, sistemin içyüzü ortaya konamıyor. Burjuva ihtilalcileri bunu biliyorlardı. Şimdi, kapitalizm bu noktadadır... feodallerin noktasında. Direnişi sürüyor... ancak tarihsel olarak gidicidir. Bunu biliyoruz. Bugünün devrimcileri olarak, yeni bir dil üretiminde sorumluluğumuz vardır. Bu, insanın insanlaşma sürecindeki görevlerinden biridir... yoksa, söylendiği gibi, "canı sıkılan" birtakım insanların laf olsun diye ortaya attığı bir tartışma odağı değil. Bu, böyle bilinmeli...

Kültür Kavramı ve Kültür Felsefesi Üzerine

Betül ÇOTUKSÖKEN

Devlet, özgürlük, demokrasi terim ve kavramları gibi kültür terim ve kavramının da dışdünyada tek, nesnel, sınırları oldukça belirli bir imlemi yoktur. Ancak kültür, tüm insan dünyasını kucaklayan, insanın dünyaya, doğaya, kendi başına varolana katkısını dile getirmede işlevsel olan bir terimdir. Kültür her türlü insan yapıp etmesinin, başarısının yüklemi durumundadır; dolayısıyla da tümel bir kavramdır. Kültür nesneler alanına, düşünsel alana ve dilsel alana ilişkin bir yapı, kavram olarak bilim ve felsefe tarafından ele alınmaktadır.

Kültür çeşitli insanbilim tasarımlarında anahtar terim/kavram olarak incelenmektedir; özellikle kültürel insanbilim ya da kültür antropolojisinde insanı anlamanın, kavramanın temeli olarak görülmektedir. Hangi adlar altında olursa olsun insan yapıp ettikleriyle değerlendirilmekte ve bütün bu yapıp etmelerin ortak paydası olarak da 'kültür' üzerinde durulmaktadır.

Kültürle ilgili bilimsel araştırmalarda çoğunlukla kültürün taşıdığı temel özellikler üzerinde durulur ve hep yeni yeni kültür tanımları verilmeye çalışılır. Tanımsal dile getirişlerde belirlenen bu özellikler nelerdir? Örneğin Bozkurt Güvenç'e göre kültür, öğrenilebilir bir şeydir, tarihsel ve süreklidir, toplumsaldır, ideal ve idealleştirilmiş kurallar sistemidir, ihtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcı bir yapıdır, değişkendir, bütünleştiricidir ve kültür aynı zamanda bir soyutlamadır (1). Burada belirlenen bütün öznitelikler her bir kültürde bulunan ortak niteliklerdir. Kültürün taşıdığı öznitelikler çok çeşitli kültür tanımının da oluşmasına yolaçmıştır, hatta yolaçmaktadır: Kültürle uğraşan bilim adamlarının bildirdiğine göre kültürle ilgili tanımların sayısı 200'ü aşmaktadır.

Kültür sözcüğünün, deyiminin çok çeşitli bağlamlarda kullanıldığı da bilinmektedir; kültür çokanlamlı bir terimdir. Örneğin Nermi Uygur, "tek kişi düzeyinde kültür", "ulus düzeyinde kültür" ayrımını yaparken, Ioanna Kuçuradi de "tekil anlamda kültür", "çoğul anlamda kültür" belirlemesinde dile gelen ikili bir ayrım yapmaktadır. Bir anlamda 'kültür'den kastedilenin, 'kişilere insan olarak olanaklarını geliştirebilmeyi (: bu olanakların işlenmesini, kültive edilebilmesini) sağlayan etkinliklerin tümü' -sanat, felsefe yapma ve bu yapılanlardan yararlanma- olduğu söylenebilir. Bu, yüzyıllardan beri Batı düşüncesinde yer etmiş **cultura animi** (ruhun işlenmesi, ruhun kültürü) fikridir, ya da tekil anlamda kültür.

Bu etkinliklere -sanatsal, felsefi, düşünsel -bilgisel etkinliklere- verilen yer ve önemse, çoğul anlamda kültürden kültüre fark göstermekle kalmıyor; aynı kültürün tarihinde bile aynı etkinliğe farklı önem verilebiliyor." (2) Gerçekten de burada oluşan, ortaya çıkan gelişmeler kültürün en karmaşık yönünü oluşturuyor; burada kendini gösteren etkilenmeler- etkilemeler son derece titiz çözümlemeleri gerektiriyor, toptancı görüşler burada konuyu karartmaktan öteye geçmiyor. Kişisel tercihler, psikolojik yaklaşımlar, gereksinimler, kişilerin çoğu zaman tam da bilinemeyen, önceden kestirilemeyen yatkınlıkları; tutumları, birey-toplum, birey-çevre ilişkilerinin niteliği ve bütün bu karmaşık bağlamların bilgi bakımından çözümlenmesinde büyük zorlukların belirmesi, konunun ne denli ayrıntılı olduğunu bir ölçüde de olsa gösteriyor.

Öte yandan da çoğul anlamda kültürden anlaşılması gereken nedir? "(...) sınırları çeşitli açılardan çizilebilen bir insan grubunun yaşayışını ve bu yaşayışın görünümlerini (sözgelişi sanatlarda, bilimlerde, felsefede, dilde ve bu gibi alanlarda o anda 'modern' sayılan görüşleri; toplumsal kurumları ve işleyişlerini) belirleyerek; o grupta uzun ya da göreli olarak kısa bir süre geçerli olan (: egemen olan) insanı görme tarzını ve değerlilik anlayışını anlayabiliriz ve çoğul anlamda kültür kavramını bu şekilde belirleyebiliriz." (3)

Gerek tekil anlamıyla gerekse de çoğul anlamıyla kültürde tarihsellik bağlamı son derece önemlidir. İşte bu çoğul anlamdaki, bütün bir gruptaki ya da topluluktaki kültür, bireye, örgütlü yapılar, kurumlar, gevşek ya da sık dokulu modeller aracılığıyla, çoğun bilinçli olarak geçirilir; ama kültürün gerçek taşıyıcıları bireylerdir; kültürü yaşama geçiren tek tek kişilerdir. Kültürle ilgili süreçlerde oluşan herşey, kültürün üretilmesi ya da tüketilmesi süreçlerinde asıl etkin olanlar bireylerdir. Onlar kültürü, kültürel ögeleri, toplumsal -tarihsel bağlamda, çoğul yapıların içinde tanırlar, benimserler ya da benimsemenin de ötesine geçip kültüre yeni ögeler katarlar. Yeni ögeler katmada asıl güdücü olan da, kültür biçimlerinin zaman zaman yetersiz oluşudur. Kültürü yaratan, aktaran ve tüketen de bireylerdir, teklerdir. "Yaşı ne olursa olsun her insan bir kültür- çocuğudur: dünkü kültürün çocuğu. Ama yaşı ne olursa olsun her insan bir kültür- **anababasıdır da:** yarınki kültürün anababası. Kaçınılmaz bir gerçektir bu. Kültürler arasında ne denli ayrılıklar olsa da bu böyledir. Hiç'le yaşanmaz; yaşamak, birşey'e dayanarak yaşamaktır; buysa o şeyi hem benimsemeyi, hem de değiştirip yeniden yaratmayı gerektirir. Öyleyse insan bir yandan kültürün eline doğar, öte yandan kültür doğurur." (4) Hatta Nermi Uygur'da çoğul anlamda kültür, 'çokkültürlülük' kavramıyla iyice genişletilmiştir. Hem belli bir topluluğun kültürü artık çokkültürlü bir yapıdır, bütündür, hem de tekil anlamında kültürün ana niteliği artık çokkültürlülüğü içermektedir. Bu çokkültürlülüğü taşıyan da yine bireydir; soyut kültür bütünleri, kültürel yapılar ancak bireyin yaşamında somutlaşırlar. Aynı grubun

üyeleri olarak bireyler çoğu zaman ortak kültür biçimlerini benimserler. Uyum ve anlaşma adı verilen ortamlarda, iletişimin elden geldiğince geliştiği grup ilişkilerinde, ortak kültür ögelerinden alınan pay daha büyüktür; böyle bir ortamda çoğun benzer yapıların egemen olduğu saptanır. "Tek kişi düzeyinde kültür: edinilen, özneye bağlı, bireysel bir yapıdır. Ulus düzeyindeyse: tarihselliğin damgasını taşıyan, kuşaktan kuşağa aktarılan, insanlar-arası, nesnel ortaklaşa bir halk, bir devlet varlığı olarak görünür." (5)

Çoğul anlamında ya da ulus düzeyinde kültür "bir grupta belirli bir süre canlı olan, neredeyse bilinçsiz, ama o grubun yaşamının bütün ifadelerine 'sinmiş' anlayışlar"dır (6). Tek kişi bağlamında ya da toplum bağlamında olsun kültürü tanımlamada ne gibi özellikler gözetilebilir? Kültürü kültür yapan öznitelikler nelerdir? Kültür nasıl tanımlanabilir? "Kuşbakışı bir yaklaşımla, 'kültür': insanın ortaya koyduğu, içinde insanın varolduğu tüm gerçeklik demektir. Öyleyse 'kültür' deyimiyle insan dünyasını taşıyan, yani insan varlığını gördüğümüz herşey anlaşılabilir. Kültür, doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verimdir. Kültür, insanın kendini kendi evinde duymasını sağlayacak bir dünya ortaya koymasıdır. Buna göre kültür, böylesi bir dünyanın anlam-varlığına ilişkin tüm düşünülebilirlikleri içerir: insan varoluşunun nasıl ve ne olduğudur kültür. İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; insanın kendisine nasıl baktığı, özünü nasıl gördüğü; değerlerini, ülkülerini, isteklerini nasıl düzenlediği, -bütün bunlar hep kültürün öğeleridir. İnsanın ne tür bir yaşama-üslubu, ne tür bir varolma programı, ne tür bir eylem-kalıbı benimsediği kültürdür hep. Teknik, ekonomi, hukuk, estetik, bilim, devlet, yöntem-insanın meydana getirdiği herşey kültüre girer. Örgütler, dernekler, kurumlar, okullar, tüm kendilerine ilişkin şeylerle birlikte kültürden sayılırlar. İnsanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmelere, her türlü yapıp yaratma alışkanlıklarına, bütün 'manevi' ve 'maddesel' yapıt ve ürünlere kültür denir" (7). Görüldüğü gibi bu tanımda kültürün bir varolan olarak kendini nasıl sunduğu oldukça geniş kapsamlı bir biçimde ortaya konmuştur.

Kültür bireylerarası ilişkiler bütününde çok yönlülük, çok biçimlilik içinde kendini gösterir. Ayrıca kültür her zaman birey ile türü birleştirir (8). İşte birey ile türü birleştiren temel öge olarak kültür yaşamı bütünüyle kucaklar, tüm insani yapıların, yapıp etmelerin, insan için anlam taşıyan yapıların tümünü içerir. 'Neredeyse bilinçsiz' gibi görünen ama aslında o topluluk içindeki bireylerin yaşamına 'sinmiş' anlayışların toplamıdır kültür. "Kültürü topluluk belleğinin tüm bilinçsiz ilişkilerini ilgilendiren bilinçli bir oluşum olarak düşünüyoruz: kültür hem bilinçsiz, hem de bilinçli, hem dizge, hem de onun kullanımı" (9). Öyleyse kültür bireyin, toplumun belleğidir; bilinçli, bilinçsiz bütün yaşantılarının her türlü im aracılığıyla sunuluşudur.

Temel olarak bu öznitelliklerle ortaya çıkan kültür, bilimsel ya da felsefi görüş açılarından ele alınabilir. Şimdiye değin sunulan görüşler felsefe bağlamında beliren, felsefece bakışın öngördüğü görüşlerdir. Ama kültüre bakışın tek yolu felsefe değildir; bilimler de kültürü bir inceleme alanı olarak ele alırlar. Kültürü kültür yapan öznitelikleri belirleme çabası hem bilimsel bakış açısında hem felsefi bakış açısında bir sorun alanı olarak belirir. Bilimsel bakış açısı kültürün özniteliklerini, kültürün ortaya çıkış nedenleri, işlevleri bağlamında araştırırken; felsefe kültürü bir varolan olarak görür ve işte bu bağlamda onun özniteliklerini araştırmayı görev edinir. Kültür felsefesiyle ilgili çalışmalar özellikle geçen yüzyıl ile yüzyılımızda öne çıkmışlardır. Çoğu zaman kültür, başlı başına felsefesi yapılmak üzere gündeme alınan bir kavram, bir yapı, bir varolan alanı olarak görülmekten çok, insanı anlamanın bir aracı olarak değerlendirilmiştir. İnsan felsefesine ilişkin kimi görüşlerin anahtar kavramı olarak görülmüş ve bu bağlamda öne çıkarılmıştır. Başka bir deyişle, insanı anlamada kültür ağırlıklı bir yaklaşım söz konusu olmuştur. İnsana ilişkin kuramları eleştiren bir yazısında Takiyettin Mengüşoğlu "kültür bilimleri", "kültür felsefesi" deyişlerini ortaya çıkışları bakımından şöyle değerlendiriyor: "W. Dilthey'in kullandığı 'manevi bilimler' kavramının yanıbaşında, Yenikantçılardan Heinrich Rickert'in felsefeye getirdiği 'kültür bilimleri', 'kültür felsefesi' kavramları da kullanıldılar. Fakat felsefeye yerleşen 'kültür felsefesi' kavramı oldu. Yüzyılımızın kırklı yıllarına kadar kültür felsefesi kavramı akademik derslerde, bu alanda yayımlanan kitaplarda bol bol kullanıldı. E. Spranger gibi bir filozof yüzyılımızın otuzlu yıllarında 'kültür felsefesi' üzerinde dersler bile verdi" (10).

İnsanı kültür kavramı aracılığıyla açıklama temeline dayalı olan kültür antropolojisi Mengüşoğlu'ya göre bir felsefe dalıdır. Erich Rothacker kültür antropolojisi konusunda ilk yapıtı vermiştir. Onun için önemli olan kültürlerin gelişmesidir ve daha sonra da kültür felsefesinin yerine kültür antropolojisi terimini kullanmıştır. Gerçekten de kültür kavramı aracılığıyla insanı kavramaya çalışmak, insanbilimsel, diğer deyişle antropolojik yaklaşımın temel yöntemini oluşturmada kültür fenomeninden yola çıkmak, birçok insanbilimcinin ortak tavrıdır. "Başta, E. Taylor olmak üzere, A.L.Kroeber, C.Kluckhohn, F.Boas, B.Malinowski, A.R.Raddcliff-Brown, bu terime (kültür) ilişkin önemli açıklamalar, çalışmalar yapanların içinde ilk akla gelen bilim adamlarıdır" (11). Kimi filozoflar için de kültürün insanı anlamada temel kavram olarak değerlendirilmesi söz konu-

ACILI YURDUN GÜNCESİ

duruma hakimiz diye başlıyor bildiri
ve devam ediyor
şu kadar yılda şu kadar ölü
şu kadar yaralı
sakarya savaşlarında ölenlerin şu kadar fazlası
kim inkar edebilir bütün bunları
bilmeyen var mı
binlerce işçinin öğretmenin öğrencinin... katledildiğini
öldürülen anasının karnında ölen çocukları
yeniden öldürmek için
yarıp ölü kadınların karnını
çıkardıkları ölü çocukların süngülere takıldığını
kim inkar edebilir
sen inkar edebilir misin generalim
her ölüm emrinin altında imzalarınızın olduğunu

Allşan ATA

sudur. Örneğin E. Cassirer bunlardan biridir.

Felsefi insanbilim ya da felsefi antropoloji ile kültür insanbilimi arasında ne gibi farklar olabilir? Kültür insanbilimi ne gibi tuzaklara düşebilir? Belli bir ırk insanbiliminin karşılaştığı-karşılaşabileceği-sıkıntılarla karşılaşabilir mi? Takiyettin Mengüşoğlu'ya göre "kültür antropolojisi belli bir halkın, belli bir insan grubunun, belli bir kültür çevresinin antropolojisi olmak zorundadır" (12). Nasıl ki "(...) bu ırk antropolojisi insanın varlık yapısını değil, ancak belli insan gruplarını biyolojik-psikolojik özelliklerini, niteliklerini" (13) ortaya koyabiliyorsa, kültür insanbilimi de aynı şeyi kültür bakımından gerçekleştirecektir. "Değer-yargılarından hareket etmeyen, insanlığı parçalamayan felsefî antropolojide ağırlık noktası, ulusal-ırksal nitelikleri göstermek üzerinde değil, insana, insanlığa özgü özellikler üzerinde bulunur. Felsefî antropolojinin sorusu kısaca şöyle ifade edilebilir: Bütün insan grupları arasında ortak olan, bütün insanlarda taşıyıcı olan, ağır basan, önemli olan, onlarda hiçbir zaman eksik olmayan nedir?" (14) İşte bu noktada verilecek yanıtlardan biri insanın bir kültür varlığı olduğu biçiminde olabilir. İnsanın fenomenlerde temelini bulan varlık koşullarının toplamı, bir üst gösterge, bir üst im olarak kültür deyişiyle özetlenebilir. Kültür, varlık koşullarının toplamıdır bir bakıma, düşüneni böyle bir sonuca vardıran da fenomen temelinden yoksun salt kurgulamaların ürünü olan içi boş bir kavram değil, tam tersine fenomenlerle saptanmış ve bütün bu fenomenlerin ortak yüklemi durumundaki bir tümel yapıdır, genel kavramdır; bu da kısaca kültürdür. Artık burada belli bir grubun kültürü öne çıkarılmaz; **genellikle kültür** söz konusudur, insanı anlamanın bir yolu olarak. İnsan kültür aracılığıyla anlaşılabileceği gibi, kültürün neliği de insani yapılar aracılığıyla ortaya konabilir. Böylece de ortaya çıkan düşünsel ürün kültür felsefesi, kültür kuramı olabileceği gibi bir kültür insanbilimi (insanbiliminin bir türü olarak), kültürel (: kültür ağırlıklı bir) felsefe (: kültür kavramı çevresinde oluşan, felsefe yapmanın bir yolu, yöntemi olarak kültür fenomeninden yola çıkma) de olabilir. Günümüzde felsefe yapmanın bir yolu olarak bu noktaya da ağırlık verildiği görülmektedir. Böyle bir felsefe çabasında kültür bilimleri çoğu filozofun çıkış noktasını oluşturmaktadır; filozof verilerini kültür bilimlerinden devşirmektedir. Böyle bir yaklaşımda da ileri-geri; gelişmiş-ilkel kültür tasarımlarının yeri yoktur; filozof kendine bir temel kavram edinmiştir: kültür kavramı; o artık felsefesini kültür kavramı dolayımında kurmaktadır. Yapıcı yaratıcı bir kültür bilimcisi de, kültür kuramcısı da aynı işlevi yerine getirmektedir; B. Malinowski örneğinde olduğu gibi.

Öyleyse kültür belli bir insanbilim tasarımı oluşturmada, giderek belli bir insan felsefesi tasarımı kurmada yolaçıcı bir kavram, anahtar bir kavram olabileceği gibi, felsefece değerlendirilebilir, felsefece bakışın nesnesi, konusu olabilir ve hatta felsefe yapmanın yolunu açan temel bir kavram olabilir.

Kültürün felsefece değerlendirilmesi, başka deyişle yalın olarak bir kültür felsefesi oluşturma sözkonusu olduğunda neler denebilir? Burada ne gibi sorular ortaya konabilir? Daha önce de dile getirildiği gibi, kültür ister tek kişi ister ulus bağlamında olsun, her ikisinde de tüm yaşam biçimlerini, tüm yapıp etmeleri, anlam vermeleri, değerlendirme biçimlerini içeren bir yapıdır. İnsanın bütünüyle belleği, düşünme biçimleri, kavramları, dünyaya bakışı, varolana bakışı düşünsel boyuttaki kültürü oluşturur. Bütün bunlar onun yapıp etmelerini, değerlendirmelerini, eylem planlarını da etkiler, belirler. Kültür düşünme boyutunda kavramlar, zihinsel içerikler olarak; dışdünyada varolanların hemen tümü olarak; somut, nesneleşmiş yapılar olarak kendini gösterir. Ayrıca kültür büyük ölçüde dilde vardır. Dil kültürü taşıyan bir yapıdır; kültürün kuşaktan kuşağa geçirilmesinde, tarihsel boyutun somutlaşmasında dil vazgeçilmez bir ortam sunar. Bundan ötürü dil ile kültür arasındaki ilişkilerin çözümlenmesi her zaman ilgi çekmiş ve özellikle geçen yüzyıldan günümüze, filozofların gündeminde yer almıştır.

Dışdünyada varolanların birçoğu insan yaratısıdır, insan ürünüdür. İnsan doğayı dönüştürerek oluşturduğu kültür nesneleri ortamında yaşar. İnsanın doğayı dönüştürmeye başlamasının ilk adımını coğrafi yörelere ad vermesi oluşturur; daha başka bir deyişle bu iki olay eşzamanlıdır. Kültür dünyasına yeni ögelerin katılışında insanın bir bakıma kültürel belleğinden başka birşey olmayan düşünmesinin ve onun işlevlerinin, imgelerinin, tasarımlama, tasarlama gücünün büyük rolü vardır. Öte yandan insanın hemen tüm eylemleri, yapıp etmeleri, dille harekete geçirilir, dillde var kılınır. Ayrıca dil yeni yeni düşüncelerin, düşünme biçimlerinin, kavramlarının oluşumuna yol açar. Dışdünyada, düşünmede ve dilde varolan tüm kültür yapıları birer im, gösterge olarak belirir. Bu imler birbirlerini yaratır, üretir, birbirlerini etkiler. Dışdünyada varolan kültür nesneleri, insanlararası ilişkiler ağı, davranış biçimleri; kuramsal-düşünsel düzlemin ögeleri; bütünüyle dil, birer im alanı olarak belirir. Öyleyse kültür, bütün bu alanları içeren bir üst im, imlerin imi, göstergelerin göstergesi olarak ortaya çıkar. Kültür bütün imler alanının ortak paydasıdır, yüklemidir. Böyle bir yaklaşım-kültüre, kültür kavramına felsefece bakmanın somut örneğini oluşturmaktadır. Burada yapılmak istenen bir kültür felsefesi örneği sunmaktır yoksa kültürel bir felsefe değil, salt kültür bağlamında sorulara/sorunlara yaklaşmaya çalışan bir felsefe değil.

(1) Bozkurt Güvenç, **İnsan ve Kültür.** Remzi Kitabevi, 1974 2 bs. ss. 103-108

(2) Ioanna Kuçuradi, **Uludağ Konuşmaları, Özgürlük, Ahlak, Kültür Kavramları,** Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 1988 s. 40.

(3) a.g.y. s. 42

(4) Nermi Uygur, **Yaşama Felsefesi** , Çağdaş Yayınları İstanbul, 1981, s. 126

(5) Nermi Uygur, **Kültür Kuramı,** Remzi Kitabevi İstanbul, 1984, s. 19

(6) Ioanna Kuçuradi, **Uludağ Konuşmaları, Özgürlük, Ahlak Kültür Kavramları** s. 42.

(7) Nermi Uygur, **Kültür Kuramı,** Remzi Kitabevi İstanbul, 1984, s. 17

(8) Önay Sözer, "Tarih ve Bilinçaltı" G.W.F Hegel'in **Tarihte Akıl** çevirisi içinde, Ara Yayıncılık, İstanbul 1991 2. bs. s. 221

(9) a.g.y s. 245

(10) Takiyettin Mengüşoğlu, **İnsan Felsefesi,** Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s. 27

(11) Betül Çotuksöken, "Göstergelerin Göstergesi Kültür", **Varlık Dergisi** Mayıs 1989; sayı: 980 s. 5

(12) Takiyettin Mengüşoğlu, **İnsan Felsefesi,** s. 31

(13) a.g.y., s. 30

(14) a.g.y., s. 32

Kültür ve Politika (*)

Aydemir GÜLER

Arkadaşlar,

Hoş geldiniz...

Bugün kültür ve politika ilişkileri üzerine bir çalışmamız sohbetimiz olacak. Başlamadan bu çalışmamızın bana düşen tarafını yani sunuş kısmını nasıl tasarladığımı sizlere aktarmak istiyorum.

Burada kültür ve politikanın tanımlanması, iki ayrı toplumsal ve entellektüel düzlem olarak ilişkilerinin incelenmesi gibi bir çerçevede "akademik" bir sunuş yapmayacağım. Bunu bekleyenler tatmin olamayacaklar.

Aslında böylesi bir akademik düzlemin gereksiz, yararsız olduğunu kesinlikle söylemiyorum. Yalnızca benim kişisel olarak yaptığım bir alan ve sorumluluk tanımlamasından hareket ediyorum. Açıkçası **İnsancıl**'dan arkadaşlarım bana kültür başlığı altında bir sunuş yapmamı önerdiklerinde bu başlığı nasıl yaparım da politika ile bağlantılı hale getiririm diye düşünmeye başlamıştım. Tekrar ediyorum, bu benim kişisel seçimim. Kültür konusunda bir tartışma çerçevesi çizmem geriyorsa ben dünyaya bakışım gereği bunu politika ekseninde yapmayı tercih ederim.

Öznel bir yaklaşım sergileyeceğim düşünülebilir, ama benim daha somutlarsak, tercihim şu olacak:

-Dünyaya ve kaçınılmaz olarak bu sunuşa "politika" düzleminden bir bakşı taşıyorum.

-Politika-kültür ilişkilerini genel ve soyut bir düzeyde değil de, politika ekseninden yaklaşacaksam işin içine güncelliğin ağırlıklı olarak girmesi gerekecek.

-Politikadan burjuva/statükocu politikayı değil, devrimci/sosyalist politikayı anlıyorum. Kültür ile politikanın ilişkilerine değinirken, ulaşmak istediğim sonuçlar Türkiye'nin güncelliğinde sosyalist politikaya ilişkin olacak.

Bu sunuş, bu anlamda kurgusuyla, tezleriyle özneldir. Öznellik o kadar kötü birşey değil... öznel konumunuza güveniyorsanız öznel konumunuzun nesnel bir doğruyla çakıştığını savunuyorsanız ve bu çakışma gerçekten varsa, "öznellik" çok güçlü olur. Ukalalık saymayın, ben sosyalist olarak, özelde STP'li olarak böyle bir iddia taşıyorum. Dolayısıyla beni "öznelsin" diye kimse eleştirmesin; bugün burada "içerik" tartışalım.

Birinci saptamam şu. Zannederim, paylaşmayacak kimse yoktur. Türkiye'de sosyalist politikanın alıcısı azaldı. Azaltıldı. Bu 1980'li yılların bütününü kapsayan, bir simgesel tarih olarak 12 Eylül ile başlatabileceğimiz bir süreçtir.

İkinci olarak, dikkatinizi çekmek istediğim saptama ise şu: Türkiye'de sosyalist kültürün alıcısı azaldı, azaltıldı.

Ama yalnızca bunlar değil; sosyalist kültür ve politikanın hitap alanı daralırken, kesinlikle rastlantı sayılamayacak biçimde genelde politikanın ve kültürün de alıcıları azalmıştır. Türkiye toplumu yalnızca sosyalist politikaya, sosyalist kültüre değil, genelde politika ve kültüre yabancılaştırılmıştır. Halen içinde bulunduğumuz dönem bir depolitizasyon ve kültürsüzleşme dönemi olarak adlandırılabilir.

Elbette belirli üstyapı alanlarının bir toplumun yaşantısından silinip atılması mümkün değildir. Bugün deTürkiye'de mevcut düzenin bir parçası olarak kültürel ve politik süreçler işlerliktedir.

Ama nedir bunlar?

Alıcısı olan kültür, arabesktir.

Arabeski de yalnızca müzikle sınırlamıyorum, daha geniş bir içerik yükleyerek kullanıyorum. Tiyatroda da, mimaride de... Herbir alana daha yakından bakabiliriz. Müziği biliyoruz. Müzikte arabesk diye bir tür var. Ama bu eskidendi! Yıllar önce "arabesk" ile kastedilen belirli bir müzik türü idi. "Ayrı bir müzik türü" olarak arabeskin toplumsal zemini de belliydi: Kentlerin varoşlarında zemin buluyordu kendine. Köyün tekdüzelliği ile modern kentin sıkıştırması altında çekilen acının en basit dışa vurumuydu. Arabesk, çıkışı itibariyle bir tepkiydi; ama varolan kültürel, sosyal, siyasal atmosferi zorlayan değil, onun içinde tevekkülle, en fazla "isyanını bireyin kendi içine akıtarak" durumun idamesine rıza gösteren bir tepkiydi. Sonra, arabesk bir toplumsal güç haline geldi. Varoşların sınırlarından tüm toplumsal sınıflara doğru yayıldı. Yayılırken özerk bir müzik türü olmaktan da çıkarak diğer müzik türlerini kendine benzetti. Halk türkülerinin arabesk yorumlarını, "hafif müziğin" egemenlik altına alınması izledi. Bu genişlemiş anlamıyla artık arabesk derken Orhan Gencebay'ı vb. değil bir Sezen Aksu'yu, Nilüfer'i de kastediyorum.

Arabesk tiyatroya müzikal "gösteri" türüyle egemen oldu. 80'den önce yine vardı, ama bir kültürel etkinlik adına değil, resmen rahatlama olsun diye varlığını sürdürüyordu. Daha sonra allanıp pullandı...

Mimaride tam bir salata ortaya çıktı. "Öncesi Türkiye mimarisi ne iyiydi, ne kişilikliydi" demiyorum; ama öncesinde "salata" görüntüsü yoksulluk belirtisiydi, şimdi salataya benzeyen milyarlık konutlar, villalar yapılıyor...

Örnekler çoğaltılabilir. Ama burada kesiyorum. İkinci bölümde arkadaşlar başka alanlarda örneklerle söyleşimizi zenginleştireceklerdir.

Evet; Türkiye'de üstyapının parçası olarak bir kültür işleyişi var. Ama bu yaşanan bir "kültürel pratik" değildir. Olsa olsa kültür alanında bir karşı-devrimdir. Kültürsüzleşmedir. Genel arabeske ilginin artması kültüre ilginin azalması anlamına geliyor.

Politika alanına geliyorum...

1980'den itibaren bir kampanya halinde politikaya ve politikacılara küfredilmesini geçmişe oranla aralarındaki çekişmeler tam anlamıyla bir çadır tiyatrosuna dönüşen politik tarafların doğuşu izledi.

Özal, 12 Eylülün başbakan adayı iken, sonra sivilleşmenin / liberalleşmenin misyoneri olarak sunuldu. Kültür-

süzleşen ve apolitikleşen toplum bunu "yedi" Tüm politik hareketler, akıllar askerlere "şans ve zaman" tanıdılar. Islamcılar da, faşistler de, merkezciler de... Sonra, bu hareketlerin hepsi birbirine daha fazla benzemeye başladı.

Politik partilerin bir toplumsal tanımları, üzerinde anlaşılmış genel toplumsal işlevleri vardır. İşte, bu süreç bizzat bu tanım ve işlevi kemirmiştir. Giderek ortada hedeflenmiş kitleleri belirli siyasal, kültürel, ideolojik argümanlar aracılığıyla, hareketlendirmeye çalışan "politik partiler" kalmadı. Düzen, tüm siyasal araçlarının elbirliğiyle, -elbette düzen içi bir- politikleşmeyi değil, depolitizasyonu amaçlar oldu.

Dikkatinizi çekiyorum. Mesele yalnızca politikanın giderek merkeze çekilmesi değildir. Merkeze çekilmenin yaratacağı sorun eteklerde doğacak boşluklar olurdu. Burada merkeze çekilen politikanın da içeriksizleştiğini vurguluyorum. Ortaya çıkan sorun da daha kapsamlıdır. Burjuvazinin ihtiyaç duyacağı politika üretimini bile siyasal partiler üstlenememek durumuna gelmişlerdir, ordu, basın, çeşitli devlet kurumları, "işveren" kuruluşları... bu boşluğu doldurmaya çekildiler. Ama politikanın tanımlı taşıyıcılarının devre dışı kalmaları kendi başına problemli bir durumdur.

Sonuç burjuva partilerin mitinglerinin ruhsuzlaşmasıdır. Sonuç pohpohlana pohpohlana Bosna Hersek için birkaç bin faşistten başka katılımcı bulunamamasıdır.

Sonuç askerler yaptığında herkesin bıyık altından gülümsediği resmi organizasyonlardır; artık siyasi partiler de hemşireleri, öğrencileri, memurları zorla alanlara götürüyorlar...

Türkiye'de burjuvazi toplumu depolitize edeyim derken, kendi adına politika üretecek kadroları da iğdiş etmiş, onların ihtiyaç duyacakları toplumsal "canlılığı" da öldürmüştür.

Bu durum tasviri şöyle toparlanabilir: Türkiye'de kültür "aboneyim abone"dir; arabesk ile Amerikan "rap"inin çiftleştiği bir tuhaflık. Bu aptallaştırma operasyonundan politika da, kültür de çıkmaz.

Başa döneyim; bu toplumsal ortam da genel ve soyut bir politka-kültür ilişkisi üzerine zihin jimnastiği yapmak, politik verimlilik açısından anlamsız olacaktı. Bu nedenle sunuşun odağını kendime göre biraz kaydırdım. Bu seçişimin yaşanan süreçlerle mantıki bağları olduğunu düşünüyorum.

Şimdi bir parantez: Aslında kültürel üretimin zayıf düşmesi burjuva kültür dünyası açısından, Türkiye burjuvalarının kültürel yaşamları açısından önemli bir sorun değildir. Geçenlerde televziyonda oldukça tipik bir görüntüye rastgeldim. Huysuz Virjin, Sakıp Sabancı ve Bayram Meral birlikte tv 'ye çıktılar. Edip Akbayram ile birlikte "Aldırma Gönül"ü söylediler... Ben bu şaklabanlıktan Sabancı, Meral, Huysuz ve Akbayram'ın ve onları tv'lerinin karşısında izleyen burjuvaların, burjuva olmayı kurgulayan orta sınıfların... samimi bir haz aldıklarını düşünüyorum. Türkiye burjuvazinin kültürel tatmin düzeyi bundan rahatsızlık duymayabilir. Türkiye burjuvazisi için genelde yapay olan klasik müzik konserlerine gitmektedir. Bu şaklabanlık ise uyumludur.

Ama politka üretimi için başka kurumlar devreye girme ihtiyacı duyarlar. Yukarıda söyledim; bunlar basındır, ordudur, eskiden "memur" addedilen yargı organlarının üst kadrolarıdır; eskiden "temsili" işlevle sınırlanan cumhurbaşkanıdır; ve birer kollektif organ olarak değil şovmenleri aracılığıyla partilerdir...

Siyasetin asli özneleri olarak kabul edilen partiler. Kollektif organ olarak partiler ise çadır tiyatrosunun müstahdemleri olmuşlardır. Burada İnönü ile Türkeş'in, Demirel'le birlikte Ergenekon töreni yapmaları yadırganmamalıdır.

Açıkça söylemek gerekir; Çemberi tek delmeye çalışan ve delmenin yolunu da kestiren İslamcı hareket olmuştur. Ama onlar da düzen dışına kaçabilecek tepkileri massetme işleviyle donanmışlardır; ve kendi tabanlarının radikalliğe meyleden bir yanını, sınırlı bir politizasyonla düzen içinde tutmak misyonunu yerine getirmektedirler.

Şimdi bu model, Türkiye'de kalıcı olamaz. Zaten İslamcıların gedik açma ihtiyaçları ve yakaladıkları zemin de buna işaret etmektedir.

Bu model Amerikan modelidir. Türkiye burjuvazisinin İsmet İnönü'den beri, Menderes'ten beri aklına sık sık gelen bir modeldir bu. Ama modelin saati 80'lerde çalmaya başlamıştır. Realizason olanakları şu geçtiğimiz on yılda yaratılabilmiştir.

Menderes'in "Küçük Amerika" hayalini gıdıklamasını 60'larda Amerika aleyhtarlığı almıştı. 60'ların toplumsal hareketliliği bir yanıyla da Amerikan askerlerinin denize dökülerek komik duruma düşürülmeleridir. 60'lar Amerikalının aptallığının Türkiye'de afişe edildiği bir dönemdir. Aynı zamanda Türkiye'de bir politik ve kültürel canlanıştır da. Evet 60'ların politikası da kültürü de popülisttir, sığdır; ama radikalleşme eğilimleri taşımıştır ve kitleleri sarmış, kitlelerin vicdanına ulaşmıştır. Oysa, 80'lerin politika pratiği kitlelerin vicdanına ulaşmak üzerine değil, kitleleri vicdansızlaştırmak üzerine kuruludur. 70'lere bir göz atarsak, politik canlılığın sürdüğü ama politika ile kültürün popülist ve sığ karakterlerinin kendi karşıtlarını üretmeye başladığı bir dönem görülecektir. Kitap okumanın, müzik dinlemenin politikadan dıştalanması, "politikanın kültürsüzleştirilmesi"dir, sözkonusu olan. Sosyalist politika sığ ve popülist karakteri nedeniyle Ecevit'in mavileri karşısında ağzı açık kalakalmıştır. Sonra nasıl bir tarihsel fırsatın eşiğinde olduğunu farkedemeyecek bir duruma düşmüştür.

Şu Amerikan modeline dönüyorum... Modelin anavatanında geleneksel bir aptallık vardır. Bir.

İkincisi bu aptallığı besleyen güçlü bir refah altyapısı vardır.

Üç, refahın maddi varlığı tüketim ideolojisini güçlü kılmıştır, öne çıkarmıştır.

Dört, refah, tüketim ideolojisi ve aptallık kültürü "fırsatlar ülkesi" yanılsamasında ifadesini bulur.

Amerikalıların ezici çoğunluğu sınıf atlamanın olanaklı ve kuvetle muhtemel olduğuna inanırlar. Bu inancı ayakta tutmak için hep bazılarına sınıf atlatılır.

Bu model neden Türkiye'de tutmaz, kalıcı olamaz? Türkiye'de refah yoktur. Ama tüketim ideolojisi vardır. Türkiye'de ezici çoğunluğun sınıf atlamaya inanması ancak lotaryacılıkla beslenebilmektedir. Türkiye'de refah yoktur ama bazılarına sınıf atlattırılarak refah imajı yaratılmaya çalışılır.

Açıkçası, Türkiye'de Amerikan modeli taşıma suyla döndürülmektedir. Durağan Amerikan toplumunda iki apolitik partinin oluşturduğu politik arena "normal"dir. Türkiye'de ise 8-10 apotilik parti ortaya çıkmış ve işler çadır tiyatrosuna dönmüştür.

Aptallaştırma konusunda ise modelin anavatanına yaklaştığımız doğrudur. Lotaryacılık, arabesk, "bana dokunmayan yılan... cılık", köşe dönmecilik, kısa ve tekrardan ibaret eblek şarkı sözleri insanları aptallaştırmıştır. Bundan çıkış yolu ne olabilir?

Burada kısa bir Avrupa parantezi açmakta fayda var. ben Batı Avrura'da burjuva toplumunun aptallaştırılması operasyonunun belirli bir üst sınıra sahip olduğunu düşünüyorum. Bu doğru ise, bunu kültürel altyapısına borçludur. Batı Avrupa burjuvazisi kendi devrimini yaparken, deyim yerindeyse ipin ucunu biraz kaçırmış, Jakobenizm, din karşıtlığı gibi kendi boyunu aşan şeylere yol vermiştir; roman geleneği felsefe, çok sesli müzik gibi bir altpyapının üzerinde elbette...

Batı Avrupa'nın geleneklerine işlenen bu öğeler belirli bir aptallaştırma-karşıtı, apolitikleştirme-karşıtı etki yapıyorlar. Türkiye'de böyle bir etki, öncelikle ekonomik olarak vardır. Burada Türkiye kapitalizminin bunalımdan sarsıntıdan, iktisadi darboğazlardan kurtulma gücünün, şansının maddi anlamda bulunmamasını kastediyorum. Ama kapitalizmin ekonomik tarihi ekonominin kendi kendine yıkılmayacağının da kanıtlarıyla doludur. Kapitalizmi bunalan ekonomisi değil, o bunalımın üzerine bilinçli bir eylem oturtan sınıf mücadelesi yıkar. Dolayısıyla ekonomik olanaksızlığın sunacağı alt sınır hiçbir anlama gelmez; kendi başına kaldığında hiçbir anlama gelmez.

Türkiye'de politikayı politika, kültürü kültür; ama başa baş göze göz bir mücadele anlamında politika, yüzeysellik değil hırslı bir derinleşme anlamında kültür olarak yaşatmaya çalışan bir toplumsal harekete, devinime ihtiyaç vardır. Düzenin tüm güçlerini elbirliğiyle kültürsüzlüğü ve politikasızlığı savundukları bu ülkede, "düzenin içi" kültürsüzlük ve politikasızlıkla özdeşleşiyor. Kültürü ve politikayı savunmak devrimciliğin, sosyalizmin özgünlüğü haline geliyor.

En başta yaptığım bir saptamayı hatırlatmak istiyorum. Türkiye'de sosyalist politika ve kültürün alıcıları, hitap alanı azaldı, demiştim, ama bununla birlikte kültür ve politika da dibe vurdu düzenin hiçbir öznesinin de bu batıkları kurtarmak gücü ya da niyeti bulunmuyor, olumsuz ve iç karartıcı saptamalar, işte bu noktada bir avantaj haline geliyorlar. Bir toplumun böyle gitmesi, hele Türkiye'nin Amerikan modeline oturması kalıcı olamayacaksa, bu "batık çıkartılacaksa", bu işi tek yapacak özne sosyalist harekettir.

Avantaj Türkiye'nin yaşamın her hücresinde göze batan çelişkilerle dolup taşmasıdır. Sokakta, evde, işyerinde, okulda, tv'de...

Evet lotaryacılık var ve tutuyor; ama insanlar lafını edip durdukları paraların, para miktarının nasıl bir şey olduğunu gözlerinin önüne bile getiremezler. O kadar paranın bir el çantasına mı, yoksa 30-40 bavula mı sığacağı üzerine fikir bile yürütebilmekten uzak durumdalar. Bu tuhaflık bir yere kadar gider...

Ama bu avantaj kesinlikle abartılmamalıdır. Düzenin, çelişkileri nedeniyle sapır sapır döküldüğünü düşünen sol, bu avantaja fazlasıyla güvenerek yıllarını popülizmle heba etti. Çelişkilerin yalın olduklarını ve köylü yüzeyselliğiyle anlatıldığında herkesin ikna ve tatmin olacağı zannedildi. Olmadı... çelişkilerin yalın olduğu ve herhangi bir kültürel derinlikle donanmaya ihtiyaç olmadığı zannedildi. Politikanın yalnız politikayla yaşanabileceği zannedildi. Kültürsüz, hatta kültür düşmanı bir politika yapıldı, sonuçta, kökü olmayan, satıhtaki çelişkilerle uğraşan bir inançtan, dönem değiştiği anda, rüzgar döndüğü anda ihanet ve pişmanlık çıktı. Ya reklamcı oldular ya ANAP'lı ya SHP'li... En fazla eski kültür düşmanlıklarının acısını çıkarmak üzere festival izleyicisi...

Bu hatalar tekrar edilmemelidir. Tekrar edilmemesi için yukarıda değindiğim avantajı zaferin kaçınılmazlığı olarak kavramamak, mücadelenin önemli bir tutamak noktası olarak değerlendirmek gerekiyor.

Elbette politikada, toplumsal süreçlerde hataların nasıl tekrar edilmeyeceğinin belirtildiği ulvi bir prospektüsü yoktur. Hem politikanın cazip yanı da bu değil mi? Çözümleri bir mücadelenin canlılığında üretmek!

Bu yöntemin kültür yaşamına da taşınması, kültürel alana politik bakmanın öğrenilmesi, politikanın kültürel zenginlikle donatılması gerekiyor.

Sözlerimi bitirirken bu sunuşun bir amacına da belirginlik kazandırmak istiyorum. Bu salonda politika üzerine, kültür üzerine, genel olarak toplumsal süreçler üzerine bir tartışma ortamına katılmaya gelmiş bulunuyoruz. Bu ortamın bu salonla sınırlı kalması, aynı anlamda fikir jimnastiğiyle sınırlı kalması bence anlamsızdır. Sunuşunu yaptığım ve tartışacağımız tabloyu düzeltmek, değiştirmek amaçlı bir etkinliğe yol göstermeyen, ışık tutmayan tartışma ortamları, gerçekten anlamsızdır ve Türkiye'de, bir dengesizlikler ülkesi olan bu toplum ve çözüm yolu aranırken, mutlaka yöntem ve ilke düzeyinde bir noktaya dikkat edilmelidir, diye düşünüyorum.

Bu nokta da şudur arkadaşlar; Türkiye'de çözüm yollarının masa başında formüle edilmesinin bir sınırı vardır. Dinamik bir toplumun sürekli devinen sorunlarına dair çözüm formülasyonları geliştirmek ile bunun pratiğe uygulanması arasındaki mesafe çok kısa olacaktır, çözümler formülasyonuyla da, uygulanmasıyla da ağırlıklı olarak bir mücadelenin, bir mücadele sürecinin konusudur.

Ben tartışma bölümünün bu eksende geçmesini, Türkiye'nin kültür-politika eksenini nasıl bir sosyalist, devrimci mücadele sürecinin dönüştüreceği sorusunun, tartışmalarımızın alt yapısını oluşturmasını öneririm, hepinize teşekkür ediyorum.

(*) Bu sunuşu geçtiğimiz Nisan ayında gerçekleştirmiştim. İnsancıl dergisi yönetlcisi arkadaşlarımın sunuşların dergide yayınlamak üzere yazılı hale getirilmesi isteklerini en başından biliyor olmama rağmen, sunuşun ertesinde sıcağı sıcağına metni hazırlamayı ihmal ettim. Yoğunluk nedeniyle bu fırsatı ancak Eylül'ün ikinci yarısında bulabildim. Elimdeki notlardan ve hafızamda kalan argümanlardan ortaya yukarıdaki metni çıkartabildim. İnsancıl dergisi yöneticileri ve okuyucularından Nisan ayı sunuşu ile Eylül ayı metni arasında varolacak kaçınılmaz farklılıklardan dolayı özür diliyorum. Ancak sunuşu izleyenlerin de doğrulayacağı gibi bu farklılıklar, argümanların özüne ilişkin değil, ifade ediliş ya da sıralanışlarıyla sınırlıdır.

Malinowski'de Kültür

Hıdır GEVİŞ

Bronislav Malinowski'de kültür kavramını irdelemeye geçmeden önce bu kavramı açmak... kültür nedir sorusuna cevap aramak gerekiyor. Bu bir zorunluluktan kaynaklanıyor. Çünkü Türkiye'de demokrasi, laiklik vb. birçok kavrama karşılığı olmayan anlamlar yüklendiği gibi kültür kavramına da karşılığı olmayan anlamlar yükleniyor... Kavram yanlış kullanıyor. Örneğin toplumumuzda kültür, "kültürlü kişi" anlamında kullanılıyor. Kültürlü kişi ise belli bir eğitimden geçmiş, davranışları seçkinleşmiş sanatla vs. ilgilenen birey anlamına geliyor. Kavram bu biçimiyle kullanılınca bir üstünlük ifade ediyor.(1) Oysa böyle değil. Kültür insanın, insan gruplarının bütün yapıp etmelerini içine alan son derece geniş, kapsayıcı bir kavram. Bu nedenle kültürün oluşumunu insanın kendini oluşturma süreciyle bir tutmak gerekiyor. Kültür hem insanın oluşturduğu, hem insanın kendisini oluşturan süreç çünkü. Kültür ve insanlaşma birbirine koşut birbiriyle bütünlük halinde iki süreç. Bu süreç nereden başlıyor. Bu sürecin başlangıcı zaman kavramını da getiriyor. İnsan içinde yer aldığı ilişkilerin nesnesi değil öznesi oluyor. İnsan doğanın kendine biçtiği kaderi kırıyor. Doğaya uymak yerine doğayı kendine uydurma dönemine giriyor. İnsan "dış dünyayla etkileşimini, ondan geçimini sağlamasının ve onun tehlikelerinden kaçmasını başlıca araç ve gereçler aracılığıyla başarır; yani çevresini ihtiyaçlarına göre düzenler" (2) 'Zaman' alet yapan insanın bu yükselişiyle başlıyor. İnsan doğayla olan eşitsiz ilişkisinde kendi bilinç gelişimiyle eşitsizliği ya da dengeyi kendi lehine çevirmeye başlaması özgürlüğünün de ilk adımı oluyor. İnsan doğaya karşı özgürleşiyor. Onu dönüştürüyor. Bu özgürlük insanın yürüyüşüyle birlikte pekişiyor. İnsanın insanlaşma sürecinde attığı her adım bir sonraki adımın daha hızlı atılmasına neden oluyor. İnsanın çevresiyle olan ilişkisi salt nedensel değil ereksel bir ilişki de oluyor. Takiyettin Mengüşoğlu'nun şu sözleri bu noktada anlamlı "insanın yapıp eden bir varlık olması için onun aktif olması, yapıp ettiklerini bilmesi gerekir. Ne yapacağını bilmeyen bir insan kımıldamaz pasiv kalır" Evet yürüyüş bilinci geliştiriyor... bilinçli insan ileriki zamanlar için bugünden amaçlar belirliyor... gerçekleştirmeye çalışıyor. Bu çaba hareketi getiriyor. Doğaya hakimiyeti getiriyor.

İnsanın yürüyüşüyle, toplumların toplumsal ilişkilerin gelişmesiyle insan doğa ilişkisi ağırlığını insan insan ilişkisine ya da sınıfların çatışmaya dayalı ilişkisine bırakıyor. Çünkü bu evrede artıdeğer ortaya çıkmıştır. Marx'ın deyişiyle "İlkel komünist ekonomi" Pierre Clastres'in deyişiyle "geçim ekonomisi" toplumları geride kalmıştır. Sınıflar doğmuş, sınıflar arasında eşitsizlikçi bir ilişki oluşmuştur. Zaman tarihsel zamana dönüşmüştür. Özgürlük bu aşamada anlam değiştiriyor. Özgürlük insanı egemen sınıfların kendine biçtiği kaderi kırma süreci oluyor.

Eşitsizlikçi ekonomik ilişkilerin geçerli olduğu bir toplumda bu ilişkilere dayalı bir kültür üretiliyor. Bu kültür her bakımdan insana karşı bir kültür oluyor. İnsanlaşma sürecini yavaşlatıyor... insanlaşmayı geciktiriyor. Özgürleşmek isteyen insan bu kültürde aşağılanıyor, yakılıyor, derisi yüzülüyor.

İnsanlaşma süreci ancak eşitsizlikçi kültüre son verilmesiyle birlikte yeni bir döneme girecek... hızlanacak. İnsanlık bu dönemle birlikte başlayacak. Troçki proletaryanın insanlık kültürünü oluşturmak için bu sınıflı kültürü yıkması gerektiğini söylüyor. Çünkü ancak bu yıkım süreci "insanlık kültürünün yolunu açacak" (3).

Dünyanın her yerinde yaşayan insanlar aynıdır. Bu insanların hepsi temelde benzer problemlerle karşı karşıyadır. Sadece bu problemlere aradıkları yanıtlar... çözüm yolları farklılık gösteriyor. Bu farklılık her toplumun yaşam sürdüğü coğrafyadan, çevre toplumlar ve bu toplumlarla ilişkilerden kaynaklanıyor. Tarihsel dönemlere göre biçim ve etkileri değişen bu unsurların yol açtığı fark kültüreldir.

Günümüzde toplumların birbiriyle olan mekansal uzaklıkları ve mekansal yapı unsurlarından (iklim, bitki örtüsü, hayvan çeşitleri vs.) kaynaklanan farklılıklar toplumların kültürel yapısında farklılığı getirmiyor ya da bu farklılık en aza iniyor. Artık belirleyici olan iktisadi ilişkilerdir. Kapitalist sistem yayıldıkça kültürel çeşitliliği biraz daha biçiyor ve dünyayı kültürel tekliğe götürüyor... Kendi ilişkilerini evrenselleştirdikçe evrensel bir kültür oluşturuyor. Bunun adı kapitalist kültür oluyor. Çürüntü bir kültür. Kapitalist ekonomi öncesi ekonomik yapılarda barınabilen insani unsurlar bu "yeni" sistemde tümüyle ortadan kalkıyor. Bütün bireysel ve toplumal ilişkilerde maddi kazanç merkez alınıyor. Sermaye insanı insana ezdiriyor. Tek değer para oluyor. "Yeni" değerler paraya göre oluşuyor. Bütün duyguların sahteleştiği bu kültürle insan köleleşiyor. Sermayenin zincirlerine bağlanıyor.

Tarih boyunca bütün toplumlarda görülüyor. Savaşlarla istila edilen toplumlar istila edenin kültürüne tabi kılınıyor. Böylece istilacılar için kontrol etmek kolay oluyor. Bunun en şiddetlisini avrupalılar gerçekleştiriyor. Aralarında binlerce yıllık bir tarihsel dönem farkı olan toplumları bir bir işgal ediyorlar. Onları daha fazla sömürmek için kendilerine benzetmeye çalışıyorlar. Ekonomik işgal kültürel bir işgal de oluyor. Bronislav Malinowski'yi onun kültür kuramını anlamak açısından bu gelişme önemli. Malinowski'yi yaratan düşünceler bu işgallerden itibaren oluşmaya başlıyor. Bu dönemi bilmeden Malinowski'nin kültür kuramını anlamak mümkün görünmüyor. Antropolojinin etnolojinin

bunların da gelişmesini sağlayan diğer bilimler ve siyasal ekonomik gelişmeleri görmek gerekiyor.

16. yüzyıl hristiyanlığın Avrupa'da giderek eski etkisini yitirdiği bir yüzyıl. Bu dönemde Avrupa'dan gemiler kalkıyor. Bu gemiler ilkel toplumların ya da batı toplumlarından geride toplumların yaşadığı Afrika, Amerika, ve Hint Okyanusundaki adalara ve diğer bölgelere yollanıyor. Bu gemiler gittikleri yerlerde büyük bir talana girişiyorlar. Bu bölgelerdeki toplumlar kolonileştiriliyor. Batı bu talan sırasında kendinden çok başka toplumlarla insanlarla tanışıyor.

Bu yüzyıllarda batının devletli korsanlarının yanında bir de misyonerler bulunuyor. Bu misyonerler gittikleri yerlerde birlikte yaşadıkları ilkel insanların örf adet ve anlayışları konusunda raporlar tutup vatanlarındaki amirlerine yolluyorlar. Hatta misyonerlerin bu raporları "1640-1730 tarihlerinde "cizvit münasebetleri" (Jesuit-Relation) adı altında yayınlanıyor. Öyleki Fransa'da günlük gazetelerden daha çok satış yapan bu yayın 200-300 cildi buluyor." (4) 1730 Avrupası ilkel toplumları bu yolla öğreniyor.

1771'de Louis Comte de Bougoinuille'nin kitabı antropolojinin habercisi sayılırken aynı zamanda "pasifik adalarının günümüze kadar gelen 'tatlı hayat' esfanesinin yaratıcısı oluyordu." (5)

Kolonileştirme hızlanınca misyonerler yeterli gelmiyor. Bu iş için yetişmiş elemana ihtiyaç duyuluyor. Çünkü kontrol etmek için yakından tanımak, bilmek gerekiyor. Bu nedenle bu toplumların daha sistemli analizlerine ihtiyaç duyuluyor. 1767 yılında bilimsel araştırmalar için yollanan bir gemiye kaptan olarak tayin edilen James Cook'un bir görevi de İngiliz krallığına katılabilecek yeni koloniler saptamaktır.

17. yüzyıl burjuvazinin tarih sahnesinde belirdiği bir yüzyıl. Burjuvazinin etkinliğiyle hıristiyanlığın durdurucu etkisi azalıyor. Tanrı inancının etkisini kaybetmesiyle insan üzerine bir yöneliş söz konusu oluyor. İnsanın bir sorun olarak incelenmesi, araştırılması gündeme geliyor. Bundan böyle insana, tanrı ile ilişkisi açısından bakılmıyor.

Devamı geliyor. 18 ve 19. yüzyıllarda bilimin her alanında müthiş bir atılım gözleniyor. 1789 ve 1848 devrimleri bunda büyük etken oluyor. Jeoloji, etnoloji, antropoloji gibi birçok bilim bu dönemde doğuyor. Bütün bilimlerin gelişiminde bir içiçelik, karşılıklı bir ilişki görülüyor. Örneğin sanayi devrimi, kimyanın gelişmesine yine bu ikisinin gelişimi jeolojinin gelişimine bu üçünün gelişimi biyoloji ve etnolojinin gelişiminde katkıda bulunmuştur. Yine bütün bu gelişmeler evrim düşüncesinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

"Bu tarihsel uyanışın en kalıcı sonuçları, dökümantasyon (belge toplama) ve tarih (yazma) tekniği alanlarında oldu. Geçmişin yazılı yazısız kalıntılarını toplamak evrensel bir tutku durumuna geldi... bu döneme göre uyanmamış uluslarda tarihçiler, sözlükçüler ve halk türküleri derleyicileri, genellikle ulusal bilinçliliğin yaratıcıları oldular... Bu sıralarda (1789-1848) dilciler ve folklorcular ülkelerini dillerini sözlüklerine temel olacak sözlükler ve halkın sözlü geleneklerini derlemelerini hazırladılar" (6).

Bu dönemde keşiflerin ilkel toplumlara ve diğer toplumlara ait kültürel malzemeler yeni kurulan etnoloji müzelerine konuyordu. Bu arada Fransa'da 1839'da İngiltere'de ise 1843'de insan ırklarını incelemek üzere etnoloji dernekleri kuruluyordu.

Fransız etnoloji derneği gezginlere önerilerde bulunuyordu. "Bir halkın kendi kökenleri hakkında yaşattığı anıları... dilinin ya da davranışlarının, sanatının, biliminin, zenginliklerinin, siyasal erkini ya da devletinin iç nedenlerle ya da istilalarla ne gibi devrimler geçirdiğini anlamaya, keşfetmeye" çalışmaları yönündeydi bu öneriler. (7)

Antropoloji bu yeni verilerden ve gelişmelerden büyük ölçüde yararlanıyordu. Çünkü insanın ilgili olduğu her şey antropolojinin ilgi alanına giriyordu. Antropoloji, "bütün insan ırklarını inceler... insanın yaptıkları, davranışları, inançları, görüş ve görünüşleriyle ilgilidir. İnsanın ilk kez ve ne zaman ortaya çıktığını, geçmiş zamanlarda yeryüzünde yaşamış insanların bizden farklı olup olmadığını araştırır. Yabancı ülkeleri ve "ülke insanlarını" araştırarak insanların nasıl giyindiğini, beslendiğini, nasıl eğlendiğini, büyücülerin nasıl çalıştığını öğrenmeye çalışır, yitik uygarlıkların ticaret yollarından çağdaş toplumların işçi sendikalarına değin her şeyi inceler" (8).

Bütün bu bilimsel atılımlar antropolojinin gelişmesinde temel olan evrim düşüncesinin de oluşmasına yol açıyordu dedik. Özellikle jeoloji ve biyolojinin tarihle ilgili soruları evrim düşüncesinin gelişmesine yol açıyor. Jeoloji yeryüzünün geçirdiği evrimin açıklanmasını, biyoloji ise tek tek canlıları bir yumurtadan, tohumdan ya da spor'dan çıkarak nasıl geliştikleri ve türlerin nasıl bir evrim geçirdiklerinin açıklanmasına yönelik haraket ediyordu" (9).

"Hem jeolojinin hem biyolojinin tarihle ilgili sorunları her bir kaya katmanında, seçilmiş gibi belirli fosil türlerinin bulunup öteki katmanlarda bunların bulunmaması gibi gözle görülür kanıtlara bağlıydı. Bir İngiliz akaçlama (drenaj kanal) mühendisi olan William Smith, 1790'larda yeryüzü tabakalarının tarih boyunca ardarda sıralanışlarının en uygun olarak içlerindeki fosillerin karakterlerine göre değerlendiri-

KEMAL ÖZER

BİR ADI GURBET

Kimliklerinden dolayı aşağılanan, engellenen, ikinci sınıf sayılan insanları Kimliklerinden dolayı susturulmaya, sınır dışı edilmeye, yok edilmeye çalışılan insanları "Onlar ordadır, ama onları kimse görmemektedir" denilen insanları "görünür" kılmayı amaçlayan şiirler

1993
Ferit Oğuz Bayır Ödülü

YORDAM KİTAPLARI - İstanbul Evleri 27/1
Bahçelievler, İstanbul. Tel ve fax : (0-212) 502 16 60

lebileceklerini bularak, endüstri devriminin yerin dibine doğru ilerleyen işlemleri kanalıyla, hem jeolojinin hem biyolojinin gelişmesine ışık tutmuş oldu" (10).

Evrim kuramı Malinowski'nin de içinde bulunduğu işlevselci toplumbilimci ve kültür antropologlarını etkileyecek, toplumun bir organizma gibi ele alınmasını getirecekti. Fransız Devrimi'nin iki on yılında evrim kuramlarında büyük gelişme gözüküyordu. Bu alanda Comte de Buffon'dan sonra James Huton, Erasmus Darwin, Laplace gibi isimler önemli çalışmalar yürüttüler. Bu dönemde "doğrudan doğruya insanın zihinsel yeteneklerini, onun geçirdiği bir evrim tarihinin ürünleri" olduğunu düşünen Lamark, kazanılan karekteristik niteliklerin kalıtımla geçtiği görüşüne dayanan ilk sistematik çağdaş evrim kuramını ortaya koyuyordu. Bu arada gelişmeler engellerle karşılaşıyordu. Çünkü bu gelişmeler kutsal kitaplarda yazılı olanları yanlışlıyordu. 1859'da **Türlerin Kökeni** adlı kitabını yayınlayan Darwin'in evrim kuramı canlıların basitten karmaşığa aşamalı şekilde birbirini izleyen bir biyolojik gelişme süreci gösterdiğini ortaya koyuyordu. Darwin'in biyolojik evrim kuramı toplumbilimcileri de büyük ölçüde etkilemişti. Örneğin Spencer'a göre toplum bir organizmaydı, ve evrende nasıl bir evrim yasası varsa bu yasa insan toplumlarına da hakim olmalıydı. Spencer'ın organik dünyasında üç evre vardı: İlkel toplum, barbarlık devri, medeni devir. Toplumlar basit toplumlardan karmaşığa doğru gelişiyordu. Antropolog Morgan'da Spencer'ı izliyor ve toplumun evriminde üç evre kabul ediyordu. Morgan bu evrelerin her birini kendi aralarında aşağı, orta ve yüksek diye bölümlendirir, Hery Maine ve Johann Jacob Bachofen gibi kimi isimler evrim akımı etkisiyle "moden ve karmaşık toplumlara ait toplumsal kurumların kökenlerini ilkel toplumlarda bulacaklarına inanıp ilkel toplumları evrim açısından inceliyorlardı. Durkheim ve August Comte da toplumu bir organizma gibi görenlerdendi. Durkheim'a göre toplumu oluşturan bireyler organizmanın bir parçasıdır. Böylece "bir organizma olarak ele alınan toplumsal bütün ve bütüne oranla organizmanın kurucu unsurlarının oynadığı rol düşüncesinden yola çıkarak toplumbilimde fonksiyonalizmin (İşlevselcilik) temeli atılmaktadır." Durkheim "toplumsal olguları organik modelden yola çıkarak işlevselci yöntemle açıklamaya" çalışıyordu. Ona göre "toplumsal organizmanın gereksinmeleriyle bir toplumsal olgu arasındaki ilişki, toplumsal olgunun işlevini" belirliyordu. (13)

Malinowski işlevselci olarak nitelendirilen antropoloji (ya da sosyoloji) okulunun bireyselci kanadını temsil eder. Toplum-birey, birey-toplum ilişkisindeki diyalektik karşılıklılığı tek yanlı kurar. Kanadın bir yanında kendi, diğer yanında Durkheim'in "toplumsal işlevselciliği" durmaktadır. Malinowski "sosyal örgütlenmeye temel bir uyarıcı temin eden, kökende psikolojik veya biyolojik olan bireysel ihtiyaçlara ağırlık" verir. "Böylelikle sosyal kurumlar, kültürel değerler ve benzerleri bireysel ihtiyaçlara karşı gösterilen işlevsel tepkiler olarak görülmüştür" (14) Durkheim ise toplumun bireyi belirleyişine dikkat çeker.

Malinowski cinsiyet ve açlık gibi doğuştan gelen ihtiyaçlar üzerinde durur. "Karşılanması zorunlu olan" bu ihtiyaçlar "kültürel veya sosyal örgütlenme değişkenlerine sınır getirirler. Bir başka deyişle her toplumda" bu ihtiyaçlar

CAN DAĞINDA KAN

İdamlar geçerli değil
Ölüm yokolsun arşivlerden
Kanlı bir peçete, taze kesilmiş boyun
Bu kahır bin sendrom
Ruh çatlağı hırıltılar can dağından yüksek
Vara vara yoldaş, bu bubi tuzağı
Sen tarihi anımsa, coğrafyayı da çocuklar
Buluştuğumuz nokta beynimizde vızlayan mermi
Oluk oluk kan, yere batsın mezrası
Yeşil ormanlar özlerdim ben
Yükselebilir ak güvercinler
Sen ne diyorsun yoldaş
Gece Matematik olmuş
Ceylan gerilla avında
Yağmurlar geldi parkan hangi kovukta
Bir başıkta tanıdım seni
Kalbin anafartalar'da, gözlerin Dersim
Örgüt işidir anlaşılmaz yürek
Bir bakarsın ikimiz birden Can dağında
Kan toplarken resmimiz.

Ali Ersin GÜNÇE

"için önlemler alınmalıdır. Ayrıca bu biyolojik altyapı, cinsel kıskançlık ve ölümden duyulan keder gibi belirli evrensel deneyimlerinin de nedeniymiş gibi görünmüştür. Bu temel "ihtiyaçların "ifade edeceği yolu engelleyen, ya da tatmin edilebilmelerini mümkün kılan modaliteleri temin eden ise kültürdür." (15)

Kültürü bütün insan bilimsel incelemelerinin merkezi inceleme nesnesi olarak gören Malinowski, kendine antropolojiyle uğraşmanın etnografik bir dış çalışma zorunluluğunu getirdiğini söyler. Ona göre antropoloji, deneysel bir araştırma tarzını kapsamaktadır. Bu nedenle Yeni Gine, Kuzeybatı Malenezya ve Avustralya'da alan araştırmaları yapıyor. "İlkel" toplumların yıllarca içinde yaşıyor. Bu toplumları inceliyor.

"Antropolojide çeşitli ekoller, özellikle Amerikan ekolü bir kültürü birbiriyle bağıntılı olmayan üniteler olarak kabul etmiş, köken ve tarih açısından farklı olan bu ünitelerin bir seri tarihsel rastlantılar nedeniyle bir bütün oluşturduğunu savunmuşlardı. Kültürün bu biçim anlayışı... Özellkle B. Malinowski tarafından eleştiriye uğradı. Malinowski'yi yaşayan her kültürün organizmaya benzer fonksiyonel bir bütün olduğunu ve bu kültür bütününün herhangi bir parçasının bütünle ilişkisini anlamaksızın açıklanamayacağını savundu. Malinowski'ye göre bir kültür ünitesinin işlevi, o ünitenin mensup olduğu tüm kültür sistemi içinde açıklanabilir ve anlaşılır hale gelir. Herhangi bir kültür ünitesi, o ünitenin kökeni, tarihsel gelişimi ve yayılma bilinse dahi anlaşılır hale gelmeyebilir, aksine herhangi bir kültür ünitesinin kültürün içindeki ünitelerle ilişkisi ve etkileşimi açıklanabildiği takdirde anlaşılır olur. Bu görüş açısından bakıldığında herhangi bir kültürün anlaşılmasında tarihin

yeri yoktur."

Buradan bakılınca Malinowski'nin evlilik ve ailenin kökeni konusunda teori geliştiren Morgan'a neden karşı çıktığı anlaşılıyor sanırım. Malinowski akrabalık sistemlerini çözümleyerek toplumların geçirdiği aşamaları ortaya çıkaran Morgan'ın antropolojik araştırmayı yanlış yere sürüklediğini iddia eder.

Peki yukarıda sözü edilen kültürel bütün nasıl bir bütündür. Malinowski bunu şöyle ifade eder. Kültür "kullanım ve tüketim maddelerinden insan düşünce ve becerilerinden inanç ve alışkanlıklarından oluşan tümel bir bütündür. İster çok basit ilkel bir kültürle uğraşalım, her zaman büyük kısmen maddi kısmen manevi bir aygıtla karşılaşırız." Malinowski söz ettiği bu aygıtın insanın karşılaştığı problemleri çözmesine yardım ettiğini ileri sürer. "Bu problemler insanın çeşitli organik ihtiyaçlarının boyunduruğunda olan bir bedene sahip olması gerçeğinden ve ona işlemesi için gerekli hammadeyi vererek hem en iyi dostu, hem de birçok düşman gücü içinde saklayarak en tehlikeli çevrede yaşaması olgusundan doğar." (17)

Evet Malinowski kültür teorisini oluştururken, biyolojik olgulardan yola çıkıyor. İnsanın bir hayvan türü olduğunu, dolayısıyla birtakım temel koşullara bağlı olduğunu hayatta kalabilmek, türünü koruyabilmek ve organizmanın her açıdan işlevini sürdürüyor olması için birtakım koşulların yerine getirilmesini söyler. "Her kültürde bireyin ve türün organik ya da temel ihtiyaçlarının karşılanması, asgari bir koşullar cümlesine dayatır. Beslenme, çoğalma, hijyen ihtiyaçlarını ortaya koyduğu problemler çözülmek zorundadır. Bunlar, yeni ikinci ya da yapay bir çevrenin kurulmasıyla çözülür. Kültürün kendisinden daha fazlasını ve daha eksiğini ifade etmeyen bir çevre, sürekli yeniden üretilmek, işletilmek ister." (18)

Malinowski'nin kültürü biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlara verilen bireysel cevap olarak ele alması, eleştirilere uğruyor. Örneğin G. P. Murdock, insan etkinliklerinin sadece belli bir kısmının Malinowski'nin sözünü ettiği temel ihtiyaçlar nedeniyle yapıldığını belirtir. "Örneğin iştah öğrenilen birşeydir. Açlığın yarattığı tepkiyi iştah belirli gıda maddelerine yöneltir. Buna paralel olarak Bazı gıda maddeleriyle ilgili yasaklar, tabular açlık dürtüsünün karşısında dururlar." Murdock bu nedenle sadece biyolojik gereksinmeler dürtüsüyle meydana gelen kültürü kabul edilebilir görmez. Murdock kültürün öğrenme yoluyla edinilmiş ihtiyaçlara da yanıt olabileceğini ileri sürer. "Örneğin evliliğin kişiye yüksek bir toplumsal statü sağladığı toplumlarda bu kurum aynı zamanda cinsel arzuyu doyurur." (19)

Malinowski'nin de içinde bulunduğu bireyci işlevselciler "sosyal kurumlar bireysel ihtiyaçları tatmin etmek için nasıl işlevde bulunur." (20) sorusunu sorar. Bu soru bireysel ihtiyaçların sosyal kurumları determine ettiği temel düşüncesinden hareketle sorulmuş bir sorudur. Durkheim ve Dadcliffe-Brown'un görüşleri yine işlevselci okul içinde Malinowski'nin düşüncesinin karşısındadır. Radcliffe-Brown "Yaşamdaki belirsizlikleri tanımlayanın bu uygun tepkileri dikte edenin toplum olduğunu belirtir. Bunlar ister büyüsel yakarışlar, ister dinsel dualar ister başka benzer durumlar olsun, gerçekte insanlar ne duyumsayacaklarını ve duygularını ne zaman, nasıl ifade edeceklerini öğren-

2000 Yılına, Utanarak...

Aşkın AYRANCIOĞLU

MİLLİYET 1993
ABDİ İPEKÇİ KARİKATÜR YARIŞMASI
KONU: "2000 YILINA GÜLEREK"

Bir karikatür sergisi düşleyin: izleyenleri kahkaha tufanına boğan, onları keyifli bir dünyanın doruklarına taşıyan, salt güldürmeye yönelik bir mizah şöleni. Son katılma tarihi : 20 Aralık 1993

Altı yıl öncesi aklıma geldi. 1987. Karikatüre başladığım yıl. **Abdi İpekçi Karikatür Yarışması.** Yarışmanın o yılki konusu **"Türkiye'de Konut Sorunu"** idi. Karikatüre bu yarışmayla başlamıştım. Yaptığım ilk karikatürler yarışma sonucu sergilenmeye değer bulunmuştu. Sevinmiştim. Daha güzel şeyler yapmak için güç bulmuştum kendimde. Yarışmada birinci seçilen çizer de bu yarışmayla başlamıştı karikatüre.

1987 yılında önemli bir soruna, konut sorununa değinen yarışma, 1993 yılında "salt güldürmeye yönelik" bir konuma düşürülüyor. Düşündürmeden güldürmek...

Abdi İpekçi'yi düşünüyorum... öldürülen adamı... Sonra, Turan Dursunları, Uğur Mumcuları, Musa Anterleri, Sivas'ta katledilenleri... Düşündükleri için öldürülenleri...

İnsanların düşündükleri için öldürüldüğü bir ortamda, düşündürmeyen eser üretmek çözüm olarak sunuluyor sanatçılara. Böylece kaçgun dönemi pekiştirilmeye çalışılıyor, Abdi İpekçi adına.

Acılar arasında "2000 Yılına Gülerek"... Soru. Kimler gülüyor? Yanıt: -Mutlu azınlık (*).

Yarışmanın Jürisine bakıyorum, mutlu azınlığın sanatçıları: Enis Batur, Şakir Ezcacıbaşı, karikatürcü starlar: Ferruh Doğan, Turhan Selçuk ve Ali Ulvi var.

Geçersiz yazar Enis Batur karikatür alanında geçerlilik arıyor, ama başaramıyor. Geçersizliği orada da sürüyor. Kendisiyle birlikte, **Abdi İpekçi Karikatür Yarışması** ve star karikatürcüler de geçersizlik kazanıyor.

1987 yılında yeni karikatürcüler ortaya çıkaran yarışma, 1993 yılında "salt güldürmeye yönelik" mizah anlayışıyla pekçok karikatürcüyü yoketmeye (**) çalışıyor.

Savaşsız, sömürüsüz, hapishanesiz... güzel bir dünya yaratamayan sanatçıları, aydınları utanmaya çağıran Cengiz Gündoğdu'yu düşünüyorum... **İnsancıl**'ı... İnsani mücadeleyi... **İnsancıl**'ın koluna giriyorum, mücadele büyüyor. Yanyana yürüyoruz, eşikleri aşıyoruz.

Şimdi Abdi İpekçi Karikatür yarışmasına konu öneriyorum:

"2000 YILINA UTANARAK..."

(*) Mutlu azınlığın "mutlu"su insanı mutluluğu değil, parasal mutluluğu temsil ediyor (anlatıyor)

(**) Genelde sanata, özelde karikatüre salt biçimsel nitelik yüklemek ve içeriği reddetmek, sanatçının yokolmasıdır.

medikçe, toplum mümkün olmaz" der. (21) Durkheim ilkel Avustralya toplumlarının dinlerini incelerken şunu saptıyor; bu toplumlarda bazıları nesnelerin dünyevi, bazılarının kutsal olarak görülmesi, o nesnenin "asli" niteliğiyle değil, bunlara nasıl tavır alınması gerektiğinin bireylere öğretilmesiyle farklılaşmıştır.

Ancak Malinowski, toplumsalın bireysel üzerindeki etkisini tümüyle görmezlikten gelmez. Şöyle der; "Biyolojik ihtiyaçların kültürel biçimde doyurulması sonucu varolan bütün türemiş sorumlulukları kısaca sayarsak kabilenin ekonomik sistemine uygun olup aygıtın sürekli yenilenmesinin bir koşul olduğunu görürüz. İnsanların işbirliği bir otorite tarafından fiziksel bir baskı aracı ya da bir toplumsal sözleşme tarafından dayatılan davranış normları gerektirir. Cevap olarak ilkel ya da gelişmiş çeşitli erk sistemlerini buluruz. Her kısmi kurumun ve bütün kültür grubunun personel varlığının yenilenmesi yalnız üreme değil, bir eğitim sistemi de gerektirir. Otoritenin korunması ve dışarıya karşı savunma için güç ve baskı örgütlenmesi her grubun politik örgütlenmesine işlevsel olarak bağlanmıştır."

Malinowski toplumsal değişmeyi bir kültürel etkinliğin başlamasıyla birlikte bunun yeni ihtiyaçları doğurması şeklinde açıklar. Bu ihtiyaçların karşılanmasıyla birlikte başka ihtiyaçlar da doğacak ve bu, böyle birbirini izleyecektir. Malinowski her yeni ihtiyacın yine biyolojik ihtiyaçlarla sıkı sıkıya bağlı olduğunu ve kendisiye birlikte yeni türden amaçlar getirdiğini söyler. Bunu şöyle örnekler "Cinsel dürtünün doyurulması sürekli bir birlikte yaşam halini alıp çocukların yetiştirilmesi, sürekli bir ev idaresine dönüştüğünde artık yeni türden koşullar vardır ve grubun devamını sağlamak için tıpkı saf biyolojik sürecin tek tek evreleri gibi koşulların da tek tek yerine getirilmesi gerekir." (22)

Her ne kadar Malinowski'nin incelediği toplumlar günümüz toplumlarıyla karşılaştırıldığında basit örgütlenmiş toplumlarsa ve bu toplumlarda uzmanlaşma, tabakalaşma düzeyi düşükse de Malinowski de diğer işlevselciler gibi eleştiriden kurtulamamıştır. Diğer işlevselcilerle birlikte toplumdaki tutucu öğelere meşruluk kazandırmakla toplumsal çatışmayı gözardı etmekle eleştirilmiştir. Ayrıca işlevselcileri, analizlerinde tüm öğelerin sistemin sürekliliğine katkıda bulunduğu belirtilir. "Bu nedenle işlevsel analizde, potansiyel devrimci bir yapının öğelerinin, sistemin engelleri olarak değerlendirilmeleri mümkündür." (23)

Aslında Malinowski'nin kültürel bütünlük yaklaşımı, tutucu bir düşünceden kaynaklanır. Malinowski bütünü mutlak bir yapı olarak ele alır. Bu durum onun "artık" konusundaki görüşlerinde belirginlik kazanır.

Toplumsal yapının değişimi ve yeni toplumsal ilişkilerle birlikte eski yapıya özgü bir takım unsurlar işlevini, etkinliğini yitirir... yok olur. Ya da bu unsurlar biçim değiştirerek yeni yapıya uyum sağlarlar. İşte bu unsurlara kültür antropolojisinde "artık" deniyor. A.A. Goldenweiser "artık"ı "kendi çevresine uygun olmayan" bir kültür fenomeni olarak görüyor. Bu fenomenin pek etkili olmaksızın varlığını sürdürdüğünü fakat içinde yer aldığı kültürle uyumlu olmadığını belirtiyor. Durkheim'ın sosyal organizmanın paraziti olarak gördüğü "artık" fikrini Malinowski kabul etmiyor. O, asıl işlevini yitirmiş fenomenleri yeni yapıda yeni işlevler üstlendiğini, yok olmadıklarını ileri sürer. Böylece her dönemde bir kültür fenomeni varlığını sürdürecek... yok olmayacaktır. Molinowski bu konuda "kupa araba" örneğini verir. Motorlu taşıtların kullanıldığı bir toplumsal yapıda kupa arabanın işlevinin bitmediğini söyler. Sadece kupa arabanın işlev değiştirdiğini bu nedenle kupa arabayı "artık" olarak değerlendirmemek gerektiğini vurgular. Ona göre kupa araba bugünkü durumla uyumludur. "Böyle kalıntı bir ulaşım tarzı bugün geçmişe yolculuk biçiminde nostaljik bir duygu uyandırmaya hizmet eder" (24).

Sindirim sistemini oluşturan her bir organın bu sistemin işlerliğini sağlamaya yönelik işlevleri vardır. Bu organlardan biri işlevini yerine getirmezse sistem çalışmaz. Malinowski, toplumsal yapıya dışarıdan etki söz konusu olduğunda bu yapıyı sindirim sistemi gibi düşünür. Eğer kültürel sisteme bu sistem dışında bir etki söz konusu olursa kültürel sistemde büyük bozukluklar çıkacağını ileri sürer ve düşüncesinin ilkel toplumlardan verdiği örneklerle ispat-lamaya çalışır. Oysa sindirim sistemi de diğer sistemlerle biyolojik organizmanın işlemesini sağlamak için ilişki halindedir. Sindirim sistemini bir organizmadan, organizmayı da içinde yer aldığı diğer sistemlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Malinowski'nin dışarıdan etkiler düşüncesinin ardında, kültüel yapıları kendi içinde dışarıya kapalı, mekanik dönüşüme değişime açık olmayan bir yapı olarak görme düşüncesi vardır.

KAYNAKÇA

1) Bkz. **Nephan Saran** Kültürel Antropoloji *Inkılap Kitabevi* İstanbul 1993 ("İnsan ve Kültür" Sayfa 271)

2) **Gordon Childe** Tarihte Neler Oldu? *Alan Yayıncılık* 1985 İstanbul ***Çeviri*** Mete Tunçay, Alâeddin Şenel Sayfa 12

3) **Leon Troçkl** Edebiyat ve Devrim *Kabalcı Yayınları* ***Çeviri*** Hüseyin Portakal, 1989, İstanbul Sayfa 156

4) **N. Saran** Sayfa 163

5) **N. Saran** Sayfa 173

6) **Eric J. Hobsbawn** Devrimçağı *V Yayınları* ***Çevirl*** Jülide Ergüder, Alâeddin Şenel, Sayfa 530

7) **E. J. Hobsbawn** Sayfa 539

8) **Calvin Wells** Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası *Remzi Yayınları* ***Çeviri*** Bozkurt Güvenç, 1984 İstanbul Sayfa 9

9-10) **E. J. Hobsbawn** Sayfa 534

11) Bkz. **N. Saran** Sayfa 177

12) **N. Saran** Sayfa 180

13) **E. Durkheim** Toplumbilimsel yöntemin kuralları, sayfa 11 *BFS yayınları* ***Çeviri*** Celal Bali Akal, 1985

14-15) **Mark Abrahamson** İşlevselcilik ***Çeviri*** Nilgün Çelebi, 1990 Konya Sayfa 25

16) **Nephan Saran**, Sayfa 264

17) **B. Malinowskl** Bilimsel Bir Kültür Teorisi, *Kabalcı Yayınları*, ***Çeviri*** Saadet Özkal, İstanbul Sayfa 66

18) **B. M.**, Sayfa 66-67

19) **N. S.**, Sayfa 265-266

20) **M.A** Sayfa 36

21) **B.M.** Sayfa 30

22) **B.M.** Sayfa 36

23) **M.A** Sayfa 60

24) **B.M.**, Sayfa 60

Kültür Üstüne

Afşar TİMUÇİN

Kültür (fr. **culture;** alm. **Kultur, Bildung;** ing. **culture**). İnsanın insanlıkla ilgili en genel bilgisi. Kültür sözcüğü oldukça karmaşık bir kavramın belirleyenidir: kültür kavramı toplumsal uzanımlı olmaktan çok bireysel uzanımlıdır ve uzmanlıktan çok bilinçliliği düşündürür. Bir konuda derinleşmiş ya da uzmanlaşmış kişiden çok en geniş çerçevede bilinçlenmiş kişiyi kültür adamı diye nitelendiririz. Selma Lagerlöf **"Kültür tüm öğrenilmiş olanların unutulduğu yerde varlığını sürdüren şeydir"** der. Kültür elbette diplomanın olmadığı değil de unutulduğu yerde başlamaktadır. Bu yüzden bazıları anlamı daha belirgin kılmak için **genel kültür** deyimini kullanırlar. Her kişi kendi olanakları ve kendi eğilimleri çerçevesinde kültürlüdür. Buna göre rahatça kültürsüz insan olmaz diyebiliriz. Bilgi kültürün gerekli koşuludur ama yeterli koşulu değildir: bilgi bilinci geliştirdiği, dolayısıyla kişiliği geliştirdiği ölçüde kültüre dönüşmüştür. Basit uygulamalar için edinilmiş bilgiler ve ezber bilgiler bilince yapıcı etkenler olarak ya da bileşenler olarak katılmazlar. Zihin evrensel boyutlarda kavrayıcı olmadığı sürece gerçek kültürün varlığından sözetmek olası değildir. Kültür insana tüm insanlığı, geçmişi, bugünü ve hatta geleceği içinde görebilme gücü verir, insan değerlerini yakın çevreden tüm dünyaya kadar uzanan bir genişlikte kavrama olasılığı sağlar. Ancak bu genel ya da evrensel görünüm bireyin bilinç özellikleri çerçevesinde kendini gösterir. André Malraux şöyle der:

"İçebakış nasıl bize insanı değil de tam tamına alçakgönüllü bir biçimde kendine bakmaya alışık insanı gösterirse, kültür de bize insanı değil de tam tamına alçakgönüllü bir biçimde kültürlü olduğu ölçüde kültürlü insanı gösterir." Her toplum belli bir kültür ortamıdır, bununla birlikte kültür yerelden evrensele uzanan bir toplumsallık zemini üzerinde daha çok bireyin bakış, görüş, seziş, yargılayış özelliklerini duyurur. Bu özelliklerin kökü toplumda, giderek daha geniş bir çerçevede insanlıktadır. Ne var ki bir toplumda varolan ve daha çok kuralları andıran ortalama kültür değerleri bireylerde aynı özelliklerle açınmazlar ya da her bireyde aynı renkleri taşıyamazlar. Bir başka deyişle bir toplumun kültür değerleri bireyde içselleşir ve somut anlamını kazanır. Bu yüzden, her kişi kültürden belli bir pay alıyor olsa da, kültürle ilişkileri bakımından insanları **kültürlü** ve **kültürsüz** diye ayırmak alışkanlık olmuştur. Mutlak anlamda kültürsüz insan olamayacağına göre, yani en basit insan bile en az düşünsellik içinde belli bir kültür etkinliği göstermekten geri kalmadığına göre, insanları **kültürlü** ve **kültürsüz** diye değil, **kültürünü geliştiren** ve **kültürünü geliştirmeyen** diye ayırmak doğru olur. Bu ayrımı yaparken bile sakınık olmak gerekir, çünkü kültür geliştirilen bir şey olduğu kadar dünyaya yönelişimizle ya da başkalarıyla ilişki içinde sağlanan bir şeydir. Ne olursa olsun, gerçek anlamda kültürlü olma koşullarını birey kendi çabasıyla hem geçmişten hem bugünden, hem kitaplardan hem yaşamdan getirir. Toplumsal yaşamın koşulları gereği bir kültür kalıtından elbette her zaman sözedebiliriz. Ancak bu kalıt kendinden yararlanmak istediğimiz sürece vardır. Bir başka deyişle, raflardaki kitaplar, müzelerdeki resimler, plaklardaki müzikler, hatta herkese açık alanlardaki yontular ve mimarlık ürünleri bizim kültür gelişimimize doğrudan doğruya katkıda bulunamazlar. Ne olursa olsun, her kişi bir kültür ortamına doğar ya da kendini bir kültür ortamında bulur. **"Ben yalnızca fiziksel bir dünyada değilim; ben yalnızca toprak, hava ve su arasında yaşıyor değilim; çevremde anayollar, ekili alanlar, köyler, yollar, kiliseler, avadanlıklar, bir çan, bir kaşık, bir pipo var"** (Maurice Merleau-Ponty). Her kişi böylece kendisini ufukları iyi seçilemeyen, oldukça kaygan ya da kaypak, çeşitliliklerle ve karşıtlıklarla dolu bir kültür ortamında bulur. Her kişi bir kültür ortamının üyesi olmakla bir uygarlığa katılmaktadır. Uygarlık kavramı tüm insan etkinliklerini sarar ya da kavrar. Yaşamı açıklayan kültür değerleri ve yaşamı kolaylaştıran uygulama usülleri uygarlığın bileşenleridirler. Öyleyse **üst ~ yapı alanı** olan kültür, **altyapı alanı** olan teknikle birlikte uygarlığı oluşturur. Buna göre kültürle teknik ayrılmaz bir bütündür: ne teknik temeli olmayan bir kültür, ne kültür temeli olmayan bir teknik düşünülebilir. Kültür değerleri teknik yaşam koşullarını sürekli olarak dönüştürürken teknik yaşam koşulları da kültür değerlerinin sürekli dönüşümünü sağlarlar. Tüm kültür değerleri insanın davranışlarında, inançlarında, tapınmalarında, yapıp etttiklerinde, söylediklerinde, boyadıklarında, yonttuklarında dışlaşır. Bu değerler toplumsal çerçevede her şeyden önce alışkılarda, göreneklerde, geleneksel yapıda anlatımını bulur. Kültür değerleri son açıklamalarına birbiriyle içiçe geçmiş dört ayrı alanda, felsefede, bilimde, sanatta ve siyasette kavuşur. Örneğin herhangi bir insan davranışı insan yaşamına gelen açıklamalar getirdiği ölçüde felsefeyi, yasa değeri taşıyan doğruları ortaya koymakta yardımcı olduğu ölçüde bilimi, insanı bir duygu-düşünce bütünü olarak açıklayabildiği ölçüde siyaseti ilgilendirir. Tüm insan değerleri ve bu değerlerin en yüksek düzeyde açıklandığı bu dört alan hep birlikte kültür dünyasını oluştururlar.

Afşar TİMUÇİN
GERÇEKÇİ DÜŞÜNCE GERÇEKÇİ SANAT
Denemeler
76 sayfa, 30.000 TL.
Dergi adresinden ödemeli istenebilir.

İNSANLARIN ZAFERLERİ

İki ölü
gazete kağıdı örtülü
soğuk bedenlerinde

Bu iki ölünün öyküsü, isadan önce
4000 yılında... mezepotamya'da
başladı. Önce, yürüyorduk... fakat
sadece yürüyorduk. Ormanlar
yürüyorduk... tarlalar
yürüyorduk... ovalar... nehirler...
dağlar yürüyorduk.
Sadece yürüyorduk.....

Bolu Dağı'nı tırmanıyordu onlar
dağ yükseliyordu
yükseliyordu ibre
yüzyirmi... yüzotuz... yüzkırk
dağ yükseliyordu
yükseliyordu ibre
yüzelli... yüzaltmış... yüzyetmiş
otomobil akıyordu
deli nehirler gibi...
Bu otomobil... diyordu sevgilisine
bu otomobilin motoru
motorların en güçlüsü
ah bilsen bunu kullanmak
ne büyük fark
bu otomobilin diyazını
çağdaş çizgiler taşıyor
özgür insanın otomobili
bu otomobil
bak... diyordu sevgilisine
özgürüz işte
dağ yükseliyordu
yükseliyordu ibre...

Sonra... Daha az yürüdük... tekerleği
yapmıştık. Tekerlek dönüyor...
dönüyor... dönüyor, insanları
gidecekleri yere götürüyordu.
Ne büyük zaferdi fakat...
Onlar bu zaferin öyküsünü hiç
bilmediler. Bolu Dağı zaferini de
bilmezleri onlar...

Onlar Bolu Dağı'nı
tırmanmazdan önce
Bolu Dağı basbayağı bir dağdı.
Şahinler... atmacalar... kartallar
uçardı göğünde
kurtlar... parslar... kaplanlar
gezerdi toprağında
sincaplar yaşardı
ağaç kovuklarında
bi kayadan öbürüne atlardı geyikler...
Onlar Bolu Dağı'nı
tırmanmazdan önce
Bolu Dağı'na
şaşıp kalırdı insanlar...

Gece gündüz çalışıp
zaferler başarıyordu insanlar
akıl katıyordu
akıllarına
zaferlerleri...
Bir gün... bu yandan öbür yana
Bolu Dağı'na
gece gündüz çalıştılar
yollar yaptılar...

Tekerleği döndürenler... dağlara
yolları yapanlar, dağlara... ovalara
egemen oluyordu. Üreten insan
özgürleşiyordu..... fakat onlara....
başka başka öyküler anlatıldı onlara
bak diyordu... seyret

dağ yükseliyordu
yükseliyordu ibre
otomobil akıyordu
deli nehirler gibi
dağ yükseliyordu
yükseliyordu ibre

Bolu Dağı zaferini
bilmeden
Bolu Dağı'nı tırmanıyordu
onlar
şimdi onlar
iki ölü...
gazete kağıdı örtülü
soğuk bedenlerinde...

Müfit GÜRGÜN

BTD ve Ütopyamız

İlker BELEK

"Kapitalizm kazandı, teknolojik gelişmelerin baş döndürücü hızı gündemde, BTD (Bilimsel Teknolojik Devrim) işçi sınıfını tamemen değiştirdi, bu değişiklikler işçi sınıfını toplumsal gelişmenin dinamiği olmaktan çıkardı" tezlerini kabul etmesek de, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı kesin.

BTD konusunda, birbirine göre hemen hemen tam tersi kutuplara düşen iki temel argüman var.

İlkini yukarıdaki gibi özetlemek mümkün. Bu argümanı savunanların başında, eskiden sosyalist solun şu veya bu çizgisinde yer almış olanların geldiğini hemen eklemeli. Hatta bunlardan bir kısmı halen "sosyalist" ya da "Çağdaş **Marksist**" olarak da tanımlanıyorlar. Çabaları, söz konusu nesnel değişimleri dikkate alan bir eksende, kendilerince "sosyalizm" projesi üretmektir.

Temel savları, BTD'nin işçi sınıfının ve çalışma sürecinin yapısını değiştirdiğidir. Buradan hareketle de eski Marksist kavramların ve özellikle de sınıf savaşımı dinamiğinin geçersizleştiğini belirtliyorlar.

Sonuçta da, kapitalizmin "kazandığı" günümüz konjonktüründe, üretilecek alternatiflerin yine kapitalizm, yani özel mülkiyet ortamında yaşama geçirilebileceğini, BTD'nin de (**Marksist** kavramları geçersizleştirmenin yanısıra) "yeni" kapitalist ütopyanın üretilebilmesi anlamında çeşitli sorun ve olanakları gündeme getirdiğini düşünüyorlar.

Bu noktada hemen belirtmek gerekir ki; eğer sınıf tanımlaması olarak, üretim araçlarının sahipliği çıkış noktamızı koruyorsak (ki bilimsel ve de **Marksist** tanımlama budur), ortada, kapitalist dinamiğin özü bakımından değişen hiçbir şey yoktur.

Çünkü BTD, teknik ve sosyal anlamda belki şu andan tahmin bile edemeyeceklerimiz de içinde olmak üzere çok şeyi değiştirebilir. Ancak tek başına kapitalist üretim ilişkilerinin özünü etkileyemez. Kısaca sömürüyü ortadan kaldıramaz. Tam tersine daha da yoğunlaştırır.

Yani, BTD'e; bilimsel, ekonomik, teknolojik veçhelerinin yanısıra yüklenen siyasal anlamın, hiçbir değeri yoktur. Yeni bir burjuva ideolojisi manipülasyonu olmaklığı dışında.

İlk argümanın hemen tamamen zıt kutbuna ve neredeyse, refleks bir tarzda savrulan ikincisi ise; kendisini sistem içinde formüle edip, anlamlandırmaya çalışan ilki karşısında, ağırlıklı olarak, temel **Marksist** değerlere sahip çıkmak kaygısını güderken, üretici güçlerin içeriğindeki köklü dönüşümü "duygusal" nedenlerle görmezden geleni ya da göremeyenidir.

Biraz açayım: Öz olarak kapitalist üretim ilişkilerinde herhangi bir değişiklik olmasa da, aynı olgunun içeriğinde son derece dikkati çeker dönüşümler oluyor. Sıralarsak:

1-) Sürekli akış teknolojisi denilen bir üretim yapısı gelişiyor.

2-) Bu teknoloji tamemen bilgisayarlarla karakterize.

3-) Sürekli akış teknolojisinde, ürünün tasarımından, çıkışına kadar olan aşamalar birleştirilerek, aynı birim tarafından kontrol edilebiliyor.

4-) Dolayısıyla bant tipi üretimin ortaya çıkardığı basitleştirilmiş, rutinize, parçalanmış çalışma ortamı yıkılıyor.

5-) Daha nitelikli bir emek-gücü gelişiyor.

6-) Emek-gücünün verimliliği artıyor.

7-) Çalışma sürelerinin kısaltılması olanağı doğuyor.

8-) Bağlantılı olarak tam istihdam koşulları da gelişiyor.

9-) Ancak bütün bu gelişmeler, kapitalist üretim ilişkileri zemininde ortaya çıktığı için, üretici güçlerdeki gelişme ve emek-gücünün verimliliğindeki artış, artan sömürü oranı biçiminde yansıyor.

10-) Yine kapitalist üretim ilişkileri zemininde, artan verimlilik, çalışma sürelerinin kısaltılması olarak değil, düzensiz istihdam biçimleri ve giderek artıp, yapısallaşan işsizlik olarak sonuçlanıyor.

11-) Bağlantılı olarak ucuz emek-gücünün Kuzey için hiçbir anlamı kalmıyor ve Güney, Kuzey için giderek işe yaramaz bir fazlalık haline geliyor. Dünya kendi kendini yıkmaya yöneliyor. Dünya nüfusunun çok önemli bir kısmı kapitalizm için gereksizleşiyor ve gözden çıkarılıyor.

12-) Yine kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde, teknolojik gelişmeler ve emek verimliliği artışı, edilgenleştirilmiş insana, daha çok tükettirmeye, gerçek gereksinimlere karşılık gelmeyen tüketim kalıplarının oluşturulmasına yarıyor.

13-) Yeni tüketim kalıplarının oluşturulması, reklam sanayini geliştirirken, verimlilik artışı üretici güçlerin, insan'ın tam ve bütünlüklü gelişimine değil, tekellerin karına kar katacak gereksiz tüketimi uyarıyor. Reklamların yaklaşık yarısının, insanları, o ana dek hiç tüketmeyi düşünmedikeri şeyleri tüketmeyé ikna etmeye yaradığı belirtiliyor. İnsanlar gereksiz ve çok tükettikçe, kapitalizmin karı artıyor.

14-) Aşırı tüketim krizi, geride dağlar gibi çöp yığınları, katledilmiş bir doğa ve delinmiş bir gökyüzü bırakıyor.

Hemen ekleyeyim ki; yukarıdaki gelişme, sorun ve olanaklardan, kendilerine halen sosyalistim diyen döneklerle, sosyalistik takılan orijinal burjuva ideologları ve hatta burjuvazinin tüm ideologları, sosyalistlere göre çok daha fazla haberdarlar. Örneğin Almanya'da SDP'nin programında şunlar yer alıyor: 1) Sanayi toplumunun ekolojik yeniden yapılanması 2) Haftalık çalışma süresi-

nin beş gün ve 30 saatle, yıllık çalışma süresinin ise (ücretli ek izinler de dikkate alınarak) 1000 saate indirilmesi.

Sosyalist cenah ise, maalesef, Avrupa'da pekçoğuna öncelikle Yeşillerin dile getirip, popülarite kazandırdıkları bu konuların birçoğu karşısında kaskatı kesilmişliğini koruyor.

Oysa yukarıdakilerin hepsi gerçek. Yeni gelişmelerin, teorize edilerek, yeni bir toplumsal gelişim projesi biçiminde formüle edilemerinde (kanımca sosyalistlerin de önemli oranda katkıda bulundukları) yaşanılan boşluğu, karşı cenah süratla doldurmağa yöneliyor ve Gorz'un da andığı gibi, iyi niyetli patronların da desteğini alacak bir programla, kapitalizmin, çalışma sürelerini kısaltabileceği, tüketim düzeyini düşürerek artan emek verimliliğini bireyin gelişimi yolunda hareketlendirebileceği, böylelikle çevre katlinin de sınırlandırılabileceği tezleri yapılandırılıyor:

"Sınıflar arası sınırları aşan bir hareket ve kesişen ittifaklar vardır. Kişi olarak, yaptıklarından kuşku duyan ve ölüm döşeğindeyken hayatını nasıl yargılayacağını, torunlarının torunlarının kendisi hakkında ne düşüneceğini kendisine sonra herhangi bir kapitalisti ya da örneğin bir kimya sanayisi yöneticisini her birimiz tanırız. Kültürel değişimin ve düşüncelerin, çıkarlarını rahatsız ettiği insanlar üzerinde bile kendine özgü bir gücü vardır. Kapitalist mega makinelerin yönetıcileri, ekolojik öz-sınırlamaya ve sosyalist demokrasiye elbette kendiliğinden geçmeyeceklerdir. Ama, kamuoyu baskısı ve yasa koyucular onlardan, insanların sağlığının ve hayatın niteliğinin zararına karın azamileştirilmesinden daha savunulur hedeflere hizmet etmelerini istediklerinde içlerinden azımsanmayacak bir bölümü buna destek verecek, hatta işbirliği yapacaktır." (Gorz, A. Kapitalizm, Sosyalizm ve Ekoloji, Ayrıntı Yayınları, Ağustos 1993, s. 126)

Yukarıdaki sözler son derece çarpıcıdır. Pekçok insan için cezbedici ve gelecek vaadedicidir. Sosyalist düşünceyi neredeyse "kitleyici"dir. Bu nedenle çok yaratıcı olmamız gerekiyor.

Kanımca, BTD'nin gündeme taşıdığı, yukarıdaki gelişmeleri dikkate alan teorik yeniden yapılanma faaliyetlerinin, öncelikle geliştirmek ve programatik düzlemde somutlamak zorunda olduğu birkaç alt başlık bulunuyor:

1) Bugün gerçekten çalışma sürelerinin kısaltılması olanaklıdır. Çok uzak olmayan bir gelecekte, birkaç saatlik bir çalışma bile yeterli olabilecektir. Ancak zorunlu çalışma süresinin şimdiden 6 saat civarına düştüğü günümüzde, üretim ortamının yanısıra, üretim dışı ortamın da ne şekilde organize edileceği konusunda düşünmek gerekiyor.

2) Zorunlu çalışma süresinin gerçek anlamda kısalması, sanatsal, bilimsel, felsefi, edebi yeteneklerini kullanarak, geliştiren bütünlüklü-amatör insanın yaratılması yolunda, tüm sınıflı toplumlar tarihi boyunca ilk kez bu denli somut olarak yakalanmış bir olanaktır. Şimdi burada bir sorun çıkıyor: Tamamen edilgenleştirilmiş insanın artan boş zamanlarını gerçekten yaratıcı biçimde değerlendirebilmesi için hazırlanması... Psikolojik ve entelektüel olarak, kendisi için yaşamaya, kendisini planlamaya hazırlanması... kısaca sosyal ortamın yeniden düzenlenmesi... Dolayısıyla da şimdiden, sanatın, bilimin toplumsallaştırılması faaliyetlerinin programlanması... Yalnızca kendisine söylenileni yapmaya alışmış insanı, yeni bir yaşam tarzının olabilirliğine ikna edecek ve bu yaşam tarzını günlük olarak somutlayacak bir programın geliştirilmesi...

3) Böylelikle karşımıza yeni bir sorun çıkıyor: Toplumsal kolektifin doğrudan üretim faaliyeti içinde geçen zamanı ile "boş" zamanlarının ne şekilde entegre edileceği konusu. Bu entegrasyonun, toplumun yerleşim biçiminin, eğitim, sağlık, bilim kurumlarının yerleştirilip, işletilişine ve insanların çok çeşitli faaliyetler bütünü içinde ne şekilde işlevsel kılınacaklarına kadar bir dizi sorunun yanıtını içereceğini varsayıyorum: İnsanlar nerede yaşayacaklar... İşlikler nerede olacak... İşlikler ile sosyal ortamın geçeceği yerleşim yerlerinin ilişkisi nasıl olacak... Kimler ne zaman çalışacak... İnsanlar yaşamlarının hangi dönemlerinde eğitmenlik, sağlıkçılık yapacaklar... Kent nasıl düzenlenecek... Çalışma süreleri kısaldığında, bu kadar insan günlerini nerelerde ve neler yaparak geçirecekler...

4) Hem doğa katline son verilmesi, hem de insan emeğinin boşa harcanmaması açısından, insan gereksinimlerinin yeniden tanımlanarak, olabilirse tüm tüketim kalıplarının yeniden düzenlenmesi: Gelişkin toplum çok tüketen(sosyalist olsa da) toplumdur ön kabülünün (ilk kez ekososyalistler ortaya atmış olsa da) tartışılması.

Bu sorunlara kaba da olsa yanıtlar üretmeyen bir sosyalist programın tatmin edici olacağını hiç sanmıyorum. Bu sorulara yanıt aramanın ise; afaki "felsefecilik" olduğunu hiç düşünmüyorum. Çünkü insanlar düşleyebildikleri oranda, kendi somutlarında gelecek için mücadele verebiliyorlar.

ALICI KUŞTU...
BENDEKİ...
SEN.

Sokaklar, çamuru.
Caddeler, kaldırımları.
Dağlar dedim...
Yıldızları anlattın bana.
Hiçbir beklentine cevap vermeyen
sokaklar, caddeler
almak, parçalamak
yoketmek istediler seni.
Bunlardı değil mi korkuların.
Uçmak kentinin üzerinde
konmadan dönmek yine dağlara
toplamak düş yıldızlarını eteklerine.
Bunlardı değil mi düşlerin.
O nedenle... Alıcıkuştu...
Bendeki...
Sen.

Ayhan ERGÜN

GÖRÜNÜMLER

Duvarlar delik deşik
Duvarlar kan içinde
Yerde cansız yatan dört adam
Her biri yirmiüçünde
Gözleri açık hepsinin
Pırıltısı yiten bakışlarına
Hüznü sinmiş
O büyük yürüyüşün
Ansızın bitmesinin.

Gün kararır
Saat 22'yi bulur
Kapı ardında pusuya yatanlar
Tetikte durur.
Mekanik bir "Başla" komutundan sonra
Operasyon yapılmış, memleket kurtulmuştur.
Birazdan
Yumuşak yastıklara konacak başlar
Çoktan vurulmuştur.

Gökyüzü pırıl pırıl
Gökyüzü masmavi
Nisan yağmuru yeni dinmiş
Her yan toprak kokuyor.
Yeryüzünde dört mezar kazılmış
Başında dört ana duruyor.
Arkada başka analar
Başka oğullar, kızlar
Karanfil tohumları usulca ekiliyor.

Caddeler tıklım tıklım
Caddeleri eziyor postallar
Ağır adımlarla ilerliyor
Gözyaşlarını donduran analar
Etrafdaki çember daralıyor
Boğmak için sesini
ihtiyar yüreklerin
Kollar ihip kalkıyor.

Adamlar var ağızları salyalı
Adamlar var tasmaları dolar damgalı
Her akşam doluşurlar
Loş barların karanlığına
Dişleriyle asılırlar
Al gömleği ıslatan terlemiş omuzlara.
Alkolle bulundıkça kafaları
İyice azgınlaşır
68'in ateşli çocukları.
Öğüterek 20'lik sevdalarını
Sermayenin değirmeninde
İştahla atılırlar yükselmek için
Yeni düzenin kemiklerine...
Bir çırpıda söndürerek
Ekim 17'de başlayan yangını
Kestik diye avunurlar
Kavganın şah damarını.
Zaman akıp gittikçe düşecek maskeleri
O zaman başka türlü
Açacak rüzgar gülleri...

Beyazcam ışıl ışıl
Beyazcamda masalımsı dünyalar
Aval aval bakıyor karşısında
Hayallerle büyülenmiş insanlar
Yalan rüzgarı savuruyor saçlarını
Akıllarını alıyor başlarından
Gerçeklerin er meydanı.
Kavuşmak için biran önce milyonlara
Sarılıyorlar hemen
Dokuzyüzlü telefonlara

Konuşan kediyi arıyor kimi
Kimi merak ediyor Memiş'in cinlerini
Erkeği sesinden tanıyan kadını arıyor kimi
Kimi belirlemek için Rıdvan'ın kaderini...
Böylece teker teker
Geçiyor aylar, yıllar
Dakikası 8333 liradan
Satılıyor yalanlar...

Koray KILIÇ

141-142 Öldü Yaşasın 3713

İbrahim AKYÜREK

Saffet Can'a

Bir zamanlar dillerden ve mahkemelerden düşmeyen meşhur 141-142'nci maddelerimiz vardı. Mussolini'nin ceza yasalarından araklanan, dönemin CHP ve DP'sinin eliyle geliştirilen (ağırlaştırılan) maddeler.. "Sosyal bir sınıfın, diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye.." sözlerinden anımsadığımız, insanların düşüncelerini açıklamalarını ve savundukları düşünceler doğrultusunda örgütlenmelerini kısıtlayan/yasaklayan, binlerce insanımıza bedensel ve ruhsal acılar çektirmenin aracı (bahanesi) olan 141 ve 142'nci maddeler 12 Nisan 1991 tarihinden bu yana artık yok.

"Dünyada duvarlar yıkılırken.." modası ülkemiz yöneticilerini de etkilemişti. Komünizm bittiğine(!) göre serbest piyasa ekonomisinin kağıt üzerindeki gereği olarak düşünceye konan yasaklar kalkmalıydı. Ne var ki, egemen güçler o kadar saf değil. Uluslararası kamuoyunda yasaklar kalktı işareti vermek için, bir hukukçunun deyimiyle "hile" yapmak gerekecekti. Bu kez İngiltere'den arakladıkları anti-terör yasasını piyasaya çıkardılar. Bu yeni yasanın numarası ise 3713. Açık ismiyle "Terörle Mücadele Yasası"

141-142 kalktı sanıp düşüncenizi serbestçe ifade edeceğinizi sanıyorsunuz değil mi? Yanıldınız.." Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak.." sözleriyle sürüp giden anti-terör yasasının giriş maddesiyle Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin yolunu tutabilir, elinizi silaha bile dokunmadan "terörist" ilan edilebilirsiniz. 1991 Nisan'ından bu yana gerçekten bir değişiklik var: 141-142'ye göre "Komünist" ilan ediliyordunuz, şimdi 3713'e göre artık "Terörist" sayılıyorsunuz.

Gazeteci Veli Yılmaz, 1987 yılında bir rekor kırmıştı anımsarsınız. 142'nci maddeyi 75 kez ihlalden 588 yıl ceza almıştı. Bugün İsmail Beşikçi 3713 numaralı yasa ile 75 yıl hapis, 30 milyar para cezası istemiyle yargılanıyor. "Daha şimdiden eşitsizliklerin kaynağı haline gelen 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 141-142-163'üncü maddeleri kaldırdığı propagandası yapılıyor. Sağ hükümlüyü çıkarıp sol hükümlüyü içerde tutan bu yasa eline silah almamış insanları terörist sayarken, 141 ve 142'nci maddeleri bir anlamda ağırlaştırarak muhafaza ediyor. Yasa, ulusal ve uluslararası kamuoyunda düşünce suçu kalktı imajını verirken, Özal bir koyup üç alıyor. Türkiye'nin kamburu yüzlerce yıla hükümlü gazetecileri cezaevinden çıkarırken bir koyuyor. Ama öbür eliyle, gelecekte kurulu düzeni eleştirecek tüm insanları terörist sayarak, milli bir tehdit yasası oluşturuyor." Avukat Engin Cinmen'in düşünceleri böyle 3713 üzerine...

3713'ün çıkışı ile birlikte 141 ve 142'den cezaevinde bulunanlar salıverildi. 125 ve 146'ıncı maddelerden yatanlar ise içerde kaldı. Abdi İpekçi'yi, Kemal Türkler'i öldürenler serbest bırakılırken, devlete karşı suç işleme gerekçesi ile (düşünce açıklama düzeyinde bile olsa) tutuklu bulunanlar içerde kaldı. Açıkça; devletle aynı düşünceyi paylaşmamak, insan öldürmekten daha çok tehlikeli bulundu. 141-142 ve öteki ilgili ceza maddelerinden 34 gazeteci 2700 yıl (ikibinyediyüz) ceza almıştı. 3713 sayılı yasa çıkıncaya kadar on yıl cezaevinde kaldılar. Onlar içerde yatarken hırsızlık, rüşvet, kasten adam öldürme, ırza tecavüzden hüküm giyenler çoktan dışarı çıkmışlardı. Buyurgan devlet; sanki; "git insanlara tecavüz et, öldür, ama kendime laf bile söyletmem" diyor.

Bugün neler oluyor?

Artık dergilerde, gazetelerde yazı yazanlar değil, sorumlu yazıişleri müdürleri, yayın sahipleri, basımevleri de ceza alabiliyor. İşkence suçluları bu yasaya göre artık tutuksuz yargılanıyor. Devlet onlara avukat tutuyor. İşkence yapan polis memurun soruşturması savcıdan alınıyor, idareye veriliyor. Reha İsvan'ın bu konudaki değerlendirmesi şöyle: "İşkencenin görünmemesi, tanınmaması için onu devlet eliyle gizliyorsunuz. Bu işkenceye göz yummaktan öte bir şey. Sahip çıkıyorsunuz, bağrınıza basıyorsunuz. Hani işkence bireysel olaydı? Bizde işkence yoktur, falan diyorduk. Bu yasa gösteriyor ki, işkence devlet eliyle yapılıyor."

Görüldüğü gibi 3713 yalnız düşüncelere ceza getirmiyor. Bu yasa ile muhbirlik özendiriliyor. Terör kavramı yine belirsiz. Keyfi değerlendirmelere, yorumlara açık. Bu biçimi ile ülkenin koşullarına göre bugün değilse bile yarın bugünkü eyleminiz nedeniyle terörist sayılabilirsiniz. 3713 için "Yasal tarafı olmayan suçlar yaratıyor" sonucunu çıkaran Avukat Necla Ertan "Buyurgan bir devleti korumak için çıkarılan, terörü kaldırıcı değil, devlet terörünü artırıcı bir yasadır" değerlendirmesini yapıyor Haziran 1991'de. O tarihten bu yana sokaklarda, konutlarda yargısız infaz edilen insanların sayısındaki artışı düşünürseniz, devlet terörünün kağıt üzerindeki moral desteğinin 3713 olduğunu bulabilirsiniz.

Adalet bakanlığı verilerine göre 3713'e muhalefet suçlamasıyla geçen yıl DGM'lerde 394'ü kadın olmak üzere 3 bin 191 kişi yargılanmış. Lütfen dikkat: 141-142'yi ihlalden 1988 ve 1989'da yargılananların iki yıllık toplamı ise 3 bin 12 kişi. 3713'ün en çok işletilen maddesi, "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü aleyhine propaganda "suçunu düzenleyen 8'nci maddesi olmuş. Yazar-Sosyolog İsmail Beşikçi bu maddeyi 15 ayrı kitabıyla ihlal etmiş. Bu nedenle Ankara DGM'de 5 yıla yakın hapis istemiyle yargılanıyor. Yasanın yürürlükte olduğu dönemde 300'ün üzerinde dergi toplatılmış. 28 kitap hakkında toplatma kararı verilmiş. DYP-SHP Koalisyon hükümetinin birincisinde gazeteci ve yazarlara

verilen hapis cezaları toplamı 67 yıl, para cezaları ise 23 milyar.

Şimdi, içler acısı durumumuzu sayılarla belgeleyen 1992 Türkiye İnsan Hakları Raporu'na bir göz atalım. Önce satırlar arasında şu vurguyu okuyalım: "Hükümetin Türkiye'ye vaat ettiği barış, demokrasi ve insan haklarını hayata geçirme programı, yerini terörle mücadele adı altında bir savaş programına bıraktı." Programın, "ifade etme özgürlüğü" ile ilgili bölümünden sayılar: öldürülen gazeteciler 13.. öldürülen gazete bayileri 3.. Kamu görevlilerinin saldırısına uğrayan gazeteciler 52.. Toplatılan gazeteler ve dergiler 189.. Toplatılan kitaplar 20.. Gazeteci ve yazarlara verilen hapis cezaları toplamı 23 yıl..

İnsanlar düşünceleri nedeniyle baskı görürken, sosyaldemokrat Kültür Bakanı ne düşünüyor? Koalisyon hükümeti işe başladığı zaman" yasakların yasak olacağı bir Türkiye" özlemini vurgulayan Sağlar, 3713'ün değiştirilmesi için hazırladıkları taslağın Başbakanlıkta bekletildiği savunmasını yapıyor. Kendi bakanlığının uygulamaları içinde yasak kalmadığını, yerel idarelerin bazı uygulamalarının olabileceğini belirtiyor. Kültür merkezleri kapatılıp, yayınlar toplatıldığında üzüldüğünü söylüyor. Sansürün boyutları gün geçtikçe artınca devletin militarist yapısını vurgulayıp, bakanlık çalışmalarına sahip çıkılmasını istiyor. Bakan'a kanıp özgürlük istemeye kalkarsanız bu kez 3713'ten moral destek alan güvenlik güçleri sizi karşılıyor. Bakan, Ankara'da üzüle dursun Kültür Bakanlığı'nın "İzin verilsin" genelgesine karşın kültür-sanat festivalleri yasaklanıyor.

Sağlar, 1993'ün Eylül ayında Kanal 6'nın sabah programında koalisyonu savunuyor ve şunları söylüyor: "Devletin yapısını öğreniyoruz.. Sosyaldemokratların da iş yapabileceğini göstermek istiyoruz.." Ne pahasına diye sormak isterdim. İnsan hakları ihlallerini somutlayan sayılar diktatörlerin gelip geçtiği Latin Amerika ülkelerini anımsatıyor çünkü..

Bir de İsmail Beşikçi'nin not aldığım şu sözlerini anımsıyorum: "Düşüncenin yargılandığı bir yerde bütün kurumlar resmi ideolojiyi tekrarlamak, resmi ideolojinin gelişip kökleşmesine yardımcı olmak durumundadırlar"

3713'ü unutmayalım. Çünkü yaşadığımız acıların yasa görüntüsündeki kılıfıdır. Bir engizisyon yasasıdır. Düzene uyum sağlamamakta kararlıysanız bir gün resmen başınıza gelebilir.

Yararlanılan Kaynaklar:

1992 Türkiye İnsan Hakları Raporu-Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayını, 1992

- Siyasal İktidar Sanata Karşı, Çetin Yetkin-Bilgi Yayınevi, 1970

-Birlik Dergisi Terörle Mücadele Yasası Özel Sayısı SBP Yayını, 1991

Düşünce Suçu, Veli Yılmaz, Osman Taş, Mustafa Yıldırımtürk- Belge Yayınları, 1989

-Terörle Mücadele Yasası-İnsan Hakları Derneği Yayını, 1991

Belediye-İş Dergisi -Belediye İş Sendikası Yayını, 1991

- Özgür Gündem ve Cumhuriyet gazetelerinin değişik sayıları, 1990-1991

HAPİSHANESİ DEĞİLİZ BİRBİRİMİZİN

Üşüdüğünü söyleme
Nelere gücü yetmez ki
Kuşların kanadındaki sıcaklığın
Ay giyinişli gözlerinle
Karanlığa düşen bir ışıksın
Umutlar yok olmasın diye
Sen varsın
Üşümezsin değil mi

Sevmediğini söyleme
Sonra avuçları soğur çocukların
Gözlerine çiziver duvar ölümlerini
Hangi kapı dayanır afat bir soluğa
Yüreğin kararsa hapseden konuşmalardan
Suçu olmaz bir mevsimde büyütmelisin
Hani olmazsa yarın ölünür o düşlerini
Seveceksin değil mi

Düşünmediğini söyleme
Yaşamayı unutursun sonra
Bilirim umut ekersin korku çığlarına
Güneş doğmasa da olur
Yeter ki eksilmesin gülümsemelerin
Bu yüzden alışamazsın susmalara
Seven, hapishanesi değildir sevenin
Düşüneceksin değil mi

Özlemediğini söyleme
Dökülür kipriklerin, başıkların buruşur
Rüzgar alınır, güzelliği kaybolur denizlerin
Saklıysa içsevmelerin insan mutlu mu olur
Düşün ağaçların yapraktan düştüğü günü
Uzun ayrılıklar alıp götürmesin
Alışmalara kafa tutan özgürlüğünü
Özleyeceksin değil mi

Savaşmadığını söyleme
Hangi kelebeğin kanatları
Çiçeklere el uzatmadı ki
Göğsünden kanatlanan mutluluk kuşu
Bir ağaca mı konmalı yoksa ormana
Bu namlu mavisi canlar kavgana çelenk olsun
Bugün tutsak geçen ömrünün son günü
Yarın özgür bir yaşamın ilk günü olsun
Savaşacaksın değil mi

Selim BARAN

Polonya Günlüğü-1

Sevim RAŞA

4 Temmuz 1993

Onurlu, güngörmüş, ama yoksul düşmüş, tarihi boyunca çevresindeki ülkelerin saldırısına uğramış, acı çekmiş bir ülke Polonya.

Polonya'daki ilk deneyimlerimizin pek olumlu olduğu söylenemez. Varşova'dan aktarmalı olarak Gdansk'a uçacaktık, içhatlar terminaline gitmemiz gerektiğini söylediler; otobüs varmış ama pek güven olmazmış, uçağımızı kaçırabilirmişiz, taksiyle gidersek daha iyi olurmuş, uzun bir yol değilmiş, çok tutmazmış. "Yaklaşık ne kadar tutar?" diye sorduksa da "Çok tutmaz" gibi yuvarlak bir yanıt aldık yine. Taksiye bindiğimizde acemiliğimizden taksimetre sormadık ve kuş uçuşu neredeyse bir taş atımlık uzaklıktaki iç hatlar terminaline on dolara gittik.

Varşova içhatlar terminali insana hapishaneyi anımsatıyor. Yerler en ucuzundan siyah mozaik taş, duvarlar kirli sarı; birçok kez üstüste griye boyanmış kapılar; koridorlar dar, tavan alçak; bekleme salonu dar, sıkıntılı; aprona açılan camlardaki eski, eprimiş tül perdeler ve salonun köşelerine yerleştirilmiş plastik bitkiler havayı yumuşatmaya yetmiyor.

Uçağımızı beklerken dışarıda, açık havada dolaştık biraz. Bir sundurmaya açılan gri renkli kapılar, köşede kırık camları bantlarla tutturulmuş bir hamburgerci, duvarında coca-cola afişleri. Bir aralıkta büyük bir kara taş, çevresine ağaçlar dikilmiş. Her yerde ağaçlar var ama bunların taşın çevresine özellikle dikilmiş oldukları besbelli. Taşın üstünde bir yazı, yazının altında 1939-1945 tarihleri. Bir "Meçhul Asker" anıtı besbelli.

Gdansk uçağının yolcularının hemen tümü bizim gibi Uluslararası Bakalorya seminerlerine katılacak olan öğretmenler. Uçaktan sonra otobüsler bizi Gydnia'daki otellerimize dağıttı. Liseli öğrenciler bize yardımcı olmakta.

Otelimiz bakımından da çok şanslı değiliz. Okula daha yakın diye üç yıldızlı bir otel seçmiştik, dört yıldızlı otelle çok farkı olmayacağını düşünerek. Yanılmışız. Acaba dört yıldızlı otel nasıl? Yarın akşam göreceğiz.

Köhne, duvarlarında erotik resimler olan bir yemek salonu. Keten örtüler eski, yıpranmış, onarılmış ama tertemiz ve kolalı.

Yemekten sonra odalarımıza çıkarken resepsiyonda frapan görünüşlü kadınlar gördük ve gülüştük. Burası bizim alışık olduğumuzdan değişik hizmetler veren bir otel galiba. Olsun, aldırmıyoruz. Şu sıralar otel öğretmenlerle dolu.

5 Temmuz 1993

Bugün sabah "Hoş Geldiniz" toplantısı için Gydnia Oteli'ne gittik ve daha ilk bakışta üç yıldızlı otelle dört yıldızlı otel arasındaki büyük farkı gördük.

Toplantıda 222 öğretmen varmış. Coşku veren bir durum. Gana'dan Lituanya'ya, Norveç ve İsveç'e, Türkiye'den, Rusya, Ukrayna'dan İspanya'ya, Fransa'ya ve İngiltere'ye kadar bütün ülkelerden bir veya birkaç öğretmen, okullarında ortak bir program uygulamak için buraya toplanmış, Sırpla Hırvat arasında, Polonyalıyla Alman ya da Rus arasında, Türkle Yunanlı arasında, Güney Kıbrıslıyla benim gibi Kuzey Kıbrıslı arasında hiçbir düşmanlık akla gelmeden dostluklar kuruluyor yalnızca.

Oteldeki toplantıdan sonra okula gidiyor, programlarımıza göre sınıflara dağılıyoruz. Seminer aralarında çay, kahve, meyve suyu içmek için aşağıya iniyor, değişik kişilerle tanışıyoruz. Yunanistan'dan Anastasia ile politik oyunlara, çıkar çevrelerine veryansın ediyoruz. Anastasia iki yıl önce İstanbul'a gezmeye gelmiş. Türk halkından gördüğü dostluğu ve sıcaklığı anlatıyor. Satıcıların, Yunanlı olduğunu öğrendikleri zaman ona satın aldıklarının dışında armağanlar verdiklerini söylüyor.

Ben de ona geçen yıl Çiçek Pasajı'nda tanık olduğum bir olayı anlatıyorum. Bir küme Yunanlı turist, bir küme de Türk genci oturuyor bir tavernada. Her iki küme de on beş, yirmi kişilik. Türk gençleri sanki üniversiteyi o günlerde bitirmişler, toplanmış eğleniyorlar.

Türk gençler bir türkü söylüyorlar, arkasından Yunanlı turistler bir türkü söylüyorlar. Sonra Türk gençlerden bir marş. Yunanlılar da bir marşla karşılık veriyorlar. Bu kez Türk gençler bir şarkıya başlıyorlar, arkasından Yunanlılardan kendi dillerinde bir şarkı. Her marşın, her türkünün ardından alkışlar... Tavernadaki herkesten. Derken, ilk ezgiler hangi gruptan çıktı bilmiyorum, Livaneli'yle Theodorakis'in şarkılarını her iki grup birden söylemeye başlıyor. Biz de katılıyoruz. Herkes kendi dilinden söylüyor ama müzik aynı. Gözlerimiz doluyor. Çok sevgili dostum, rahmetli İnci de bizimleydi. "İşte bu," diyor İnci, "İşte bu. Niye insanları rahat bırakmıyorlar?"

Akşam yemeğini yine Gydnia otelinde yedik. Üç öğündür hep aynı tip yemek yiyoruz. Çorba, et, etin yanında haşlanmış patatesle lahana, ekşimsi bir peynirle yapılmış peynirli kek. Meyve yok, salatalar sanki günlerce önce yapılıp buzdolabında bekletilmiş gibi. Umalım ki hep böyle olmasın.

Dün ilginç bir olay yaşadık. Konu, içme suyu. Bildiğimiz, bizim her an elimizin altında olan, sofralarımıza tuzla biberle her şeyden önce koyduğumuz su.

Otelde, yemekte ne tuz var ne de biber. Bunlardan geçtik, ekmek de yok, su da yok. Ekmeği yalnızca sabah kahvaltısında veriyorlar. Ekmek istedik, getirdiler; su istedik, maden suyu sodası getirdiler. Bir türlü nasıl su istediğimizi anlatamadık. Biz her şeyi şakalara boğup kahkahalarla gülüyoruz, o ayrı da, susuzluktan da ölüyoruz. Maden suyu sodası susuzluğumuzu gideremiyor.Boğazımız kuruyor, sanki çölde kalmışız. Resepsiyonda "Musluk suyu içebilir miyiz?" diye soruyoruz. Görevli kız yılan görmüş gibi korkuyla, "Sakın ha, sakın ha, içemezsiniz," diye tepki gösteriyor. Konuşmamıza tanık olan genç bir öğretmen caddedeki bir dükkândan şişe suyu alabileceğimizi söylüyor. Çıkıp alıyoruz, ama daha karanlık basmamasına karşın saat gecenin onu, dükkânlar kapanmış. Umarsız otele dönüp

odalarımıza çıkıyoruz. Oda arkadaşım Sabriye de ben de çok su içen insanlar değiliz ama su yok ya, su arıyoruz. Bir bardak su olsa... Gece düşümde bardaklar dolusu su içtim.

Bugün okuldan otele dönerken yolumuzun üstündeki bir dükkândan su aldık. Fransız suyu Volvic. Bir şişe su yirmi beş bin Zilotti. Bir buçuk dolara bir şişe su.

6 Temmuz 1993

Bugün bütün gün seminerde geçti. Özel bir program da yoktu. Akşam yemeğini otelde yedik. Yemekte biraz çokça oturduk. Saat on olunca bize "kalkın" demediler ama baktık, akşam programı için hazırlanıyorlar. Sabah kahvaltısında bize hizmet eden kız, akşam yemeğinde de hizmet etmişti. Şimdi ise üstünde gerek bacak, gerekse göğüs dekolteleri oldukça derin bir mayo vardı. Parlak çoraplar giymiş, boynuna siyah bir fiyonk takmıştı. Simokin ceket giymişti mayonun üstüne. Saçlarını toplamış, oldukça göze çarpan bir makyaj yapmıştı. Onu bu kılıkta görünce sabahtan akşama o yüksek, sivri topuklu pabuçlarla nasıl gezindiğine şaşmıştık. Ola ki bir tek çift pabuç alacak parası vardı. Gündüzün kot pantalon altına, akşamları da bu kıyafetle aynı pabuçları giyiyordu.

Hava buz gibi. Polonyalılar bile şaşıyorlar. İstanbul'dan ayrılırken Zühal'in yün kazaklarına, ceketlerine, şalına Sabriye'yle birlikte bıyıkaltından gülmüştük. İki gündür onun yün kazaklarını ve şalını kullanıyoruz. Şimdi o bize bıyıkaltından gülmekte.

7 Temmuz 1993

Bugün Çarşamba. Seminer öğlene kadar. Bu sabah kahvaltıda bize yine o kız hizmet etti. Ona bakarken her üçümüzün de içi hüzünle doldu.

Öğle yemeğinden sonra Orbis'in otobüsleri, - Orbis Polonya'nın en büyük turizm kuruluşu. Önceleri özel bir işletmeymiş, komünist rejim varken devlet işletmesi olmuş, şimdilerde yine özel- bizleri okuldan alıp, Gydnia - Gdansk yolu üstünde,orman içinde Oliwa Manastırı'na götürüyor. Katedralde paha biçilmez bir org var. Tahta sıralara oturuyoruz. Az sonra tok bir ses, dini bütün Katolikleri ayağa kalkmaya ve verdiği nimetler için Tanrı'ya şükretmeye çağırıyor. Tanrı, bizim de Tanrımız diye biz de kalkıyor, şükrettikten sonra oturuyoruz.

Konser başlıyor. Müzik çok güzel gerçekten, org da öyle. Boruların aralarından melekler fırlamış, kim altın renkli flütler çalıyor, kimi ziller. Bir de altın renkli çark var. Orgun tuşlarına basıldıkça, çıkan sese göre ya flüt çalıyormuş gibi hareket ediyor, ya da ziller, ya da çark. Papaz efendi, konser başlamadan önce, sessizce ve dikkatle dinlememizi, bu kutsal yerde meleklerin ruhlarımızı Tanrı'ya yükselteceğini söylemişti. Ruhlarımızı kim nereye yükseltti bilemiyorum ama, yükseldiğimiz yerde çok az kaldığımız kesin.Daha yükselişimizin tadına kanmadan Bach'ın tokatasının son notalarıyla birlikte ayaklarımız yeniden yere bastı. Bu arada genç bir rahip adayı, küçük bir sepet gezdirerek para topladı. Çok iyi bir zamanlamayla, konserin başından sonuna kadar -onbeş dakika kadar- sepet ön sıradan arkasıraya, herkesin önünden geçmiş oldu.

Konserden sonra bahçeye çıktık. Oliwa'da her yaz, Temmuz ve Ağustos aylarında org festivali oluyormuş; kapıda festival programı asılı.

Orman çok güzel. Yanıbaşımızda manastır olmasa kendimizi Şile çevresindeki ormanlarda sanabiliriz. Bitki örtüsü neredeyse aynı.

Gdansk.

Oliwa Manastırı'ndan sonra Gdansk'a gittik. Yolumuz üstünde geniş bahçeler içinde çok güzel, Polonya tipi evler. Rehberimiz Maria, üzüncüyle sevinci, mutsuzluğuyla mutluluğu, durağanlığıyla coşkusu arasındaki ruhsal değişimleri yüzüne ve sesine yansıtmayan, anaokulu çocuklarıyla konuşuyormuş gibi tavrıyla bize, evlerin ve çatılarının Polonyalıların duygusallığını ve romantikliğini yansıttığını söylüyor. Maria bir âlem. Ravel'in Bolerosunu alın, hiç hızlandırmadan, kreşendoları, forteleri, pianoları kaldırın, nasıl tekdüze bir ritm duyacaksınız, Maria'nın konuşması işte öyle. Ama Maria çok iyi bir rehber, onunla dost olduk, adres adık, adres verdik, şakalaştık, üşümeyim diye bana ceket getirmeyi bile önerdi.

Otobüsle Eski Gdansk'a -eski adı Danzig- giderken Lech Walesa'nın evini gösterdiler. Walesa, Gdansk yakınlarındaki Lenin Şantiyelerinde elektrik işçisi olarak çalışırken Gdansk'a yerleşmiş, burada çalışırken Solidarnasc Dayanışma örgütünün sürekli komisyon başkanı seçilmiş. Dayanışma, 1989 yılında iktidara ortak olmuş. Koyu bir Katolik olan Lech Walesa'nın dördü kız, dördü erkek sekiz çocuğu varmış; bir kızı, bir oğlu evliymiş, kızından bir torunu varmış; bütün aile yazı Gdansk'taki bu evde geçirirlermiş. Küçük, beyaz, bakımlı bir ev.

Eski Gdansk'tan önce Dayanışma Anıtı'nı görmeğe gidiyoruz. Kadın, erkek, genç, yaşlı, emekçi, herkesin omuz omuza ileri atılışını gösteren güzel bir anıt. İki gün önce Gdansk'ta olan Danimarka Kıraliçesinin koyduğu çiçekler daha tazeliğini tam olarak yitirmemiş. Yandaki duvarda ise işçi hareketlerini ve dayanışmasını tablo tablo gösteren kabartmalar... Güzel bir alan, güzel bir anıt.

Daha sonra da Eski Gdansk'ı görmeğe gittik. Otobüslerimiz kent duvarlarının dışında bıraktı bizi. Yürüyerek, üstünde altının zerresi bulunmayan Altın Kapı'ya gittik. Kapının üstünde Polonya'nın amblemi Kartal -okulun her sınıfında, karatahtanın yanında veya üstünde böyle bir kartal var- kartalın altında da Gdansk'ın amblemi olan kıraliyet tacı, tacın altında da iki haç. Polonya kıralları Gdansk'a bu kapıdan girerler, Kıral Yolu'ndan, tam karşıdaki üstünde hiç mi hiç yeşil renk bulunmayan Yeşil Kapı'ya kadar yürürlermiş. Maria, "Gelin şu kapıdan girelim ve tıpkı kıraller ve kıraliçeler gibi duyumsıyarak Neptün Çeşmesi'ne doğru yürüyelim" diyor.

Kıraller Yolu'na girer girmez soluğumuz tutuldu. Geniş bir cadde, iki yanda onbeşinci yüzyıl evleri. Yapılar birbirine bitişik. Ön yüzleri dar ama geriye doğru derinlikleri çokmuş. Tam karşıda yeşilsiz Yeşil Kapı, üstünde saray. Yarı yolda, -Kıraller Yolu yüz elli, iki yüz metre- caddenin ortasında, en üstünde, okyanuslar ve denizler tanrısı Neptün'ün heykeli; elinde bir tırpan var. Neptün'ün heykelinin kaidesi altındaki aslan başlarından havuza sular akmakta.

Kuruluşu dokuz yüzlü yıllara dayanan Gdansk uzun yıllar Germenlerin egemenliğinde kalmış, ancak bin dört yüzlü yıllarda Polonyalıların eline geçmiş. Kıral Yolu'nun iki yanındaki yapıları Alman ve İtalyan ustalar yapmış. Alman ustaların yaptıkları evler kırmızı tuğladan. Her yapının bir uğuru var. Bir kuğu başı, bir kartal, leylek, ya da caddey

doğru açılmış bir el. Caddenin iki yanına dükkânlar, lokantalar, kitapçılar, kahveler dizilmiş. Dükkânların çoğunda amber ve gümüşten yapılmış takılar satılıyor. Geniş caddenin iki yanında ise sokak satıcıları, kimi kart, kimi tahta oyma eşyalar, amber ve gümüşten yapılma takılar satıyorlar. Baltık kıyılarında zengin amber yatakları varmış, çok eskilerden beri bu kıyılardaki insanlar amberi işleyip ticaretini yapagelmişler.

Maria anlatıyor: İkinci Dünya Savaşı'nın ilk bombaları Gdansk yakınında patlamış. Kent savaştan çok zarar görmüş. Kentin yüzde doksanı yıkılmış, yanmış. Savaştan önce yapılmış resimlere, çekilmiş fotoğraflara bakarak kenti yeniden yaptırmış Polonyalılar.

Yeşil Kapı'ya doğru yürüyoruz. Kapının üstünde yer alan ve iki yana doğru uzanan saray, Polonya kırallarının yazlık sarayıymış. Her yaz en az bir kez buraya gelirler, Kıral Yolundan yazlık saraya dek yürürler, sonra da bir tüccarın evinde ya da bir pansiyonda kalırlarmış. Bu saray yapılalı beri yalnızca bir gece kullanılmış.

Yeşil Kapı'dan Vistül Irmağı kıyısına çıkıyoruz. Maria bize yıkık bir yapı gösteriyor. Kırmızı tuğla duvarların yarısından çoğu çökmüş. Savaş sırasında bombalardan yıkılan yapılardan biriymiş bu. Özellikle onarılmamış, insanlar baktıkça savaş acılarını anımsasınlar, barışa dört elle sarılsınlar diye. Yetkililer, yeterince ders alındığına inanmış olacaklar ki, "Artık yeter, buraya bir otel yaptıralım," diye karar almışlar. Irmak kıyısından sola doğru yürüyoruz. Kıyıya dik olarak uzanan dapdaracık yollar, birer kapıyla kıyıya açılıyorlar. Kapılardan birinin üstünde iki aslan. Yüzyüze bakacak yerde, ikisi de Kıral Yolu'na doğru bakıyor. Söylenceye göre uzun süre kente gelmemiş olan kıralın yolunu gözlüyormuş aslanlar. Bir kapının üstünde de Gdansk'ın sembolünün iki haçı var yalnızca. Kapı yapılırken Gdansk halkı kırala küskünmüş ola ki.

Kapılardan bir tanesi ahşap. İç yanında kocaman iki tekerlek. Tekerleklerin içi basamaklı. Kıyıya yaklaşan gemilere çok ağır yükleri yüklemek için kullanılan bir tür asansörmüş bu. Tekerleklerin içine adamlar girip basamaklara tırmandıkça tekerlekler döner, ağır yükler gemilere yüklenir, ya da gemilerden boşaltılırmış.

Kıral yoluna koşut, dapdaracık Ticaret Yolu uzanır. İki yanında yine onbeşinci yüzyılın, bitişik düzen yapıları. Bunların da yüzde doksanı savaşta yıkılmış,yeniden yapılmış savaştan sonra. Her evin önünde yoldan dört beş basamakla çıkılan bir balkon var; balkonların iki yanında da korkuluk duvarının üstünden yere koşut olarak uzanan mermer oluklar; oluklarıh ucunda birer ejder başı. Yağmur suları çatılardan borulara bu oluklara, oradan da ejderlerin ağızlarından, yolun ortaya göre biraz daha alçak olan kıyılarına dökülürmüş. Böylece toplanan yağmur suları yollara yayılmadan ırmağa akıtılırmış.

Evlerin alt katlarında çoğu deri, amber ve gümüş satan dükkânlar yer almakta. Yolun sonunda ise Bakire Meryem Katedrali. Mihrabın arkasındaki vitraylı pencere dışındaki bütün pencereleri düz camdan, kilisenin içi de beyaza boyalı olduğundan içerisi aydınlık. Oliwa Manastırı da öyleydi.

Bakire Meryem Katedralindeki pieta dünyanın en büyük pietasıymış.

Gdansk'ta pek çok katedral var. Elli metrede bir katedrale raslarsınız.

Geleceğin Kardeleni'ne

Nilgün GÜRBÜZ

Evet canım kızım, sana şimdi tanığı olduğum utancı anlatacağım. Kulaklarını açıp, beni dinle. Söylediklerimin bir kelimesini bile unutmayacağına söz ver önce...

Evet, kızım, sana güvenmiyor değilim, biliyorum anlattıklarımı unutmayıp yarınlara taşıyacaksın. Neden mi Kardelenim?

Çünkü ben yarın yanabilirim.

Şimdi sen küçüksün, yüzümdeki acı gülümseyişin sebebini anlayamazsın, ama ilerde anlamlandıracaksın. Sen ve bütün bebeler bunu anlamlandıracaklar...

Canım, daha dün sen kucağımda oturuken, televizyon izliyorduk birlikte, senin elinde bebeğin vardı. Hani şu kırmızı saçlı Şirinen. Bense sana sıkı sıkıya sarılmış. ağlıyordum. Sana tanığı olduğum utancı anlayacağın bir dilde anlatmaya çalışıyordum. Evet, şimdiden görmeliydin, bilmeliydin, nasıl bir ülkede büyüdüğünü.

Senin ülkende insanların diri diri yakıldığını görmeliydin, anlamalıydın ki, bu temiz yüreğini yarınlara taşıyarak asla bu tip şeylere izin vermemeliydin yavrum, vermemeliydin.

Bizler, bizim kuşak suskunca ve durgunca alevler arasında, yanan aydınlarımızı, gençlerimizi izledik yumrukları sıkarak. Aklımız sıra onları öfkemizle koruyabileceğimizi sandık. Evet kızım bir devletimiz olduğunu sandık, hiçbir hükümetin, oylarıyla iktidara geldiği insanların yakılmasına izin vermeyeceğini, yanan otelin çevresindeki yobaz sürüsünün, içinde birazcık insancıl yan kalabilmiş olabileceğini varsaydık.

İşte Kardelen'im, bir kez daha varsayımlarla yola çıkmanın yanlışlığını gördük. Bir kez daha iktidarlara güvenmenin aptallığını yaşadık öfkeyle. Çünkü yavrucuğum, iktidar adayları, koltuklarına oturana kadar insancıl görünür. Sonraysa bütün duyularını yitirir yanan insanları koltuklarından gülerek izlerler.

Yani izlediler yavrum, hem de utanmadan...

Evet kızım işte o senin anlamadan, benimse ağlayarak, yumruklarımı sıkarak izlediğim televizyon dizisi, yıllardır senin büyüdüğün bu ülkede belirli aralıklarla ve düzenli ve programlı olarak sunulur, izleyenlere.

Bu dizilerde birçok canlar yitirilir yavrum. İşte o günde 37 güzel insanı yitirdik. Ama yüreklerimize gömdük onları. Toprağa değil.

Ah kızım, sen yarın büyüyeceksin. Senin sesin duru ve güzel olacak HASRET gibi söyleyip, NESİMİ gibi çalacaksın...

Biliyor ve inanıyorum ki yavrucuğum umutlu ve direngen olacak yarınlara ulaşıp, saflarda gidenlerin yerini alacaksın...

"İSYANLAR DESTANI"NDAN BİR BÖLÜM

Roma'nın görkemine perde iner gibi
çöktü akşam karanlığı
çok yaşlı bir köle
bin yıllık bir iniltiyle çöktü
arka sokakların birinde
kaldırıma
özgürlüğe koşar gibi
kucakladı ölümü

Pek seçilemiyordu oracıkta
buruşuk bir çamaşırı andırıyordu
tarihin akışına göre
yazgısıydı bu

Ama ölmeden az önce
rüzgara karışan bir son söz
döküldü kurumuş dudaklarından
"Köprülerin yıkılsın Roma
geçilemesin sokaklarından"

Sicilyalı'ydı
babasından dinlemişti
Sicilyalı'ların ayaklanmasını
tek sözcüğünü olsun unutmamıştı
ve belleğinde saklı bir strateji
"Ayaklanma yetmez
Roma'nın kan damarlarını kesmek gerekir"di
bu nedenle son sözünde
köprülerini yıkmış Roma'nın
yollarını kesmişti

2
Roma'nın kan damarlarıdır yollar
geçtiği, ulaştığı her yerde
çılgın gelincikler gibi
ya Roma'nın kanı akar
ya Roma'ya karşı gelenlerinki

Kan dökecek demir Roma'ya gelsin diye
kılıç, kargı, kalkan şakırtıları
son yaşam çığlıkları
dininee
kereste, kumaş, yün, yağ, peynir
buğday, arpa
altın başta olmak üzere
türlü madenler
süs taşları, kokular
ve arabaların peşinde binlerce köle
sisten gereği yasal yani her şey
tarihsel zorunluk sayılmasa da
lüks tüketim eşittir lüks sisteme
Haksızlık kansız ayakta durmaz
kan dökmeden Roma rahat uyuyamaz

Gün doğarken ayazladı ortalık
duygusuz yel dokundu çıplak tenlere
Sicilyalı üşümedi
güneş ağdı ışınları değdi toprağa
Sicilyalı ısınmadı
ses olup söylenmeyen bir türküydü o artık

Bilgin bir yel
çılgın bir tarihci gibi
saptıyordu tüm olan biteni
taa ilk köle
gözleri bağlanıp
bolaba zincirlendiği günden beri
tüm ama tüm gerçeği
kazımıştı belleğine

3
Adalardan adalara
kırlara kentlere ulaşır
daralmış zihinleri dolaşır
aktırırdı bilgisini
terli çıplak göğüsler kabarırdı
patlardı kinin yanardağı

Zincirlerinden başka kaybedecek şeyi olmayan dev
damarlarında duyunca lavların aktığını
ateş püskürürdü
yasak olanın üzerine yürürdü
Yunanlı Athenion böyle başlattı isyanı
köleler ordusu tarihte göründü
sonu gelmeyecek bir serüven de olsa
efendilere gösterdi gücünü

Bir başka zaman buhara dönüşürken kaynayan su
bilgin rüzgar dürtüverdi Trakyalı Salvius'u
Salvius kölelerin içinden bir köle
önder oldu hepsine
gösterdi gücünü
Romalı generallere

Metin İLKİN

Kayıp Bulundu

Banu Ayten AKIN

Yanağıma değen soğuk çarpışlarıyla anımsadığım, annemin yittiği gün sevgilisine koşan, beni hiç tanımadığım ölümle konuk odasında başbaşa bırakan kara gözlüklü adama ve daha önemlisi umutla beklediğim kayıp ilanımı vermeyen hiç tanışılmadıklara...

"... ya babana ne oldu?"

Ne zaman bu kaba sözcüğü ansam ya da işitsem bir ürperti yüreğimden çıkıp, ayak parmaklarıma kadar tüm vücudumu sarıyor. -Baba- kavramım beynime çarpıp, yüreğime öylece, cansız yığılıveriyor. Ta ki bir sonraki çarpışma sinyalleri onu diriltene kadar. Annemin nedensiz ve beklenmedik yitimiyle bulanıklaşan anne kavramım, hiç edinemediğim baba kavramına baskın çıksa da hiçbir zaman sıcaklığını yüreğime kadar indiremiyor.

Kara gözlüklü adamın ardından, ölüm de çarçabuk toparlanıp evimizi terketti. Onun umulmadık kadar çabuk gidişiyle duvarlar buzdan setlere, nesneler kardan adamlara dönüşüverdi. Ancak tek tek gelirlerse ayrımına varabileceğim, -yemek, tatlı, yine yemek içki, yine yemek gibi midemde karıştıkça kusma isteğine dönüşen -duygularımla on üç yaş çocukluğumda karşılaşıyorum. Çıkarmalıyım. Ne zaman ve nerede olacağı önemli değil.

Belki de Şimdi!

Yüreğimdeki bu duygu karmaşasını artık kusmalıyım.

Dudaklarının kıvrılıp sahte gülücüklere, mahsuscuktan mutluluğa dönüştüğü fotoğraflarından bildiğim, sözde eş-dost-akraba beni boğarcasına sardı. Sarılmanın, kollamanın daha çocukluk günlerindeki içtenliğine taştamamak bilseniz ne inciticidir. Böyle anlarda çocukluğun tüm masumluğuyla yüzümü ve düşüncelerimi boyardım. Çok sevdiğim halde okşarken boğduğum üç günlük kedimi anımsar, belki onlar da böylesi seviyor diye tuhaf bir biçimde mutlanırdım. Düşüncemden çıkıp, dudaklarıma, yüz kıvrımlarıma, kaşlarıma, dahası gözlerimin derinliklerine yansırdı mutluluk. Sonra kesik kesik, öfkeli, bir o kadar sinsi bağırışlar sözcük olup, yüzüme yağardı. Mutluluğun, hiç peşimi bırakmayan kardan örtüleriydi bunlar.

Gece-gündüz

Gece-gündüz

Gece.

(...)

Her şeyi ardıma gömme isteğiyle gecenin karanlığına karışıyorum. Nereye gittiğimi bilmeksizin, tuhaf bir dürtüyle ayaklarıma yol veriyorum. Yıldızların yüzüme asılıp, -bizi de al- diyen parıltılarını kırmak olur mu hiç? Ah, bilseniz bir çocuk için böylesi bir oyun bir bilinmezlik, bir arayış oyunu -ya da siz ne derseniz deyin- nasıl coşku ve heyecan uyandırır. Adını bile bilmediği mistik duygular ruhunu ele geçiriverir. Sanki sokağı kucaklayan ağaçlar şu an dikilmişti. Köşe başlarındaki fenerler benim için yanıyordu. Toprağın altındaki binlerce ölüyü düşünüyor, ölümün üzerine basa basa yürüyor, -yaşamımı- kendimce kucaklıyordum.

Yaşamımı mı?

Yaşamı mı?

Terkedişlerle, ayrılışlarla, kayıplarla ve hiç birleşememelerle dolu zamanda öğrendiğim çok önemli bir şey oldu.

"DÜŞLER BAŞKALARI GELİP-YIKSIN DİYE KURULUYORDU"

Adımın kayıp ilanlarına bile karışmaması gösteriyordu ki, ben hiç doğmamıştım. Kara gözlüklü adam annemin içine neden girmişti öyleyse. Sanıyorum ki benim için.

benim....

ben....

Sahipsizlerin, kimliksizlerin, doğmamışların mekanı. Göğüslerle, kalçalarla, aşınmış bacak aralarıyla, anlamsız girip-çıkmalarla dolu; yüreksizliğin, ruhsuzluğun kol gezdiği burası -merhaba- sana..

Islak düşlerimin son bulduğu, kayıp ilanı umudumun filizlendiği yerdeyim. Burada hiç doğmamış yüzler yaşamdan bıkkın avurtlara dönüşüyor. Kimliksiz anadan doğma bedenler, çok şeyin yaşandığı -yaşandığı sanıldığı- kanı canlı varlıklar olup, çıkıyor. Bir çok kara gözlüklü adam, fotoğraflara gülümseyen sahtekarlar, düş bozguncuları geliyor. Alçaklıklarını saklamaya gerek duymaksızın giriyorlar- çıkıyorlar. Farkında değiller belki ama kendilerini yaşam boyu buraya hapsediyorlar.

Sekiz yıl üç ay on dört gündür her gün kayıp ilanların da adımı arıyordum. Ta ki...

Bir doğmamışın peşi sıra getirdiği beyaz kediyi, çocukluğumda kendi ellerimle yitirdiğim kedimi anımsayarak izliyorum. İri, yeşil, ürkek gözlerini kapıya dikmiş, bekliyor. Beklemelerin hayal kırıklıklarıyla boğulduğu bu yerde kim bilir kimi bekliyor? Bunca doğmamışın uzun süre -bir ömür boyu- alışamadığı mekan ve KİŞİLİK değişikliğini yaşıyor olmalı.

Eminim ki, bu kimliksiz beyaz kedi yavrusu da alışmış gibi yapmayı öğrenecektir.

(Şaşkınlık mı, sevinç mi... olduğunun ayrımına varamadığım duygu karmaşası ruhumu bir anda alt-üst ediyor.)

Kapının ardına kadar açıldığı anı kollayıp, dışarıya atıveriyor kendini. Kediyi kıskanıyorum.

Kediyi kıskanıyorum mu?

Arayış oyunu için yollara düştüğüm gece yanıma aldığım yıldız parıltılarını, sakladığım yüreğimden çarçabuk çıkarıyorum. Yüzüme -dudaklarıma, kaşlarıma, gözlerimin derinliklerine birer tane olmak üzere- yapıştırıveriyorum.

(...)

Ertesi gün günlük bir gazetede, okurlarını -kara gözlüklü adamları, fotoğraflara gülümseyen sahtekarları, düş bozgunculanını- sinirlendirip, güldürecek şu ilan çıkıyor:

KAYIP BULUNDU

Sekiz sene üç ay on beş gün önce kaybettiğim KENDİMİ, yıldızların altında, kucağımda beyaz bir kedi yavrusu, gözlerimde uzun zaman önce unuttuğumu sanıp, kullanmadığım gülümsemeyle buldum. Yitirilenlerin ya da hiç tanışılmadıkların ARTIK kayıp ilanı vermelerine gerek yoktur. Önemle duyurulur.

OĞUL YARISI

Behçet Aysan'ın saygın anısına

Eski ocaktan aldım son ateşi
O güz yağmurlarını anımsa
Bilir bunu Anadolu'da her kişi
Ölümsüzleşir yaşam yarımsa

Fildişi sesinde Eylül bakırı
Bir özgürlük türküsü eritir kederi
Deniz tutmuş rüzgârlar gök çakırı
Büyük korkuları dağıtan Deniz Feneri

Yeşil başlı yedi cüce
Sakalları kabir karası
Ölümlere Karşı Gece
Sıvas ile Sevr arası

Kırların köylerin Anadolu'sunda
Tarihten kalan Sesler ve Küller
Aydınlığın derisi yüzülür cami avlusunda
Şaşkın çölün bağrında ötmez bülbüller

Ölüm bir şarkıdır Behçet oğul
Bütün insanlığın yurdu kabristan
Babalar öksüz kalır kadının dul
Yine de hanemiz sarışın bir gülistan

Ben bu şiiri yazıyorum
Sen bir başka şehirde ölürken
Bu acıyı yüreğime kazıyorum
"Yiğit kanı yerde kalmaz" derken

SIVAS YANGININDA

Asaf Koçak'ın saygın anısına

Sıvas yangınının içinde
Unuttuğumuz bir büyük var
Çizgileri alevlerin dilini pişirir

Biliyorum gülüyordur şimdi
Siyah sakalları
Bu güzel insanlar göçünde

Serçe gönüllü aslan yürekli
Asaf bilir gökkuşağının bir gün
Yedi renkli takıyla kucaklayacağını
Mavi saçlı yeşil gözlü ülkemizi

Bilir bir gün çöllere de bahar gelir
Geceler şafaklanır
Güzellenir yürekler

Ölüm de aydınlanır
Sindaşın ışık olunca

Vecihi TİMUROĞLU

Yalçın Küçük "Edilgenliğe Karşı Olmak Devrimci Olmaktır"

B. Sadık ALBAYRAK
A. Necmettin BORTEÇİN

— Yalçın Bey, bir çalışmanızda Türkiye'nin "emperyalist transformasyonunu" inceliyorsunuz. Sanatın da bu transformasyon sürecinde, "bu düzeni sorun yapmaktan, bu düzeni sorun yapan insanı sorun yapan" bir çizgiye geldiğini yazdınız. Bunu biraz açar mısınız?

— Buradan, Türkiye'den, insanlığın uç gelişmelerini, uçlarını yakalamaya başlamışız. Bunun, eskiden çok fazla bilincinde değildik. Değildim. Şimdi daha da bilincinde oluyoruz. Bununla anlatmak istediğim şudur. Bizim, Türkiye'de, Ankara'da, İstanbul'da, Kürdistan'da, Diyarbakır'da karşılaştığımız sorunların çoğu Washington'da da sorun. Öbür tarafta da sorun ve öyle zannediyorum ki, son zamanlarda bu globalleşme çerçevesi içinde yepyeni bir yöne doğru bütün coğrafyalar da yol alıyor. Türkiye'de de bunu çok hızlı olarak görüyoruz. Çünkü Türkiye'de bir gecikmişlik var. Biz Türkler millet olmada geciktik. Kürtler bizden sonra millet oldular, olma yolundalar. Sanayileşmede geciktik. Ama gecikmenin bir de şöyle bir tarafı var: hızla geçiyoruz. Yani, biz bin dokuz yüz altmışlı yıllarda sanayi yönetimini keşfettik. 1970'li yıllar, öyle görünüyor ki, gecikmiş, çarpık bir sanayi yönetimi, demokrasisini bırakıp tekeller düzenine geçme... 1970'li yılları bir interregnum, yani iki düzen arasındaki dönem ve bu dönemin kanlı kavgası olarak görmemiz gerekiyor. Eylül ise, tamamen tekeller düzenini, mantığını, ahlakını yerleştirme olarak ortaya çıkıyor. Bunun dışa açılması da emperyalizm olarak geliyor, bir ucu da şu andaki en güçlü emperyalist merkez olan Washington'a dayanıyor. Burada gördüğümüz nokta şu: İnanılmaz ölçüde insanı edilgen yapmak. Giderek şunu düşünmeye başlıyorum. Biz, insan açısından aldığımızda, ekonomik kısmını daha sonra inceleyeceğim, zamana ihtiyacım var, ama insan açısından aldığımızda artık, bugünkü yaşadığımız düzenin kapitalizmden çok ayrı bir düzen olduğuna giderek daha güçle inanıyorum. Ortaçağ insanını ve bütünüyle de ortaçağ kurumlarını görüyorum. Benzerlerini, yakınlarını görüyorum. Nedir ortaçağ insanı? Bir, çok edilgendir. İki, ortaçağda değişimler çok az sayıların işidir. Hani deriz ya, saray darbeleri. Çok azdır. Neden çok azdır? Kütle çok edilgendir. Nedir, ortaçağın tek yanlı bir komünükasyon, iletişim sistemi vardır. Nedir o? Kilise sistemidir, cami sistemidir. Şimdi nedir? Kilise ve cami sistemi yerine basın, televizyon, medya var, tek yanlı. Birçok kurumu orda görüyoruz. Gördüğümüz noktalardan bir tanesi de, insanın edilgen olması. Emperyalist transformasyonda gördüğüm insan sorunu bu. Burada da en önemli iş sanata düşüyor. Edilgen insan nedir, devrimci insan nedir, aydın nedir? Edilgenin karşısıdır. Ne yapmak istiyorlar? Edilgen insan. Romanda da bunu görüyoruz. Eskiden toplumu sorgulayan insandı romanın kahramanı. Gerçekçilik dediğimiz. Şimdi bir düzenden bir geçiş döneminde, sorgulayanı sorgulayan sanat çıktı. Şu anda onu da geride bıraktık. Şu anda daha yoz, müziğiyle, sinemasıyla.. Ben şimdi evime televizyon aldım, günlük yazıyorum diye soktum, sinemayı da izliyorum arada çok az, bazen de sinemaya gidiyorum, gerek dünya sineması, gerek Türkiye sineması bütünüyle, inanılmaz ölçü-de toplumdan kopmuş. Yani artık bunlara ideolojik bile demekte biraz zorlanıyorum. Yani nihayet ideolojik. Toplumla insanı kopartmış. O kopmuş, zavallı, sürüngen, tahtakurusu gibi insanın romanları. Hepsi bu. Mesela Amerikan sinemasında bir Kızılderili filmi, bir kovboy filmi vardı. Bunların mantıkları, kovboy filminin mantığı her şeye rağmen iyi bir mantıktır. Hepsinde bir hain vardır. Hepsinde yöneticilerin bir kısmı hainlerle işbirliği içindedir. Hepsindeki kahraman halkını seven insanlardır. Amerikan sinemasının kovboy filmine kaçışı budur. Kızılderili filmlerinde de Amerikan yönetmenleri, senaryocuları hep kendi tarihlerini sorgularlar. Bir jenosidi anlatır. Şimdi bunlar yok. Çok basit, bir insanın, çoğu insanın neden cinsel olamadığı sorunu... Aynını Türkiye sinemasında görüyoruz. Son birkaç film seyrettim, bir Kemal Sunal'ın filmleri bu son filmlerin yanında daha toplumsal, daha kendine has. Örneğin, inanılmaz bir genelev kadı-

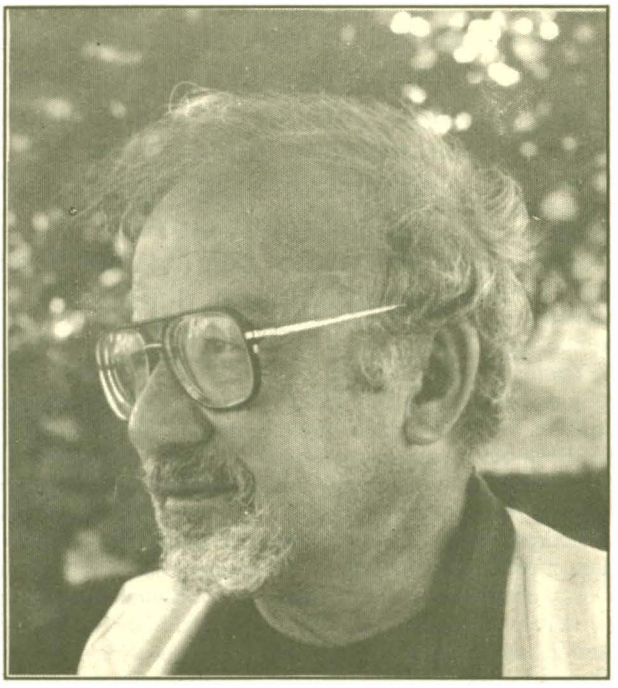

nı, gerçekdışı... Hani genelev kadınının da sorunlarını incelersin ancak bu sorunu toplumun sorunlarını anatan bir anahtar olarak düşündüğün takdirde... Hayır, seyredemiyorum. Dolayısıyla artık, bu transformasyon dediğimiz, yani sorgulayanı da, Ahmet Altanların, Latifelerin romanları bile geri planda kaldı. Hiç olmazsa onların derdi vardı, Türkiye'yi, Kürdistan'ı değiştirmek isteyen insanlarla kavga ediyorlardı. Şimdi o bile yok. Ne oldu, tamamen böyle, iki kişinin çok bireysel bile olmayan sorunları. Gördüğüm filmler, birkaç tanesini gördüm, bunlar. Film açısından en iyisi bile, seyrettiklerimden **Cazibe Hanım**, yani hoş bir sinema dili var, orda bile görebildiğim, bir daha hiçbir yerde bulanamayacak birtakım sorunlar ortaya atıyor. Burda benim söylemek istediğim nokta bu, son derece edilgen yapmak. Neydi bunun mekanizmaları? Edilgenin mekanizmaları şuydu: Toplum, devlet, düzeni sorgulayanı sorgulayan, onu frenkçe deyimle ridiculize eden, onu aşağılayan, komik, toplumun gözünde küçük düşüren romana para verdi, basın, medya bunları destekledi. Şimdi SHP'nin kültür bakanı kanalıyla ve bütün SHP belediyeleri eliyle tamamen yoz sanata veriyorlar. Burada çok açık olarak görebildiğim nokta şu: Son bir iki yıl içinde Türkiye'nin çehresini, sanatını, müziğini, sinemasını çok hızlı bir şekilde transformasyona tabi tutuyorlar, burdaki deyimle. Ama eğer yeniye karşı olmak söz konusuysa, şu anda bu yapılan yeninin hepsine karşı olmak gerekiyor. Yani son derece yoz bir müziğe, arabeski bile aratacak bir müziğe geliyor, sinemaya geliyor ve özellikle müzikte de en önemli kötülük kaynağı SHP'li belediyeler oluyor. Şu anda SHP belediyelerinde rüşvetler dönerken, mesela çok yakında, inanılmaz bir şey, SHP genel başkanlığına adaylığını koyan Ankara belediye başkanı, "Kıl Oldum Abi" şarkısını söyleyen adamı getirip stadyum açıyor ve onlara tahmin ediyorum 500 milyona yakın para veriyorlar. Ne kadar yoz insan varsa, ne kadar toplumuna ihanet eden insan varsa, ne kadar kendi insanını, dilini, sanatını bozan insan varsa bunların hepsini SHP'li kültür bakanlığı ve SHP'li Ankara, İstanbul belediye başkanları paraya boğuyor. Çok açık olarak **Gündem**'de de yazdım, gayet açık, Adam Smith'in görünmez eli, o teneke sesli dediğim Zülfü Livaneli'nin kızının nikahını Kartal Belediye Başkanıyla Ankara Belediye Başkanına kıydırıyor. Benim bu soruyla, bu tartışmayla ilgili söyleyeceğim bu. Ama içimin yanarak söylemek istediğim noktalardan bir tanesi şudur: Ne yapılacak, bunu bilemiyorum. Ne yapacağız... Televizyon aldım, günlük de yazdığım için bazılarını izliyorum. Mesela Kartal Belediye Başkanı denilen bir adam, ortaokul çocuklarını gecekondulardan toplamış, festival, sanat adı altında bu Livaneli'yle Theodorakis'in konserlerine... Arkadaşlar, yani ne yapacağımızı bilemiyorum, bu Türkiye'de bir tek adam çıkmadı, "Ey Theodorakis, sen bu sesle nasıl şarkı söylüyorsun?" Dinlediniz mi bilmiyorum, inanılmaz bir şey. Bir halkla, bir milletle alay etmektir Theodorakis'in şarkı söylemesi, Harbiye Marşı'nı söyleyemeyecek, artık ses yok. Iıı diye... İnanılmaz kötü. Theodorakis büyük bir müzikçi, büyük bir besteci, seviyorum, insan olarak da, bu son manevralarına rağmen seviyorum, ama bu toplumun onurunu düşünen adamlardan bir tanesi çıkar, bu basında, bu devlette, "Kardeşim sen orkestranı idare et, sen besteni yap! Bir de çok sembolik olarak birkaç kişiyle beraber çık söyle." Ama saatlerce, boru gibi, borudan çıkan bir sesle bunları yapıyorlar ve toplumdan bir ses çıkmıyor. Toplum ne verirsen alan bir toplum, son derece edilgen bir toplum haline getiriliyor. Bu, sizin sözünü ettiğiniz sanat anlayışıyla başladı. Çünkü edilgenliğe karşı olmak, devrimci olmaktır. Devrimciliğin tanımı budur. Topluma müdahele etmek istiyorsan, gidişe müdahele etmek istiyorsan devrimcisin, benim tarifim budur.

— Şimdi Hocam, ortaçağa benzettiniz, ortaçağdan çıkışta, yeni bir insanın yaratılmasında, bugünkü yazınızda da sözediyorsunuz. Boccacio gibi varolan gerçekliği sorguluyan sanatçıların çok büyük bir rolü var. Sizin söylediklerinizden bugün tam tersi bir işlevle yüklü, ortaçağa götürücü bir sanat ortaya çıkıyor. Bu sözünü ettiğiniz ortaçağdan çıkışta, yine o eleştirel, gerçekçi sanatın nasıl bir rolü ve işlevi olabilir? Bir de, hız ve zaman sorunu var. Ortaçağın oluşması çok uzun yüzyıllara yayılıyor ama az önce çizdiğiniz tabloda, çok kısa sürede, bugünün, siz ona tekelli sistem diyorsunuz, onun ortaçağının oluştuğunu görüyoruz.

Burada gördüğümüz nokta şu. İnanılmaz ölçüde insanı edilgen yapmak. Giderek şunu düşünmeye başlıyorum. İnsan açısından aldığımızda artık bugünkü yaşadığımız düzenin kapitalizmden çok ayrı bir düzen olduğuna giderek daha güçle inanıyorum.

— Şimdi bakın benim insanı aramamda, söylediğinizle ilgili olarak görebildiğim iki kaynağımız vardır, yeni insanın. Bunlardan birisi, sanatçılardır. Ancak o sanatçıların sanat ürününden daha çok, sanatçı yaşamlarını kastederim. Onlar deneyci insanlardır. Yer yer toplum onları hastalıklı bulur, ama sanatçılar, yeni insanın keşif kollarıdır. Bir kısmı rezil olur, bir kısmı yenilir... Birinci nokta bu, ikincisi de, emekçi pratiğidir. Bunu bir emekçi ideolojisine bağlı bir insan olarak söylemiyorum. Burada, emekçi insanın yaşamında, pratiğinde bir zorlama vardır. Yeniyi zor çıkartır. Benim görebildiğim, bizim çok yakındaki yeni insanımızın kaynağı, birincisi sanatçıların pratiği, oraya geleceğim, ikincisi de emekçi pratiğidir. Emekçimizin pratiği, seksenli yılların başında benim görebildiğim ikidir. Bunlardan bir tanesi hapis yaşamı, komün yaşamıdır. Artık, bütün ülkelerimize, ülkemize yansıyacak kadar geniş bir pratiktir. Öbürü de, yaşamın gecekondu insanını yeni, ortak yaşam türlerine karşı zorlamasıdır. Bunları çok önemsiyorum, giderek yaşam, ortaklığı zorluyor. Gecekondu semtlerinde ortak kazana doğru, ortak çamaşıra doğru hayat zorluyor. Bir de sanat ürünü var, ortaçağa geleceğim, ama benim sanatçıya bakışım yeniyi deneme... Yer yer hastalıklı olacaktır her denememiz gibi. Benim bugün Türkiye sanatçılarında görebildiğim, yazık... yazık... yazık... yeniyi denemiyorlar. Aşkı denemiyorlar, estetiği denemiyorlar. Arzuyla tüketiyor-

lar... vücut oburluğuyla tüketiyorlar. Ama mutlaka olacaktır, mutlaka bu komüniteler olacaktır. 20. yüzyılın başında, hep verdiğim örneklerdir, Blooms Bury, duydunuz mu bilmiyorum, Londra'da bir semttir, ama dünya aydın tarihinde, bir sanatçı topluluğunun adıdır. Bakın bu topluluğu sayayım. Keynes, ünlü iktisatçı, Shaw, Virginia Wolf, Duncan, Straachy. 20. yüzyılın başına damgasını vuranların hepsi, nerdeyse bir cemaat gibi Bloomsbury, birbirine yakın yaşamışlardır. Çoğu intihar etmişlerdir. Kimin kimin sevgilisi olduğu belli değildir. Ama onlar 20. yüzyıla girerken yeni insanı denemişlerdir. Çok üretmişlerdir. Hastalıklı yanları da vardır. Burada, bizim sanatımızda şu anda gördüğüm, sanatçılarımız da o edilgenlik içinde.... Sanatçıya bakışımda, yeniyi pratikleriyle... ürünleri ayrı, ürünlerinde de, ileriyi, yeniyi güzeli denemeli... Bana göre yeni insanımızın önemli kaynaklarından bir tanesi estetiktir, sanattır, biri de pratiktir, savaş pratiğidir. Bence savaş, ne yazık ki, insanın yeniden doğuşunun ender alanlarından bir tanesidir. Çok üzülüyorum, insanımızın, dünyadaki insanın yeniden doğuşunun ender alanlarından birinin savaş olmasına. Ancak hoş bir şey değil, nihayet insan öldürmek mesleğidir ama savaşta insan insanlığını yakalıyor. Cinsellikte yakalıyor. Onun dışında en barışçı olanlardan bir tanesi de sanatçının uç yaşamıdır, bunun altını çiziyorum ve bugün benim Türkiye'deki yakınmalarımdan bir tanesi de, bunu ısrarla söylüyorum, uç düşüncelerin, uç yaşamın olmaması. Yani hep söyledim, ne yazık ki, Türkiye aydının anarşist, felsefi anlamda anarşist kanalı yok. Türkiye aydınının felsefi anlamda ateist bir kanalı yok. Bunlar uç şeyler. Bunlar politik olarak kanal haline getirilmesi zor ama her toplumda bulunur. Sanatçıya bakışımın bir yönü budur, yani kendi yaşamıyla yeniyi ürettiği noktada. Şimdi benim ortaçağ dediğim noktaya gelince... Nedir, emekçinin günlük yaşamı, bana göre yeninin alanlarından bir tanesidir. Gecekondu yaşamı, hapishane yaşamı, politik yaşam yeni insanın ipuçlarından bir tanesidir. Bu, böyle midir? Şimdi nasıl çıktık ortaçağdan? Şu anda veba olgusu, ortaçağla beraber bana bilimsel, tarihsel ve felsefi anlamda yepyeni ipuçları verecek gibi görünüyor. Burada epistemolojik noktalar var. Nedir epistemolojik noktalar? Ben şimdi, **Osmanlı Üzerine Tezler**'i yazıyorum ve Osmanlı'yı alışılmışın ötesinde iki fiziksel ve tarihsel vektöre oturtuyorum. Bunlardan bir tanesi bir boşluğun yarattığı çekiş vektörü, öbürü hücumun yarattığı itiş vektörü. Birincisinde 1247 yılında Avrupa'da ortaya çıkmış olan veba salgını var. İstanbul'dan gitme, Kırım'dan gitme. Kaynağını bulamıyoruz ama İstanbul'dan gittiği kesindir. Veba... Öbürü Moğollar... insanı itiyor, itiyor... İkisinin de yaptığı yepyeni şeyler var. Bir, müthiş bir kırımdır. Veba, iki üç yılda Avrupa'nın nüfusunun ortalama yüzde 25'i ile yüzde 30'unu kırıyor. Bazı şehirlerde yüzde 80'nini kırıyor. İki yılda şehrin yüzde 80'i gidiyor. Aynı kırımı Moğollar yapıyor, 1243, 1200'ler daha öncesi de var. Ama Anadolu'ya girişleri, Kösedağ, 1243. İkisinin ortak tarafı nedir? Bakın ikisinde o kadar ortak, yepyeni, bilimsel... yani ben bu topraklardan bilimin ipuçlarını çıkarıyorum. Evvela isterseniz bir parantez açayım. Ben, nasıl oldu da Osmanlı'nın kuruluşunu bir yanıyla vebaya bir yanıyla da Moğollara dayandırmak gereği duydum. Bunu günlerce düşünüyorum. Neden oldu. Sonradan bakıyorum, başkaları da ucundan tutmuş ama benimki gibi sistemli bir hale getirmemişler. Orda görebildiğim nokta şu. Ben bu topraklardan geldim. Ne görüyorum bu topraklarda? Bu topraklarda gördüğüm, 1970'li yıllardan beri korku, sistemin önemli mekanizmalarından biri haline getirilmiştir. Bu sistem korku üreterek kendisini devam ettirmek istiyor. Bu, benim için büyük bir keşiftir. Benim şu andaki bütün mücadelem, kendi korkumu da yenerek, kütlesel korkuyu yenmeye çalışıyorum. Benim düşmanım korku. Toplumumuza enjekte edilek istenen korku.

— Hocam vebadan kanser benzetmesine geçelim diyorum. Önce *Küfür Romanları*'nda yapısalcılığı kansere benzettiniz sonra *Estetik Hesaplaşma*'da, bunu daha ileri götürerek, açıklayarak devam ettirdiniz. Orada da, sanata sıçramasını bir metastaza benzettiniz ve bu çok yerinde bir saptamaydı gerçekten. Kitapta bundan sözediyorsunuz ama ben bu söyleşide de bulunmasında yarar görüyorum. Şu açıdan, Yapısalcılık, ciddi bir şekilde, örtük ya da açıktan, yani ben Yapısalcıyım diye yola çıkmadan da, zaman zaman Yapısalcılığı överek edebiyatta, sanatta, eleştiride yoğun bir şekilde gündemde tutulmaya çalışılıyor, kullanılıyor.

— Yapısalcılık, bir defa gayet açık, Yapsılacılık, eninde sonunda düzenciliktir. Eninde sonunda düzene takılmaktır. Eninde sonunda düzenin matrislerine boyun eğmektir. Ben Yapısalcı olup da ileri olabileni hiç görmedim. Yapısalcı, her zaman düzene teslim olmuş bir insandır. Bu kadar açık. Net olarak... Ben hiçbir Yapısalcıda bir isyan görmedim. Hep piyasaya teslim olmak... Tanrıya teslim olmak... Dolayısıyla, esas olarak Marx'tan önceki materyalistlerin de, toplumdaki ilişkilere, denklemlere, karşılıklı birbiri içine girmiş formasyonlara ağırlık vermesinden kaynaklanan, kendilerinin daha bilimsel olduklarını düşünüyorlar. Ben buna katılmıyorum. Birinci söyleyeceğim nokta budur. İkinci söyleyeceğim nokta, ben kanseri, dar bir alanda aşırı büyüme olarak görüyorum. İnsanı o kadar açıklayıcı ki... Çok sevgili dostum Doğan Avcıoğlu'nun, o kadar beğenmediğim ama iyi bir hukukçu olarak gördüğüm Orhan Apaydın'ın, diğerlerinin çoğu kanserden öldüler. Kanser bence onlar için, şimdi düşünüyorum, yapısal bir hastalıktan daha çok, psikolojik olarak da kanser oldular... İkisinin de ortak yönü... bir gelişememe, etrafını yırtamama, daha önemlisi kendi önündeki engelleri yırtamayacağına inanan bir irade durumudur kanser. Bana göre kim estetik eleştiride Yapısalcıysa kanser hücreleri saçar. Çünkü o mekanizmaları, kanserle kaba materyalizmi birleştirmek mümkündür. Sanatımızda olan budur. Ama şu anda Yapısalcıların eskisi kadar etkili olduklarını da sanmıyorum çünkü şimdi başka bir sel var, aştı.

— Hocam tam burda, siz bilimi bu topraklardan çıkartmak diyorsunuz, bu adamlarsa hep dışardan getiriyorlar. Şimdi de postmodernizm diye bir şey getiriyorlar. Örneğin sizin son yazdıklarınızda iktisatın şu anda geldiği nokta... Ben burada şunu sormak istiyorum. Bu, acaba Yapısalcı bir iktisat mı artık? Yani formüller, denklemler, arz-talep tekerlemesi, matematiğin egemen olması bunu yazıyorsunuz... Yi-

ne az önce sanatta, iktisatta bulduğunuz biçimiyle artık bütünüyle insandan ve toplumdan kopuk, gerçekten de çok çirkin, aşağılık, bir hale geldi. Acaba Yapısalcılığın bir anlamda gerçekleşemesi mi bu? Çünkü kendi içine kapalı hiçbir göndermesi olmayan bir şey çıkıyor karşımıza.

— Ama ikisi arasında şöyle bir farka işaret etmek lazım. Yapısalcının çıkışıyla, Sassurre dü, Levi Strauss'du, her şeye rağmen bir formasyon araştırmasından, fonkisyon araştırmasından kaynaklanır. Bu formasyona, şuna buna teslim olma, iradesizlik. Önemli nokta müdahalesizlik. Ama bugün görebildiğimiz, iktisatta ve sanatta, bütünüyle sağlıklı vücudun analizinden daha çok hastalıklı, hepsi asalak, hepsi çürümüştür... Postmodernizm bana göre, çok geçici, ama bu akımlardan bir tanesidir, ayrıca ele almamız lazım. Ama şu nokta oldu. Bugünkü asalak iktisata, bugünkü asalak, parazit sanata Yapısalcılıktan çok daha uygundur Postmodernizm. Bugün, bunun nedir ekonomik temeli. Bakın altı tane mi oldu televizyon, daha fazla, neyle geçiniyorlar. Bunların TRT hariç tek geliri var, reklamlar. En pis, en asalak iş... Kim reklamcı? Bunların hepsi eski solcular, sanatçılar. Bu, korkunç bir kaynak akıtıyor. Bunlar Postmodernist olmaya mecburlar. Estetik alanda Postmodernizm, bana göre, Yapısalcılığa karşıdır. Yapısalcılığın, bunu formüle eden ister Levi-Strauss olsun, ister Sasurre olsun, adamların iyi kötü bir dil üzerinde durdukları görülür.

— Ben burada bir şey söyleyeyim. Tartışıldı, konuşuldu, sizin televizyon programında söylediğiniz "şairce yaşamak" vardı. Şimdi söyleşinin başından beri söylediklerinizle daha da netleşti. Yani siz konuşmanızın başlarında sanatçının pratiğinden sözettiniz, şimdi de bazı şeyler ekliyorsunuz, o zaman şairce yaşamaktan sanatçı gibi yaşamaktan bunları kastediyorsunuz değil mi? Şimdi daha netleşti.

— Bence dünyanın en güzel insanı ikidir. Şairdir ve bir de hoş kadındır. Bunu öyle laf olsun diye söylemiyorum. En ilkeldir kadın, şair de öyledir. Herşeyi deneyen, bizde şair yok, kusara bakmasınlar. Ama bu deneme nedir, her denediğini beğenmek durumunda değiliz. Biz yeni insanımızın nasıl olacağını bilemiyoruz. İkinci nokta benim söylemek istediğim sizin sorunuzla aynı. Ben burda, seksenli yılların en karanlıklarında İstanbul, Ankara entelijansiyasıyla büyük toplantılar, yemekler, eğlenmeler düzenledim. Eksik olmasın Aziz Nesin, dostluğum vardı. Belki de iyi yaptım, beki de o kuşak aydınlarıyla bir yere gidemeyecektik. Belki de onlar köylü, köylüyü kafa açısından söylüyorum, yoksa hepsi İstanbullu, kafası köylü, ben folklorik olanı seviyorum ama kafası köylüyü sevmiyorum, belki de onlarla gitmeyecekti. Benim söylemek istediğim nokta budur. Genç insanlarıma bunu söylüyorum. Yeniyi, devrimci aydın komünitelerinizi oluşturun. Bir defa bu yaşamı reddedin ama kendinizin bir yaşamı olsun. Ben bu yaşamın ne olacağını bilmiyorum. Orda da şairden çok umutluyum. Şiir sanatların en tılsımlısıdır. Roman en imkanlısıdır. Ama şiir, keşke... becerebilsem.. Aradın mı hepimizde bir şair yan var, önemli olan onu götürebilmek. Yoksa herkesin bir iki şiiri vardır. Aratıyor ama yoktur. Bu çok acıdır. 37'ye kadar Nazım şair gibi yaşamıştır, 37'den sonra şair gibi yaşamamıştır. Nazım hakkında da yazacağım ve bir rejisör arkadaşım filme almak istiyor, yani çok acıklı, yepyeni şeyler söyleyeceğim. Terketmiştir, ama 37'ye kadar çok hoş bir insandır, yeraltı dünyasının deyimiyle delikanlıdır. En güzel şiirleri Nazım'ın ölümüne yakın yazdığı şiirlerdir. Can, ben Can'ı her gördükçe hayret ederim. Nasıl bir beyinmiş ki, kendisi bu beyni bu kadar tahrip etmek için ara vermiyor....

— Benim bu konuda itirazım var size. Nazım konusunda tamam ama Can Yücel... Siz, sanatçı yaşamıyla da örnek olmalı, uçları denemeli diyorsunuz. Alkolik...

— Ama ben de onu söylüyorum. Bu benim dramımdır, benim bütün söylemlerimde bu vardır. İki insan şair gibi yaşamıştır bu toplumda, birisi bu toprağını vazgeçip bırakmıştır öbürü de teorik olarak bırakmıştır, alkole teslim etmiştir kendisini. Ben bunları görmüyor değilim ki.

— Hocam, tersinden bir model oluşturmuyor mu. Yani, yeni insan diyoruz yahut yeni insana yollar açan deneycl diyoruz sanatçı için...

— Hayır. Yeni insanı biz buluncaya kadar her deneme böyle sonuçlanacaktır. En güzeli gördüğüm Nazım insansızlıktan kaçmıştır, bakın bunu yeni söylüyorum. Nazım, Türkiye'den daha çok Türkiye'deki çevresinden, akrabalarından, dostlarından kaçmıştır. Bunları yazacağım. Bakın, her beğendiğimizde eksiklik bulmak mecburiyetindeyiz cennetimizi kuruncaya kadar. Dolayısıyla eğer Nazım'ı hem beğenip hem de, topraklarını terketmek zorunda olduğunu bilip acı çekmiyorsak, hem Can'ın o tepkisini soyutlayabiliyorsak... Hiç kimseye köle olmadı. Melek gibi bir kadın ona bakıyor, karısı. Onun için de, Can, bana en büyük, biliyorsunuz 1 Mayıs 1987 yaptık, berbat etti Can... burjuvazinin eline imkan verdi. Ben bunları görmüyor değilim, ama ben onun, o çamurun içinde, onun şairce tepkisini soyutlayabiliyorum.

— Ciddiye almadığını göstermez ml bu. Sız de az önce söylediniz...

— Ama sen benim bir söylediğime katılmak istemiyorsun. Ben diyorum ki, her beğendiğimizin çok önemli bir kusuru olacaktır bu toplumda kendi cennetimizi kuruncaya kadar. Dolayısıyla Marx'ta, Lenin'de de kusur göreceğiz. Mümkün değildir, eğer yıkıldıysa göreceğiz. Bugün Türkiye biliminin, Türkiye felsefesinin ipuçlarını gördüğümüz en güzel tarafı, Marx'ı, Lenin'i, Stalin'i çok sevmemize rağmen, beğenmemize rağmen onlardan kutsallığı aldık. Biz kendi cennetimizi kuruncaya kadar hiç kimse kutsal değildir. Bu bizim mücadelemiz bitmez, tükenmez, bir türlü kuramayacağımız cennete doğrudur. Ben buna inanmaya başladım. İnsanın o mücadelesi bittiği anda insan bitiyor. İnsanın, insanı mükemmelleştirme mücadelesi bittiği anda insan bitiyor. Bugünkü sahtekarlığa, Nazım ticaretine içim yanıyor. İçim yanıyor kendim gibi hissediyorum, bu çocuk öldüğü zaman yanındaki karısı, bu çocuğun öldüğünü, çocuk dediğim Nazım, sevdiğim insanlara çocuk derim, ayrı bir odadaydı, ne zaman buldu onun cesedini... Son şiirlerine baktınız mı, ne kadar yalnızdır, ne kadar acı... "Memetçik, memetçik, memetçik" bildikleri bu. Çoğu da şiir değildir o zaman yazdıklarının, asıl yazdıkları orda.

— Zaten şimdi bir taraftan da hem Vakıf ellyle

hem de medyalar eliyle Nazım'ın sınıf mücadelesi, sosyalist mücadele veren, o uğurda, yeni bir insan, yeni bir dünya için yazdığı şiirler tamamen gözardı edilip, tamamen işte Nazım'ın vatan hasreti haline "Ağa Camii" falan türünden şiirlerini gündeme getiriliyor. Bir anlamda, Nazım'ı evcilleştirmek. Nazım'ı sınıfsal mücadelesinden kopartan, sanatçıları sınıf mücadelesinden kopartan... Ne yazık ki bir de kardeşi eliyle kurulan Vakıf'ın çabalarıyla...

— Kardeşi dediğinde, yani bana göre Samiye Hanım'ın burda bir rolü yok. Bunu eski TKP'liler ve medya içindekiler kanalize ediyorlar. Samiye Hanım'la ben bir kez görüştüm, bir olumsuz rolü olduğunu sanmıyorum. Ama bunu iyi zannediyor, ne yapsın. Politikadan gelen bir kadıncağız değil ki. Onun yanında Aydemir falan, iyi çocuklar vardı, onlar da kırıldılar. Aydın Aydemir, kırıldılar, hiç kimse Nazım yazmadığı zamanlar Nazım yazanları attılar. Şimdi TKP'liler onu... onu çok severdi, toprağını çok severdi. Bakın, benim gidişimle ilgili çok çeşitli nedenler var ama ben kendimi bir tür ortaçağ aydını gibi de düşünüyorum. Bunu kendime de sordum, bir tür Rönesans aydını, aydının toprağı yoktur. Kendi toplumuna yazıyor fakat dolaşmıştır. Aydın kadar entarnasyonalize hiçbir yaratık yoktur.

Halkımıza ve geleceğimize güvenimizin en iyi örnekleridir Ekin Bilar, İnsancıl, Özgür Üniversite'nin yaptıkları. Çok çok önemli.

— Hocam şuraya gelelim isterseniz. Siz "Kültür Devrimi" diye bir yazı yazdınız. Demin sözünü ettiğimiz gerekler doğrultusunda, işte yeni insanın yaratılması, yeni bir kültür... Fakat bu konuda, basın konusunda az önce de konuştuk, bu sistemi kırmak için girişimler oldu. İşte sizin yazdığınız gazete var. *Aydınlık*'ı çıkardılar. Ama kültür alanında hiçbirinin en azından böyle bir çabaya girmediğini görüyoruz. Bu alanda çok umutsuzluk yaratıcı örnekler bunlar. Bu konuda neler diyeceksiniz?

— Bir kırımdan çıkıyoruz. Bana göre bizim gazeteyi ve **Aydınlık**'ı Türkiye ve Kürdistan'ın aydını işte budur diye almak lazım.

— Enis Batur'a yazdırıyor *Aydınlık*. Fethi Naci'yi köşe yazarı yaptı. Hulki Aktunç'u köşe yazarı yaptı, Füsun Akatlı'yı...

— Fethi yazıyor mu hâlâ, şimdi yazmıyor galiba. Aslında Fethi'nin birkaç yazısını okudum. Fethi'den çok umutluydum ama yazdığı yazılarla bende hayal kırıklığı yarattı. Çok da sürdürmedi anlaşılan, belki de Bodrum'a gitmiştir. Bir defa, olabilir, **Aydınlık**'ı aldığımızda bakın, **Aydınlık**'a ben **Aydınlık** diye bakmıyorum. Doğu Perinçek var, Aziz Nesin var... Beni en çok **Aydınlık**'ta üzen, Maoculukla TİP-TKP'nin birikimine dayanıyor, bitmiş. Bunu söylüyorsanız bu doğrudur. **Gündem**'i daha farklı düşünüyorum.

— Yalnız, ben burda araya girmek zorundayım. Sözgelimi şöyle bir örnek vermek gerekir. Sermayeye karşı mücadele ediyoruz. Yapı ve Kredi de sermayenin en güçlü kurumlarından biri. Bakıyoruz, *Gündem*'de Yapı Kredi'nin yayınları. Sizin de "Yapısal Kanser" dediğiniz düşünceler. Onun yayınlarını koyuyor, tanıtıyor da, yeniyi deneyen, yanlış denebilir, ama sisteme karşı yeniyi deneyen, genç, emekçiden yana olan şairi, yazarı koymuyor, ya da onun kitabını tanıtmıyor. Demek istediğim şu, belki de böyle bir bakış açısı henüz oluşmadı.

— Ben, bunun gazetenin politikası olduğunu kabul etmiyorum. Benim, gazete politikasının oluşturulmasında yerim yok. Böyle bir bağım da yok. Ama arkadaşlarla sık sık konuşuyoruz. Şöyle sorunlar oluyor, "çok da sivri gittik" diye onları da koyuyor olabilirler, çok fazla bilmiyorum. Ama ben de zaman zaman uyarıyorum. Bırakın **Yapı Kredi Yayınları**'nı beni çok ilgilendiren... bir de bakıyorsun, **İktanbul İktisat Fakültesi Cemiyeti**'nin başkanının kitapları. Böyle başkaları da oluyor. Bütününe baktığınızda **Cumhuriyet**'i de artık kesinlikle sol, ilerici bir yere koymakta güçlü çekiyorum. Ama onu da alacak olursak bir yanı hüzünlü bir yanı sevindirici olan bir nokta vardır, eski yazarlar hiç yeni bir şey yazmıyor. Yenisi çıkacaktır. Benim de söylediğim budur. Yenisi çıkacak. İşte, benim bütün çabam budur. **İnsancıl** dergisine, **Yeni İnsan**'a **Özgür Üniversite**'ye, diğerlerine bu kadar hırsla bakışım bu nedenle ve burdan çıkacak, hep burdan çıkacak, hep burdan çıkmıştır. "Küçük dergiler"den çıkmıştır. Hep çıkmıştır. Hep çıkıyor. Ama hep kaybediyoruz. Bu defa çıkacağından benim hiçbir kuşkum yoktur. Bütün çabam, çıkanların kendi devrimci topraklarımızda, kendi devrimci zeminimizde, kendi devrimci alanımızda kalması. Benim söylediğim budur. Yoksa çıkacağından hiç kuşkum yok. Çıkacaktır. Bir kırımı yaşıyoruz, dünya ve biz. İlk sorduğunuz soru. İnanılmaz bir edilgenlik, inanılmaz. Çok şükür ki, şu aşamada şu günlerde bütün içinde bulunduğum iyimserlik ile... durdurduk, Türkiye ve Kürdistan devrimi, Kürdistan devrimi biraz daha ilerde şimdi, önemli ölçüde ilerde, başarılı bir mücadeleyi götürüyor. Ama ben, bütün bunların ötesinde Türkiye devriminin de yükselmekte olduğunu görüyorum. İşte onlarla işte, beğenilmeyen **Aydınlık** ve şu anda kırk elli binlik bir tiraja oturan **Gündem**'le gerçekten bir mücadele veriliyor. Gerçekten bir savaş veriliyor. Gerçekten bütün milyonluk tirajlar bu savaşa karşı. Zaman zaman kendimizi çok hırslandırıyoruz. Ama unutmamak lazım ki bizim verdiğimiz savaş da Samsonluların verdiği savaşa benziyor. Şu müziğe bakın... "Kıl oldum", "Bağlamaz Beni" Hep edilgen felsefe ve bir tek insan çıkmıyor, bütün dünyada ve Türkiye'de. Nasıl böyle müzik yapılabilir. Bugünkü sohbetimizde ısrarla söylediğim, belki de yeni olan nokta, aydını hep ürünleriyle almak değil, aynı zamanda yaşamıyla almak. Giyinişiyle, sevgisiyle, aşkıyla, diliyle...

— Şimdi, burda şunu sorabilir miyim? Böyle bir durumda bir örgütlenme ihtiyacı çıkıyor, yani tekkeleri örnek veriyorsunuz Bu denendi de. *Ekin Bilar*'la ya da başka çalışmalarla denendi. Bunlardan ne sonuç çıkarıyorsunuz ve geleceğe yönelik olarak nasıl örgütlenilebilir? Belki *Özgür Üniversite* bunun parça-

larından biri ya da bizim *İnsancıl* bunun başka bir odağı...

— Şimdi bakın, **Özgür Üniversite** ya da **İnsancıl**'dan önce evvela bir noktaya daha değinmek gerekiyor. Benim yapmak istediklerime bir parantezle devam edeyim. Birinci nokta şudur. Aydınımız tutarlı olmalıdır. Hiçbir Marksist Leninst aydın, Yunus Emreci olamaz. Bu, aydının dramlarından biridir. Çok açıdan olamaz. Ha, Yunus Emre, işte, güzel şiirler söylemiş ama Türkiye aydınındaki, sol aydınındaki patent yine olamaz. Bunu çok açık söylemek gerekiyor. Eğer Yunus Emreci olacaksam, Mevlanacı olurum. Mevlana, Yunus Emre'nin aydınıdır. Aydıncasıdır. Ama her ikisi de İslamcıdır. Her ikisi de idealisttir her ikisi de başkaldırıyı reddeder. Mevlana tamamen düzenin üst kademeleriyle içiçedir. Çok açık olarak, bana büyük tepkilere neden olan... bütün yazdıklarımla başkaldırıyorum, çünkü insan, başını kaldırdığı sürece insandır. Yunus'ta başkaldırı yoktur. Olamaz. Tasavvufta, Eflatunda olamaz. Orhan Veli'de olamaz. Çok şükür pratik kadar büyük bir doğrulayıcı yok. Sami Karaörenler, şunlar bunlar, ben, Orhan Veli ilericilerin şairi olamaz, dejenerelerin şairdir dediğim zaman benim arkamdan teneke çaldılar. İkinci noktaya gelince, ben, **Bilar** da **İnsancıl** da, bunu, sizin olmadığınız yerde de söylüyorum, **Özgür Üniversite** de bunlar, halkımızın yaratıcı etkinlikleridir. En bitmiş yeri yeniden başlatmaktır. Ne bitti Türkiye'de... Eylül, üniversiteleri bitirdi... YÖK sistemiyle bitirdi, o çok önemli değil, kavram olarak bitirdi. Üniversitedeki erkek hocaların çoğunluğu sünnetçidir. Ellerinde çantaları dolaşırlar. Kadın hocaları da pansumancı olarak görüyorum. Ellerinde çanta, yardımcı doçent olur olmaz otuz saat ders verirler. İşte o yüzden halkımıza ve geleceğimize güvenimizin en iyi örnekleridir **Ekin Bilar, İnsancıl, Özgür Üniversite**'nin yaptıkları. Küçük müdür... herşey küçük başlar... Ben bunu, üniversiter çabayı halkın içinde götürmeye gayret ediyorum. Onun için, çok fazla örgüt değil, toplumunu sevsin yeter. Şimdi asıl önemlisi şu. Bunlar, önemli tohumlar. Aramızda eleştiririz. İşte, **Bilar**'ı biz kurduk. Adını ben koydum. O arkadaşlarımız, bir yanıyla, daha sistem yanlısı götürüyorlar ya da arada bir sisteme önemli ödünler veriyorlar. Ne bileyim... herhalde öyle yaşayabileceklerini düşünüyorlar. Rusya'nın en geri adamlarını çağırıyorlar, ondan sonra, Azerbaycan Kültür Bakanı'nı çağırıyorlar. Ama bütün bunların ötesinde yaptıkları iyidir. Onların orda verdiklerini öğrenci olduğu gibi anlamaz. Öğrenci de seçicidir. Pratiğimden biliyorum, seçicidir. **Özgür Üniversite** de çıkıştır. Daha birinci yılı, prova. Sizi de izliyorum. Felsefeye, estetiğe önem veriyorsunuz. Biraz fazla üniversiteli insanlarla içiçe görünüyor **İnsancıl**. Üniversiteden tamamen kopmayı doğru bulmuyorum. Ancak, çok fazla da içine girmemek lazım, çünkü üniversite bitmişliği getirebilir. Ama bu söylediğim çok fazla da önemli değil. Ama bunlar, çok çok önemli, bitişte... en bitecek noktada başlangıçlardır.

— Şimdi hocam, yalnız burda bir parantez açmak istiyorum. Üniversiteyle ilişkimiz yok

— Hayır... o felsefe bildirilerini okudum...

— Evet, Türkiye Felsefe Kurumu'nu bildirileri. Onlar, başka bir yerde yapılan seminerin bildirileriydi...

— Tamam okudum o bildirileri, bu benim izlenimim. Çok fazla da önemli değil. Ama, **İnsancıl**'da yapılan çok önemli, çok çok önemli. Yeter mi... biz hiçbir zaman yeter demememeliyiz. Bizde her zaman yetmezlik duygusu olmalı. Yeterlik duygusu olduğu zaman, şişmanlarız. Kendi titizliğimizi kaybederiz. Tabii ki çok başlangıç. Başkaları da olacaktır. Bakın bütün bunların ötesinde, kütlesel edilgenliğin ötesinde bir arayışı görüyoruz. Hep böyle başlar. Türkiye'de devrim düşüncesi toprağın altına inmiştir. Ancak üstündekileri biçiyorsunuz. Kökleri kalıyor. Bir kısım kökler de gidiyor. O da sağlıklıdır. Çünkü mutlaka bir yenilenme olacaktır. Dolayısıyla, benim görebildiğim, üniversiteyi topluma taşımalıyız. Yetmez. **İnsancıl**'ı o bakımdan... üstelik, nasıl ne kadar katılım oluyor onu bilmiyorum, ama bir heyecan havası da var, o da iyi, "Fırtına" denmesi. **Özgür Üniversite** bana göre o da çok iyi. Biz ordaki arkadaşlarımızla, Fikret Hocayla, diğer arkadaşlarımızla birinci yıl sadece bu işi kabul ettirmeye çalıştık, çok fazla gürültü çıksın istemedik. Mesela birinci yıl, televizyonlar program istedi, çıkmadık. Bir çok nedenlerle. Bir, **Özgür Üniversite** adını kullanamıyorduk, kanunla... devlet buna karşı çıkmak istiyordu. İkincisi, benim olmam, İsmail Hocanın olması, diğer arkadaşlar... birdenbire burjuvazi bizi Kürt Üniversitesi olarak ilan etti. Çok acıdır ki, Kürt hocamız hiç olmadı. İşte, Cemşit Bey biraz katıldı bir de benim hapishaneden genç arkadaşım Gürdal Aksoy. Bizi Kürt Üniversitesi olarak damgalayanların... o damganın haksız olduğu ortaya çıkıyor. Bu sene, daha iyi olacak. Ama benim Türkiye'den ayrılma planım çerçevesinde pek çok işi yine tedrici olarak ve çok barışçıl bir şekilde arkadaşlarıma devrediyorum. O işi de Fikret Hocaya, Fikret Başkaya'ya devrediyorum. Bence, benden daha iyi götürecektir. Ben bugünleri hâlâ 1990'lı yılların başı sayıyorum, 1991... 1992'leri. Sizin dergi üçüncü yılını mı dolduruyor...

Türkiye'de devrim düşüncesi toprağın altına inmiştir. Ancak üstündekileri biçiyorsunuz. Kökler kalıyor.

—Evet, bu yılın Kasımında dördüncü yıla girecek...

— Evet işte, sizin dergi de 1990'da çıkıyor... ben de hâlâ 1990'lı yılların başındayım, böyle konuşurken de 31 Aralık 1990'daymış gibi konuşuyorum pratik olarak kafamda. 1990'lı yıllarda bu açılımlar olacaktır ve bunların sonuçları, ürünleri sandığınızdan daha çabuk alınacaktır, sandığınızdan daha büyük kütleselleşmeye gideceğiz. Çok paradoks gibi görülebilir ama buna inanıyorum. Çok sağlam, nirengi noktalarını tutmadan kütleselleşmekten korkarım. Yani, bugün cılız gibi görünen bu girişimler çok sağlam kafaları ve kadroları, yani aydın içindeki düşünen insanları yaratmadan birdenbire kütleselleşirse, bütün çabalarımız boşa gider. İşin bu tarafını da düşünmeliyiz. O yüzden insanlarımıza çok sağlam bir klasik kültür, çok sağlam bir roman kültürü, edebiyat kültürü, tarih kültürü,

felsefe kültürü, müzik kültürü vermemiz lazım. Biz daha 1990'lı yılların başındayız, 1990'lı yılların sonuna doğru öyle tahmin ediyorum ki, Türkiye mutlaka bir iktidar denemesine sahne olacaktır ve olması da gerekiyor. Ama bana öyle geliyor ki, bütün bu hazırlıklarla 1990'lı yıllarda bir iktidar denemesini yapamazsa, kendini sürdüren bir mücadeleyi yapamazsa, öyle tahmin ediyorum ki, 2000... 2001 yılından sonra bu topraklarda, sizin ve benim gibi insanlar kalmayacak. Yani, düzeni sorgulayan, düzeni değiştirmek isteyenler kalmayacak. 1980'li yılların başında Ahmet Altanlar, Latifeler bu tür insanların kökünü kazımak istediler, bu tür insanlar kazandı bugün. Bunların eline, devlet... sistem televizyon verdi, Engin Ardıçlar şunlar bunlar bizlere küfrediyorlardı, şimdi onlar, toplumun en lanetli insanları haline geldi. Sokaktaki insanlar... karım söylüyor, benim kayınvalidem 80 yaşında bir emekli öğretmen, "verseniz elimize" diyorlarmış" parçalarım onları..." Toplumda öyle bir nefretin hedefi haline geldiler. Yakında yazılarımda da yazacağım, o iktidara geldiğimiz zaman... onlar zenginlerin yalılarında istakoz yarıştıyorlarmış, biz onlara çalışma kamplarında ağızlarıyla taş toplama yarışları yaptıracağız.

— Eklemek istediğiniz bir şey var mı?...

—Şunu eklemek isterim, tartışarak, kopmadan yürümek lazım. Bir de gerçekten onu söylüyorum, aydınca yapmalıyız.

— Evet, bizde tartışıyoruz... Dil konusunda neler söylemek isterdiniz?

—Dil konusu, **İnsancıl**'da yazan Yusuf Çotuksöken'in yazılarını okuyorum. Dilimizi korumak zorundayız. Çok güzel bir dilimiz var. Dilin yapısı da çok önemli. İnsan içini çözümleyen roman, felsefe olmadığı takdirde bir milletin dili gelişemez. **Özgür Üniversite**'de, **İnsancıl**'da dilin, güzel konuşma, güzel yazmanın önemsenmesi beni sevindiriyor. Şimdi hangi milletse, Türkse Türk, Kürtse Kürt, diline önem vermelidir. Dilimize önem vermemiz gerekir. **İnsancıl** dergisinde Yusuf arkadaşımızın yazılarını en fazla okuyanlardan biriyim.

— Biz İnsancıl'da dile... felsefeye... tarih'e önem veriyoruz.

— Burda söylemek istediğim nokta şu, kendi tarihimizi bilmeliyiz. Bakın, **Aydın Üzerine Tezler**'e kadar, Mustafa Reşit Paşa tu kaka edilmiştir. Tembel işi, bir kitap okudular, emperyalistlerin adamı dediler. Daha önce Büyük Reşit Paşa'ydı ondan sonra emperyalistlerin adamı oldu. Benim felsefem şudur... Nedir, beğendiklerimizin hepsini tam beğenmek mümkün değildir. Bir Namık Kemal, ben nasıl redderim, Mithat Paşa'yı nasıl reddederim ben, ben onların soyundan geliyorum. Elbette yanlış yanları var ama tarihinin adamı, bir tarafta ilk öncü. Bir milletin aydınları, kendisi için ilk romanı yazan adamı nasıl reddedebilir. İlk öğrenci devrimini gerçekleştirmiş Mithat Paşa'yı nasıl reddedebilir. Şinasi'yi nasıl... ben, Şinasi'yi reddedersem, ne kalır bende. Adamlar, ilk defa vatanlarını, topraklarını bırakmışlar, gitmişler. Toptan reddetmek... yoksayamam. Ama, öbür tarafta, dincidir, uzlaşmacıdır, Mithat Paşa'yı ben yazıyorum, gayrimüslim sermeyenin sözcüsüdür. Ama, adam bu toprakların adamıdır. Hiç de kötü değil... gayrimüslim sermayeden, modernizasyonu ondan alıyor. Ağlıyorum ben onlara yani, ne yapsın adam, ne yapsın kendi sermayesi destek olmamış. Ne yapacağız şairlerimize, yazarlarımıza... Milyarları, trilyonları var DİSK'in, yiyorlar. Bir tek devrimciye iş vermiyorlar, ancak öldüğü zaman, devrimi ve sosyalizmi inkar ettiği zaman iş veriyorlar. İşte **Özgür Üniversite**, işte siz... **insancıl.** Bir tek kuruş... bir tek kuruş. Biz **Özgür Üniversite**'yi **Toplumsal Kurtuluş**'un binasında kurduk. Öyle bir baskı oldu, öyle bir basınç oldu, öyle yığınla insan geldi ki, yerimiz yoktu, bir tanesi salonunu açmadı bize. Savcılar gibi davrandılar bize. Evet, Türk aydınını eleştiriyorum ama bunu da görüyorum. Hepsi benim arkadaşım bunlar. Belediyelerden alırlar, DİSK'ten alırlar, profesörleri de bilmem neleri de... İnanmadığım tanrıma çok şükürler olsun bir tek sendikadan bir tek kuruş almamışımdır. Bir tek, Alp Selek'le beraber, ömrümde bir defa, Ambarlı'da bir seminere gittim, 125 lira verdiler. Alp dedi ki, "Bunu partiye vereceksin." "Yok" dedim. Ömrümde sendikacılardan, işçilerden aldığım bir 125 lira var, başka bir kuruş yok. İstemiyorum da. Öyle bir şey istemiyorum da. Ben particiliği de şunu da bunu da bilirim... Bakın, Avrupa'ya gidiyorum, "niye geç gidiyorsunuz..." diyorlar. Ben, on yıl önce gitmeliydim. Benim için Avrupa'ya gitmek çok kolaydır. İltica edersiniz. Onlar, hele bizim gibi insanlara özel statü veriyorlar, ama düşünmüyorum. Bütün örgütlü mücadelemde kendi finansmanımı kendim sağladım. Bu kadar geç kalmamın nedenlerinden bir tanesi de kendi gücümle gitmek istemem. Bir politik hareketin parçası olsam bile kendi finansmanımı kendim sağlamak isterim. TİP'de oldum, başka yerde oldum... kesinlikle. Onun için yanlış anlaşılmak istemem, ama meseleyi doğru bilmek gerekir. Ama gitmeden önce diyeceğim, Lenin'den öğrendim sadece yazıyla değil, sözlü olarak, ne diyordu, "Eski döneminiz bitti..." diyeceğim. İstanbul Festivali... dünyanın parası, birbirinizi yemeniz için. Siz **İnsancıl** olarak, bir arkadaşınızı çağırdılar mı oraya... Yani, mesele budur.

— Çağırmadılar. Devrimci olduğunu söyleyen hiçbir kuruluştan destek görmedik. Ama biz sistemi sorgulayan... köhnemişliği eliştirenlere sayfalarımızı açtık.

— **İnsancıl**'da Kemalistler yazabilir, biz, **Toplumsal Kurtuluş**'ta yazmalarına çalışmıştık. Yeter ki Türk çizgimizden kurtulalım. Ama, **Özgür Üniversite**'de hiç öyle bir şeyimiz yok. Bana göre, yeter ki, bu toplumun yenileşmesini istesin, dürüst olsun, öğrenciyi sevsin bu yeter. Türk aydınının dramlarından bir tanesi de 1960'lı yıllarda, daha sonra üniversiteden kovulan, dağa çıkan insanların bir araya gelmeleri ve yaptıkları da Nejat Eczacıbaşı'nın İstanbul Vakfı'nın, Sanat vakfının İstanbul'u güzelleştiren etkinliklerinin başındalar. Bir yazıda söylemiştim yıllar önce, kirli paranın, kumarhanelerin, yüksek fiyatlı fahişelerin, her türlü ahlak ve yasadışı işlerin olduğu Ortadoğu'nun bir merkezi olan İstanbul'u... şimdi onu güzelleştiriyorlar. Çok üzücü. Benim bunlara söyleyeceğim tek bir şey var, bir yanlarına çok üzülüyorum çünkü bunların bir çoğu benim arkadaşım beraber hocalık yaptık, beraber Türkiye İşçi Partisi'nde olduk, beraber kavga ettik, madem bunu yapacaktınız niye bir ara solcu oldunuz, buna çok şaşırıyorum. Bunların yaptıklarının solculukla, şunla bunla hiçbir ilgisi yok...

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

3 Eylül Cuma

Güz geldi. Dün, bütün gün yağmur yağdı. Bugün güneşliydi, ama serindi hava. Günler, gitgide kısalıyor. Yaz gidiyor.

Bu sabah... dergide... Vivaldi... Mevsimler... giden yaz. Tatsız geçti bu yaz benim için. Kış zaten tatsız geçmişti... Daha kışa girerken rahatsızlanmıştım. Bütün bir kış hastalıkla uğraştım. İlkbahara doğru iyileşirim... yazın yan gelip yatarım diye düşünüyordum. Olmadı.

Kanrevanlı bir dünyada yaşıyorum. Kanrevanlı bir dünyada sisteme uygun... yerleşik bir mutluluk düşünmüyorum. Ama kanrevanlı dünyada bile dönüştürücü mutluluklar yaşanabileceğine inanıyorum. Bunun için insanın iki noktaya dikkat etmesi gerekir.

Birinci nokta. Öyle davranmalıyım ki, davranışım bütün sonuçlarıyla ateşin yaratılışından bu yana gelen, eşitlikçi insani çizgiyi zedelemesin.

İkinci nokta. Öyle davranmalıyım ki, bu davranışımdan ötürü, en uzak bölgede yaşayan tek bir insan bile zarar görmesin... üzülmesin... ezilmesin.

Bu iki noktayı temel edinen insanla dönüştürücü bir mutluluk yaratılır. Dönüştürücü mutlulukla verilen mücadele daha pekin... daha etkin olur. Ama Türkiye'de dönüştürücü mutluluğu yaratma mücadelesine giren insan çok az. Sisteme uygun... yerleşik bir mutluluk anlayışıyla hareket ediyoruz. Bu anlayışı... bu anlayışa uygun hareket, insanı, insani mücadeleden alıkoyar... dönüştürücü mutluluğun yaratımını engeller. Ama onlar... sisteme uygun.. yerleşik mutluluk anlayışıyla hareket edenler ötekileri göremeyen bilinçlerinin yardımıyla mutluymuş gibi yaşarlar... İnsani mücadele yolunda dönüştürücü mutluluk için mücadele edeni anlamazlar... deli mi bu, ne istiyor... ne yapıyor derler.

Dönüştürücü mutluluk için mücadele eden böyle bir ortamda "Ben, bu insanlar için mi mücadele ediyorum" diye düşünebilir... bu düşünceyle gitgide yalnızlaşabilir. Dönüştürücü mutluluk için mücadele eden işte tam bu noktada yekinmeli... yalnızlığı kırmalı. Çünkü insan için yola çıkan... bu uğurda mücadeleyi seçen insanın umutsuzluğa... edilginliğe hakkı yoktur. Ama o üzülebilir... dönüştürücü bir mutluluk yaratılabilirdi diye. O kadar...

Güz geldi. Dün, bütün gün yağmur yağdı... Hava serin. Günler kısaldı.

5 Eylül Pazar

Genç-Ekin'de konferans... kültür-sanat üstüne. Önce gitmek istemedim. İyice sıkkındım... Milletvekili Mehmet Sincar'la Metin Özdemir öldürülmüş. Batman'da. Sabah, gazetede bu haberle sıkıldım. Türkiye'nin dört bir yanında insanlar katledilirken konferans vermek... Bellî, Türkiye'yi, içsavaşla yerlebir etmek istiyorlar. Buna karşı bizler, ciddi bir örgütlenmeyle harekete geçmiyoruz. Üzülüyoruz. Yalnızca üzülüyoruz. Üzüntümüzün hiçbir etkisi olmayacak. Hareketsizliğimiz ciddi bir yıkıma yol açacak.

Yine de gittim. **Genç-Ekin**'e... İyi bir söyleşi oldu... **Genç-Ekin** öğrenmek... iyi işler yapmak isteyen gençlerin kurduğu bir dernek... O genç insanlar, böylesine kötü... yıkıma giden bir ülkeyi haketmediler. Ama durum ortada... Yalnız Batman'da bir ayda 15 insan katledildi... Böyle bir ülkede yaşamaya çalışıyoruz.

6 Eylül Pazartesi

Bugün bir genç geldi. Yazı getirmişti daha önce. "Takma ad kullanmak istiyorum" dedi. "Sen de mi Halimleşeceksin" dedim. "Hayır hayır." dedi Halimleşmeyecekmiş.

Sanatçıların takma ad kullanmalarına karşı değilim. Takma ad Halimleşme değil. Halimleşmek şöyle oluyor. Bir adınla birini öveceksin. Övdüğün insana öbür adınla söveceksin. Halim Şafak öyle yaptı. Bir adıyla övdü beni... öbür adıyla sövdü bana.

Buna Halimleşmek diyorum. Halimleşmeye örnek vereyim. Bir adımla Cengiz Gündoğdu... öveceğim Betül Çotuksöken'i... bir başka adla... söz gelimi Ahmet Fıstıkçı... hakaret edeceğim... kurşun sıkacağım Betül Çotuksöken'e.

Sonra... sonrası şöyle. Durumu anlamazsa Betül Çotuksöken'le birlikte Ahmet Fıstıkçı'yı ayıplayacağım. Kıs kıs güleceğim Betül Çotuksöken'i kandırdım diye. "Betül Hanım, Ahmet Fıstıkçı sizin değerinizi anlamamış" diyeceğim.

Ahmet Fıstıkçı'nın Cengiz Gündoğdu olduğu anlaşılmasın diye, Betül Çotuksöken'e sövdüğüm yazıda Cengiz Gündoğdu'ya da laf atacağım. Sonra "Şu Ahmet Fıstıkçı'ya bakın, bana da çatmış" diyeceğim.

Ne karışık iş değil mi... Halim Şafak yaptı bunu. Işık Nardalı adıyla **İnsancıl**'a kurşun sıktığı yazıda Halim Şafak'a da laf attı.

Peki ya bu anlaşılırsa... Hemen çığrışacaksın. "Demokrasi var" Bağıracaksın. "Ben demokratım. O kadar demokratım ki, o yazıda kendime bile hakaret ettim. Niye kızıyorsunuz bana. Bakın ben kızıyor muyum. Kendime hakaret ettim diye."

Halimleşmek bu. Peki, bu Halimleşmenin toplumsal karşılığı var mı. Var. Türkiye'de Başbakan Sivas'ta yaşama hakkını savunduğu saatlerde, Batman'da milletvekili öldürülür. Türkiye'de düşünce özgürlüğü var denir, kültür emekçileri düşündükleri için zindana atılır. Türkiye'de İnsan Hakları Bakanlığı var. Ama her dakikada bütün boyutlarda insan hakları çiğnenir. Türkiye'de insanlar sandığa gider... vekilini seçer, Meclis'e gönderir, Anayasa Mahkemesi, milletvekilliğini düşürür. Türkiye'de, insanı iyileştirmek için hastaneler kurulur. O hastanelerde insanlar ölür. Adalet sağlamak için kurulan mahkemelerde adaletsizlik yapılır. Türkiye'de tirenlerin... vapurların... uçakların kalkış-varış tarifeleri vardır. Bu tarifelere uyulmaz.

Türkiye baştanbaşa Halimleşmiş... kökten bir vuruşla Halimleşmeyi... Halimleşme üreten yapı parçalanmadıkta, bu ülkede ağız tadıyla yaşanmaz.

9 Eylül Perşembe

Şimdi temel sorunlarımızdan birini söyleyeceğim. Önce bir örnek. Su, iki hidrojen, bir oksijen atomundan oluşur. Başka bir madde girerse su bozulur. Su olmaktan çıkar. Biz, bozulandan yeniden su elde etmek istiyorsak orda bir ihtilal yapmak gerekir. Suyu bozan maddeyi parçalamak... suyu bozmasını engellemek için.

Bu ihtilali... su ihtilalini toplumsal ilişkilerimizde bir türlü yapamadık. Bu, şu anlama geliyor. Asım Bezirci katlediliyor. Bunun üstüne Mehmet H. Doğan... Fethi Naci... Memet Fuat, Selim İleri Asım Bezirci'nin yerinin doldurulmazlığını... değerini anlatıyorlar. Böylece su bozuluyor. Mehmet H. Doğan... Fethi Naci... Memet Fuat... Selim İleri suyu bozuyor. Bilinçle. Ama okur, suyun bozulduğunu... bilinçle bozulduğunu bilemiyor.

Suyun bozulduğu yeterli görülmüyor... Asım Bezirci'yle yapılmış bir söyleşi yayımlanıyor **Gösteri**'de Asım Bezirci "Kemalistim" diyor.

Bu konuyu Hami Çağdaş'la görüştüm. "Dizgi hatası mı var" dedim. "Hayır" dedi "Söyleşi Londra'dan öyle geldi"

Suyu bulandıranlarla aynı derkeye düşmek istemiyorum. Şöyle. Suyu bulandıranlar Bezirci'ye "Şu kadar yıllık dostum" diyor. Ben, onlarla aynı derkeye düşmemek için "Bezirci'yle şu kadar yıldır dostluğum var" demeyeceğim. Şunu söyleyeceğim. Bildiğim kadarıyla Bezirci Kemalist değildi... Memet Fuat'ı... Mehmet H. Doğan'ı... Fethi Naci'yi... Selim İleri'yi hiç sevmezdi. Onlar da Bezirci'yi sevmezlerdi. Bu durumda Memet Fuat'ın... Fethi Naci'nin... Selim İleri'nin... Mehmet H. Doğan'ın susması gerekir. Ama onlar susmuyor. Suyu bozuyor.

Durumu bir örnekle anlatayım. Hem benim, hem **İnsancıl**'ın bugüne kadar mücadele ettiği yazarlar var. Diyelim bunlardan biri ölüyor, biz hemen ölenin yerinin doldurmazlığını... değerini anlatan yazılar yayımlıyoruz.

Bu, samimi bir davranış değildir. Tabii biz herkesten samimi bir davranış bekleyemeyiz.

Peki ama suyun bozulmasını önlemek için su ihtilalini nasıl yapacağız. Daha önce söylemiştim. **Kin Tutmanın Erdemi** adlı yazımda. Kin tutacağız. Hiçbir koşulda gevşemeyeceğiz... acılı... sevinçli günlerimizde bile. Suyu bozanlara, bozma fırsatı vermeyeceğiz. Su bozucuları teşhir... tecrit edeceğiz. Onlarla bir adım bile atmayacağız.

Ben, bugüne kadar bu konuda böyle davrandım. Ama çoğalamadığım için, anlaşılamadım, suyu bozanlara karşı tavır alınmasını zorladığım için gaddar sayıldım. Söz gelimi, Bezirci'nin eşine başsağlığına çok geç gittim. Su bozucularla aynı odada oturmamak... onlarla aynı derkeye düşmemek için. Tabii bunun etkisi olmuyor. Su bozucularla mücadele ederken dostlarla aram açılıyor. Sözgelimi "Siz, şu şu kişilerin geçmiş olsun dileğini kabul etmekle su bozuculara fırsat veriyorsunuz. Ben su bozucularla aynı derkeye düşmek istemiyorum" dedikte geçimsiz... gaddar oluyorum. Bu noktada insanları tavır almaya zorluyorum. Ya ben... ya su bozucu diyorum.

Örnek Vasfi Rıza Zobu. 12 Eylül alıkıran başkesenlerinin İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Sanat Yönetmeni.

SENİN KENTİNDE YAŞIYORUM

Ben senin duygularının eviyim
dönüp dolaşırsın sokaklarda
bulmak için kendini bana gelirsin

Senin kentinde yaşıyorum... orda
örümceklerin bile bir anlamı var
tozlanmış sehpalar yerlere atılmış şişeler
gazeteler geçip giden yaşamın karşısında
zamana direneni hiç değişmeden kalanı simgeliyor.
hızla sarsılan değerlerin yanında senin kentin
güvenli bir sığınak

Sen koruyansın insanın binlerce yılda biriktirdiğini
sen yıkansın kendini bilmeyenin sarsılmaz
saltanatını

Senin kentin güvensizliği çağrıştırır
neye dayandığını bilmeyene
Senin kentinde şarkılar Spartaküs'ü anlatır
duyarlılıklar sokakta ceketini satan adamın
görüntüsünden bağımsız değil
Senin kentinde duygular değiştirilmez parayla...
para karnını doyurmak içindir...
biriktirmek için değil
Senin kentinde duygulanımlar insanı barındırır
çaresizliği değil

Senin kentinde aşk yenilmez öteki insanın
koyduğu kurallara... çünkü öteki insan
aşktan bağımsız değil... aşk insansız değil

Senin kentinde acılar paylaşılınca azalır...
çoğalan dirençtir yalnızlığa
Senin kentinde şiirler insan yaratır
şairler kimsesiz değil

Senin kentinde ayağı kırık bir koltuk bile yalnız değil...
güneşte kurumaya bırakılmış başı eğik yaşlı adam
sevgiyle ayağa kaldırılır
Senin kentinde eski kerevet solmuş minderler
anıları canlı tutmak içindir

Senin kentinde demir yığınlarının üstünde oynayan...
kapıda unutulmuş bir kaç çocuk ağlarken küskün
değil

Senin kentinde binalar türküler söyleyerek yapılır...
ekmek paylaşılır yorgunluğun ardından
Senin kentinde insanlar yalan söylemez...
korkmaz hiç kimse gerçeğin çıplaklığından
Senin kentinde sessizlik ölüm değil

Senin kentinde hergün yeniden doğuyorum.

Berrin TAŞ

Şehir Tiyatrolarından birçok sanatçıyı kapı dışarı eden adam. Teşhir edilmesi... tecrit edilmesi gereken adam. Edilmedi. Görevini yaptı... emekli oldu... ama her toplantıda başköşeye oturtuldu. Öldü. Bir kalabalık oldu. Tam tersi yaşanmalıydı. Sağken kapıdışarı çıkamayacak duruma getirilmeliydi. Ölüsü ortada kalmalıydı.

Alikıran başkesenlerin yardakçılığını yapan Vasfi Rıza Zobu'yu baştacı edenleri unutmuyorum. Bu adamlara selam vermiyorum. Bu adamlara selam verenlere de selam vermiyorum... selamlarını almıyorum.

Bu noktada insanları tavır almaya zorladığım için, tavır alamayanlarca bağnazlıkla... gaddarlıkla suçlanıyorum.

Suyu bozanları tecrit etmek... onları sokağa çıkamayacak duruma getirmek için, insanın önce kendi varlığında ihtilal yapması gerekiyor. Diri... etkin bir duyarlık... milimetrik... atılgan bilinç için. Bundan sonra suyu bozanları tecrit edebiliriz... sokağa çıkamayacak duruma sokarız.

Alikıran başkesenlerin yardakçısının ölüsü sokakta kalırsa... yardakçı başsağlığına geçmiş olsuna gittiği evden kovulursa, işte o zaman yardakçı adayları çoğalmaz.

Su bozucuların zararı ne... Artıdeğere el koyucuların yanında yürüyen bu insanlar, bir yazıyla... bir sözle okurun bilincini bozuyor. "Aaa, bu da insani toplum için mücadele ediyor" izlenimi uyandırıyor. Söz gelimi telvizyonda insana karşı... barışa karşı programlar yapan Haluk Bilginer... Bu kişiyi, **Barış Gecesi**'ne çağırıyor **İnsan Hakları Derneği**.. Böylece dernek, Haluk Bilginer'i aklıyor. Bu, birinci zarar.

İkinci zarar şu. İnsana karşı... barışa karşı programlar yapmayanla Haluk Bilginer arasında hiçbir fark kalmıyor.

Üçüncü zarar. İnsan şöyle düşünüyor. İnsana karşı... barışa karşı programlar yapsam bile barış Gecelerine çağrılıyorum. O zaman insan için... barış için kendimi neden sıkıntıya sokayım. Bir yandan sermayenin yedeğinde çalışır... paraları cebe indiririm... bir yandan da barış gecelerine gider, atar tutarım.

Sözgelimi Mehmet Sincar olayı. Mehmet Sincar Batman'da katlediliyor. Ankara'da DEP'in Sincar için toplantı yapması engelleniyor. Polis, Necatibey caddesini çeviriyor... Batman, Şırnak, Diyarbakır doğumlu, insanları caddeye sokmuyor.

Bu durumda bile Türkiye'de demokrasi var diyen bütün yazarlar... bütün gazeteler tecrit edilmeli... bu kişilerle selam sabah kesilmeli... bu kişiler sokağa çıkamayacak... insan yüzüne bakamayacak duruma getirilmeli.

Bu yapılmadığı... su bozucularla ilişkiler sürdürüldüğü için, Türkiye'de insani mücadele etkin olamıyor.

Türkiye çöküyor... yıkıma gidiyor. Sermayedarlar Türkiye'yi yıkıma götürüyor. Bu yıkım... bu çöküntü bireylere de yansıyor. Bir milletvekili... Mehmet Sincar Batman'da katlediliyor, kimsede tıs yok. Ankara'nın yasaklanan sokakları, ancak haber olabiliyor.

Anneannem bir tarihte şöyle dedi. "Bir sabah uyandık. Baktık İngiliz askeri İstanbul'da" söylüyorum. Bir gün uyanıp bakacağız. ABD'nin resmen eyaleti olmuşuz. Bu durumda sermayedarlar yine 30 milyarlık düğün yapacak.

10 Eylül Cuma

Haluk Bilginer olayı... Televizyonda insana karşı işler yapan bu kişinin **İnsan Hakları Derneği**'nce, **Barış Gecesi**'ne neden çağrıldığını öğrenmek istedim.

Önce Ankara'ya telefon ettim. Sevda Hanım, Haluk Bilginer'i İstanbul Şubesi'nin çağırdığını... ama neden çağırdıklarını bilmediğini söyledi. Bu kez İstanbul'da Hürriyet Hanımla görüştüm. Hürriyet Hanım, Haluk Bilginer'in programını izlemediğini... Bilginer'in **İnsan Hakları Derneği**'ne yardım ettiği için çağrıldığını söyledi. Bunun üstüne ben "Bir silah fabrikatörü **İnsan Hakları Derneği**'ne yardım ederse... bu yardım kabul edilip silah fabrikatörü **Barış Gecesi**'ne çağrılacak mı" dedim. Hürriyet Hanım "Sert konuşuyorsunuz. Hakaret ediyorsunuz" dedi. "Ben sert konuşmuyorum. Öğrenmek istiyorum" dedim. Hürriyet Hanım yeniden programı izlemediğini... izleseydi bana hak verebileceğini söyledi. "Siz mücadele veren bir insansınız. Nasıl olur da bu kadar bilgisiz olabilirsiniz" deyince "Cengiz Bey kafamı karıştırdınız. Özcan Beyi arayın, o size ayrıntılı bilgi verebilir" dedi.

Özcan Bey anlattı. Televizyonda insana karşı işler yapan Haluk Bilginer, **İnsan Hakları Vakfı**'na yardım ederken, yanlışlıkla Vakıf yerine dernek demiş. Böylece yardım **İnsan Hakları Derneği**'ne gitmiş.

Yardımın niteliğini sordum. Bir yanı kumarhaneye... öbür yanı umumhaneye döndürülen televizyonlarda insana karşı işler yapan Haluk Bilginer, **Çarkıfelek**'e katılmış. Burdan kazandığı malları yardım diye **İnsan Hakları Derneği**'ne vermiş. Bu yardımdan ötürü **Barış Gecesi**'ne çağrılmış.

Konuşmamızın daha başında Özcan Bey bana hak verdi. Şunu da söyleyeyim. Dört yıldır yayınını sürdüren **İnsancıl**'dan habersiz Özcan Bey. Yirmibeş yıldır insani bir toplum için mücadele eden biriyim. Ama Özcan Bey benden tek satır okumamış.

İşe dört biryandan bakıldıkta Türkiye'nin çürümüşlüğü görülüyor. **İnsan Hakları Derneği** yöneticileri, insana karşı işler yapan birini **Barış Gecesi**'ne çağırıyor. **Barış Gecesi**'ne gidenler... "Bu adamın ne işi var burda" demiyor.

İşte bu savruk... disiplinsiz davranışlar yüzünden... vurgun yemiş inmeli bilinç yüzünden başarılı olamıyor **İnsan Hakları Derneği.**

Yaptığı işlerden ötürü tecrit edilmesi gereken kişileri barış gecelerinde baştacı ediyoruz. İnsan şöyle düşünüyor. İnsani bir toplum için neden mücadele edeyim... neden sıkıntıya gireyim. Ben de insana karşı işler yaparım. Sermayenin güdümünde çalışırım. Sonra bir takım derneklere üç parça eşya gönderirim... **Barış Geceleri**'ne çıkarım.

Şu bilinsin. **İnsan Hakları Derneği**'nin davranışı bu dünyada insani toplum için mücadele edenlere yapılmış bir haksızlıktır.

Benim eleştirim yüzünden şimdi şu denecek. Tabiî **Barış Gecesi**'ne çağrılmadı ya, onun için eleştiriyor. Bu gerçeği değiştirmez, yalnız iç doyum sağlar.

11 Eylül Cumartesi

Esenköy'deyim. Sabah geldim. Esenköy'e deniz otobüsü çalışıyor... bu yıl başladı. İstanbul'dan biniyorsun, 45 dakika sonra Esenköy'desin. Eskiden denizden 3 saatte... karadan 4 saatte geliniyordu.

Kimi kişiler Esenköy'de villam olduğunu düşünüyorlarmış. Bunu duyunca sevindim. Ne güzel... villayı değer görüyorlar.

Villa... sevmem bu kelimeyi. Ama öyle bir evim olsaydı, iyi olurdu. 15 yıldır gidip geldiğim Esenköy'de kiralık evde kalıyorum. Gerçi dostlarım ucuzundan bir ev satmak için çok çalıştılar, ama ben o parayı bile denkeştiremedim. Bunun için üzülüyor muyum. Hayır. Benim seçimimdi bu. Başka bir yolu seçseydim, kısa sürede çok zengin olabilirdim. Parasızlığın birçok sakıncaları da var tabiî... Sözgelimi ben, Haluk Bilginer'den daha iyi program yapar... para kazanır... ünlenir... **Çarkıfelek**'e katılır... ordan kazandığım eşyayı derneklere bağışlar... gecelere çağrılırdım. Şimdi kimse bakmıyor yüzüme... parasızlığın kötü yanı.

Kimse bakmıyor yüzüme demem yanlış... Onlar bakmıyor. Beni de çağıranlar var, parasız olsam bile... **İkitelli Ekin Sanat** çağırdı. Genç insanlar... paraya filan baktıkları yok... Para dendikte böyledir... zenginin parası, züğürdün çenesini yorar...

Esenköy benim için dinlenme yeriydi. Dağlarına tırmanır... denizinde yüzerdim. Geceleri... mehtaplı... yıldızlı... rakı içerdim. Çayırlarda... kırçiçekli... sırtüstü yatar hayaller kurardım. Geceyarıları Mustafa'nın pastanesinde dondurma yerdim.

Esenköy... gelirken sevinir... giderken üzülürüm. Şimdi gelirken de, giderken de üzülüyorum. Bozuldu Esenköy. Kolay para kazanan esnaf takımı bozdu Esenköy'ü. Ama bugün... İstanbul'da... derinlerde... onca üzüntünün... onca sıkıntının... onca kırgınlığın... kızgınlığın yanardağlara çevirdiği içimde küçük bir sevinç dalgası yakaladım... Sabah erken kalktım. Tıraş oldum. Giyindim. Keten ayakkabılı... çorapsız. Kıymalı börek aldım. Yolda... yürürken yedim böreği. Sonra meyvesuyu. Vişne. Aksaray'da... tam köşeyi dönerken, o küçük sevinç dalgasını yakaladım. Sabah. Bir otobüse bineceğim. Otobüs mavi olacak. Uzak bir yolcuyum. Yolun sonunda biri bekliyor beni... O. Daha otobüs durmadan... otogar'da atlayacağım. Sıkı bir kucaklama. Yanardağlar altüst olurken... kocaman denizlerin derin sessizliğinden gelen bir sesle... kulağıma... "Hep seni bekledim" diyecek.

Yürüyorum. İçimde... birçok insanın sorumsuzlukla cehenneme çevirdiği içimde... küçük bir sevinç dalgası.

Gece

Cuma günü Yalova'da oturan yolarkadaşım Nusret Yerli telefon etti. "Cumartesi günü Esenköy'deyseniz size gelmek istiyoruz" dedi. Benle tanışmak isteyenler de varmış. "Gelin Ozan'ı da getirin" dedim. Ozan Yerlilerin çocuğu beş yaşında. Pek seviyorum Ozan'ı... Geçen ay Yerlilerin evindeyiz. 02.00 suları. Ozan, "Hadi yatın" dedi. "Bize ne karışıyorsun, yatacaksın sen yat" dedim. "Ben, sizi bekliyorum. Siz yatın, ben de yatayım" dedi.

Yerliler, genç iki insanla geldiler. Sema Şahin'le Erkan Şahin. Sema, gıda mühendesi... Erkan ziraat mühendisi Koruköy'de serada çiçek... salatalık yetiştiriciliği yapıyorlarmış. İkisi de **İnsancıl** okuruymuş. Benle tanışmak istemişler.

Genç insanların beni okumaları... beni sevmeleri... bu beni sevindiriyor.Elli yaşındayım... bir mücadeleyi sürdürüyorum. Elli yaşında bir insanın, yarı yaşında insanlarla doğru ilişki kurması zordur. Ben bu zorluğu aştım... genç insanla doğru ilişkiye girdim. Sema'yla Erkan'ın ta Esenköy'e gelmeleri bunun göstergesi.

Geldiler. Sağolsunlar, beni sevindirdiler... Set üstünde oturduk. Çay içtik. Fotoğraflarımız çekildi. Ozan'la Zeynep, denize girdi.

Çürüntüye giden Türkiye'de, hesapsız kitapsız... samimi sevgiyle böyle bir ortamı oluşturmak çok zor. Esenköy'de bugün biz böyle bir ortam yarattık. Bunun için pek sevindim.

Bu sabah küçücük de olsa bir sevinç dalgası yakalamıştım içimde. Bugün yaşadığım güzel birkaç saatin işaretiymiş o sevinç dalgası. Öyle düşündüm.

12 Eylül Pazar

Bugün **Sabah** gazetesinde Mehmet Altan'ın yazısını okurken güldüm. Mehmet Altan, Emin Çölaşan'a yanıt veriyor. Yazının başlığı şöyle. **"Onursuz Bir Megaalçak".**

Yazıdan bölümler **"Karanlık efendilerinin ortaya saldığı son it de, yeteneksizliği, cehaletl, ruhunun kavramlarına kadar sinmiş megaalçaklığı, hakarete uğramaktan aldığı çarpık zevki ve güçlü sandıklarının apışarasında eşelenerek büyümeye çalışması nedeniyle basında kağıttan köpek rolünden başka bir role çıkamayacak olan Emin Çölaşan..."**

"Ruhunu, derislyle birlikte satan bu belkemiksiz alçak".

"Sen kadın satarsın, esrar kaçakçılığı yaparsın".

"Karşımda sahtekarlıktan başka sığınacak yerin yok".

"Bu onursuz it yazılarında hiçbir düşünceden söz

GÖKYÜZÜ KİMLİKSİZ

mutluluğun sürgün olduğu anlarda
pencereme konan kuş;
takılır gözlerimin miline
bir düş olup açar
ki o gülüşler parçalanır / bezgin
gökyüzü kimliksiz kuşum
yorgunluğun acıya dönüştüğü yaşta

usuldan bir ötüş canlandırır
pıhtılaşan umutları
sırtında yalnızlık yorganı
ellerinde boğulmuş dünler
geceler bağlamıyor bugünü yarına
gökyüzü kimliksiz kuşum
birbirinden koptu günler

sırılsıklam artık dağlar
ses vermez göçen yalnızlıklara
içimizdeki isyanın son perdesi bu
yaslanamaz
adresi yok dünlerin
gökyüzü kimliksiz kuşum
ördüğümüz ölümün ağı
başlangıcı sonun

Nesrin SÜMER

etmez, hep paradan söz eder".

Mehmet Altan, dünyada yeni düzenin... Türkiye'de ikinci cumhuriyetin ideoloğu. Bu ideolojinin bütünüyle hayata geçtiğini düşünün... sorunlar böyle konuşulacak...

Burdan şuraya geliyorum. Herkes **İnsancıl**'ın önemini... mücadelesini anlamalı. Türkiye, Mehmet Altanlara kalırsa hiç kimse sesini çıkaramaz. Kim, "sen kadın satarsın" suçlamasını göze alacak da Mehmet Altanlarla tartışacak.

Dıştan bakıldıkta nazik görünen bu kişiler, bir tartışmada sövüp sayarlar. Bir tartışmada sövüp sayanları iki bölüme ayırıyorum. Birinci bölümde burjuvalar var. Burjuvazinin aklı tükendi. Burjuva aklı, gerçekliği çözümleyemez. İşte bu yüzden söver... hakaret eder. Mehmet Altan bu bölümde.

İkinci bölümde ilericiyim... solcuyum... marksistim diyenler var. İnsanlığın bilgi birikimini edinmeden, ilerici... solcu... marksist olmanın bir anlamı yok. Ben ilericiyim... ben solcuyum... ben marksistim dendikte, insan öyle olmuyor. Marks böyle dedi... Lenin böyle dedi demekle... birtakım sözlerin altını çizmekle gerçekliği çözümleyemezsin. Bu çözümsüzlükte ister istemez söversin... **Eşik** dergisi bu bölümde.

Peki nolacak. Burjuva aklıyla düşünmek isteyenlerin... insandan umut kesilmez ama... düzelmesi zor. Öbürlerine gelince... öbürlerini, insani kültür edinmesi için zorlamak gerekiyor. Bilgisizlikten kopuş için. Biliyorum. Bu kopuş acı verir insana. Başka yolu yok... kopuş, bir devrim. Bütün devrimlerde acı var... üzüntü var.

Ama şu bilinsin. Saldırganlar sulta kuramayacak kültür dünyasında

14 Eylül Salı

İnsancıl'da dil sorununu yeniden gündeme getirdikte, "Dil işi Gündoğdu'nu sorunu. Bu bizi ilgilendirmez" dendi... Neydi dil sorunu. Sistemin diline karşı çıktım. Sistemin diliyle gerçekliği göremezsiniz... bundan ötürü sisteme karşı konuşsanız bile sistemin içinde kalırsınız... sistemi yeniden üretirsiniz, dedim.

Bunu dedikte birçok insan, beni duymamak için kulağını tıkadı... okumamak için gözlerini kapadı. Bunu anlıyorum. Sistemin diline... sistemin anlatımına alışmışsın. O dille bile işkenceye karşı çıktın mı, hemen ilerici... solcu oluyorsun. Ne var yani... bu dil işi de nerden çıktı.

Şimdi burda soruyorum. Sistemin dili... sistemin kavramları yeterliyse, bir başka sisteme ne gerek var. Şunu bilmiyorlar. Burjuvazi, aristokrasinin kavramlarıyla çıkmadı tarih sahnesine. Çıkamazdı. Şimdi de öyle kapitalizmin kavramlarıyla yeni insanı... insani toplumu kuramazsınız.

Sistemin diliyle gerçekliği göremezsin dedim. Buna örnek **Eşik** dergisinin hazırlayıcılarından A. Levent Alpüren'in yazısı. Alpüren şöyle diyor. "İnsancıl Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Cengiz Gündoğdu son günlerde saldırgan tutumlarını Anadolu Dergileri'ne yönlendirmiş durumda"

Kötü bir anlatım. Bu kötü anlatımdan sonra şöyle diyor Alpüren "Anadolu dergilerinden bahsederken yüz-iki yüz satan sözünü sarfetmesi de bunu kanıtı" Alpüren, sistemin diliyle düşündüğü için son derece haklı. Çünkü sisteme göre pazarda satış önemli. Pazarda satış. Değer ölçüsü bu. Gazeteler çok satışlı oluşlarını değer ölçüsü diye gösteriyor. Televizyonlar en çok biz izleniyoruz diye seviniyorlar. İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Yönetmeni, seyirci sayısını arttırdığını söylüyor. Meclis'in çalışması, çıkardığı yasa sayısına göre ölçülüyor. İnsanın ölçüsü aldığı para. Çok para alan çok değerli.

Sistemin dili hepimizi sarıp sarmalamış. Genç erkek soruyor. "Cinsel organım on santim. Cinsel organımı onbeş santim yapabilir miyim?" Bu ortamda yüz-iki yüz satan dedim mi, bu saldırgan... dahası yine Alpüren'e göre "gerici" olur. Alpüren, sistem dilinin içine iyice girmiş. Benim söz sarfettiğimi söylüyor. Toplumsal Uzlaşı adlı yazısında da "Hiçbir işleve sahip değildir" diyor. Sarflar... sahipler hep sistem içi düşüncenin dili. Tabii bu düşünce Alpüren'in insan anlayışını da etkilemiş. İnsanın sinirli olmasını... duygusal olmasını istemiyor Alpüren. Sinirli... duygusal olursak o insan sosyalizm mücadelesinde de amacına ulaşamazmış. Alpüren konuşuyor. Aynen. "İnsan eğer sinirlerine hakim olamıyorsa, yani güçsüzse, duygusal davranıyorsa o insanın sosyalizm mücadelesinde de amacına ulaşamıyacağı açıktır."

Tam tersi. İnsan, sosyalizm mücadelesinde de başarılı olmak istiyorsa olabildiğince sinirli... olabildiğince duygusal olmalı aslında. Sinirsiz... duygusuz insanı sistem istiyor. Sistem, dolgu yapan diş hekimi sanki. Bütün sinirlerimizi söktü. Televizyonlar kumarhane... umumhane oldu. Kimse sinirlenmiyor.

Alpüren dilde sistemin içinde kaldığı için bunları göremiyor.

Dil işine devam. Türker Alkan'ın bir eseri var. Adı **Siyasal Toplumsallaşma.** (Kültür Bakanlığı 1975) Alkan bu eserinde, siyasal-toplumsal açıdan dilin iki işlevli olduğunu söylüyor. "Birincisi yeni kurulan bir siyasal-toplumsal düzeni meşrulaştırma aracı." Burda duralım. Burjuvazi tarih sahnesine feodalitenin diliyle çıkmadı. Çıkamazdı. Çünkü burjuvazi gerçekliğe başka gözle bakıyordu. Başka göze, başka dil gerekir. Türkiye'de de marksistler burjuvazinin diliyle çıkamaz tarih sahnesine. Sözgelimi "yargısız infaz" bir marksistin dili olamaz. Baskınlarda katledilen insanlar için, gerçekliği yansıtan bir kavram bulmalıyız. Bulmak zorundayız. Yargısız infaz gerçekliği yansıtmıyor.

Dilin ikinci işlevine gelince... Dil, kurulu bir düzeni sürdürme aracı diye de kullanılıyor. Şimdi Türkiye'de yapılan bu. Kurulu düzeni... sistemi değiştirmek isteyen bu kullanmaklığı kırmak zorunda. Dilin, kapitalist kullanmaklığı kırılmazsa, sisteme karşı konuşur görünen bile, dille sistemin sürdürücüsü... pekiştiricisi olur.

"Dil kullanmak, konuşmak insan ilişkilerinin oluşmasında esaslı bir unsurdur" diyor Cornforth. Sonra devam ediyor. "İnsanlar arasındaki bütün ilişkiler ister üretim ilişkileri olsun ister olmasın, ister kurumsallaştırılmış tipte ilişkiler olsun, ister olmasın varlığını dile, dilin kullanılmasına borçludur. (....) dilin en önemli rollerinden biri üretim ilişkilerini oluşturmak ya da yaratmaktır" (M. Cornforth. Komünizm ve İnsanlık Değerleri. Çev. Şiar Yakın. Bilim ve Sosyalizm Yayınları. Ankara 1979)

Durum bu. Dil işini düşünelim diyorum. Kimi sövüyor... **Eşik**... kimi dil sorunu Gündoğdu'nun diyor. Bütün bunlar bilinçli bilgisizliğin gücünü gösteriyor. Gitgide kalınlaşan buz tabakasına benzeyen bilinçli bilgisizliği kırmalıyız. Kırmak zorundayız.

Bakın ne diyor Alkan, "Toplumsal sınıfların, sözcükleri ve yapıları ile farklı dil kullanmaları, sınıflar arası farklılıkları

kuşaktan kuşağa geçiren toplum yapısı içindeki yönetenyönetilen ayrımına meşruluk ve doğallık kazandıran, yönetici sınıfların gücünü ve kontrolünü pekiştiren süreçlerden birisi olmuştur"

Bu görüş, doğru bence. Hayır. Bu doğru değil, şu şu nedenlerle doğru değil dersiniz. Demek zorunda da değilsiniz. Gündeminize geçirmezsiniz dil sorununu. Ama neden sövüyorsunuz. Eşikçilere soruyorum. Neden sövüyorsunuz.

Brecht'le Hitler ayrı dili mi konuştular diyenler de oldu. Onların bu eseri okumalarını isterim. Hitler'in dili değiştirmek... nazizmi meşrulaştırmak için neler yaptığını görürler. Bizde de öyle olmadı mı. 12 Eylül'ün alıkıran başkesenleri birçok kelimeyi yasakladı.

Burda gülüyorum. Kapitalistler... faşistler dilin önemini biliyor. Türkiye'de sözlükler sistemin meşruluğu için hazırlanıyor. Ama ilericiyim... marksistim diyenler önemsemiyor dili.

Türker Alkan'ın eserini bilmiyordum. Geçende bir dostun evindeydim. Kitaplığa bakarken Alkan'ın eserini gördüm. Esere göz gezdirirken dil bölümünü okuyunca... şaşırdım... sevindim.

Türker Alkan'ı kutluyorum.

19 Eylül Pazar

Ulvi Alacakaptan, 1980 öncesinin birinci sınıf sosyalistlerindendi. Bir konuşmamızda "sen, marksizmi inanç düzeyinde alıyorsun. Bu doğru değil..." demiştim... Sonra... yıllar sonra... sabahın erken saatlerinde Cağaloğlu'nda karşılaştık. Beni görünce tedirgin oldu. Merhaba... nasılsın... dedim... Bir daha görmedim. Sonra duydum. Müslüman tiyatrocu olmuş. Dün **Cumhuriyet**'te okudum. Müslüman tiyatroculuğa devam ediyormuş... Alacakaptan'ın "müslüman tiyatrocu" olmasının nedenlerinden biri de kimi solcuların davranışlarıymış.

Doğru. Kimi marksistlerin hareketlerine bakıldıkta, insanın marksist olacaksa, olmayacağı gelir. Marks'ın bile böylesi kişilerden yaka silktiği, "Ben marksist değilim" dediği bilinir.

Marksizm bir yanıyla, insani kültürün damıtılması... damıtılmış insani kültürün, insanın varlık şartı olması... söz gelimi, bir başka insanı rahatsız etmeden... iğrendirmeden yemek yemek... su içmek... bu davranış, insana saygı temeli üstünde davranış insani bir değer. Bir marksist, milimetrik bilinciyle bu değeri tanımalı... benimsemeli.

Söylemek istediğim şu. Marksizm, yöntemiyle... kuramıyla... insani değerleriyle bir bütün. Bu bütünlüğü kavrayan bir marksist, ne pahasına olursa olsun, kişisel çıkarı için insani değerleri... kimse bilmese bile... çiğnemez. Çiğnerse, en azından kötü örnek olur.

Bir marksistin kötü örnek olmaya hakkı olamaz. Bundan ötürü bir marksist her zaman milimetrik... her zaman dikkatli yaşamalı.

Ulvi Alacakaptan'ı suçlamıyorum. Kaçgun dönemi böyle. İnsanlar, ordan oraya savrulur. Bu savrukluların üstünde ciddiyetle durmalı. Büyük laflar eden günümüz birinci sınıf solcularına söylüyorum. İşi sıkı tutun. Yoksa inkarcı olursunuz. İnkar yıkımdır. Döne dolaşa... savrula savrula bir yıkımı yaşarsınız. Bakın Ulvi Alacakaptan'a... İnsanı yalnsamadan kurtarmak için tiyatro yapan Brecht'le... Brecht'in yöntemiyle müslüman tiyatro yapıyormuş. Bir yıkımı yaşamasaydı bunu düşünür müydü Alacakaptan.

20 Eylül Pazartesi

Bugün yağmurda yürürken Alpüren'i düşündüm... Yağmurda korkmadan yürüyebiliyorum... geçen gece buzlu rakı içtim. Sesim kısılmadı. Demek iyileştim. Sevindim. Sevinçle yağmurda yürürken... Alpüren... Yazarlarımız gerçekliği doğru değerlendiremiyor. Bakın ne diyor Alpüren "Böylesine gerici bir sözü sarfetmesinin arkasında yatan neden ise bir kaç Anadolu Dergisi'nin haddimiz olmadan Gündoğdu'yu ve İnsancıl Dergisini eliştirmesinden başka bir şey değil. Gündoğdu bunu kendine ve biricik dergisine yediremiyor"

Önce şu. Birkaç Anadolu Dergi'si hem beni, hem **İnsancıl**'ı eleştirmiş. O birkaç dergiyi görmedim. **Eşik** dergisini gördüm, yalnızca.

Gerçekliğin bir yanı bu. İkinci yanına gelince... **Eşik, İnsancıl**'ı eleştirmedi. **İnsancıl**'a saldırdı. Bunu iyi görmeli. **İnsancıl**, eleştiriye kızmaz, sevinir. Üstelik gereksinmemiz var eleştiriye.

Gerçekliğin üçüncü yanına gelince... **İnsancıl**, benim biricik dergim değil. Ben, **İnsancıl**'ın Genel Yayın Yönetmeni'yim. Yarın bir başka arkadaş bu göreve gelir. Genel Yayın Yönetmeni kim olursa olsun **İnsancıl**'a saldırıyı karşılamak zorunda... Antalya'dan yazan Hikmet Kavasoğlu şöyle diyor **İnsancıl** için "İnsancıl Bir Güneştir Çıplak Yüreklerde "Bu güneşi kimse karartamaz.

Gerçekliği iyi çözümlersek sorunlar çözülür. Bunu iyi yapamazsak sorunların altında kalırız. **Eşik**, gerçekliği iyi çözümleyemedi. **İnsancıl,** bütünüyle yolarkadaşlığına hazırdı **Eşik**'le. İnsan, yolarkadaşına kurşun sıkar mı. **Eşik** kurşun sıktı. **İnsancıl'a**. Saldırdı. Yanlıştı bu. Tam burda iki nokta önemli. Birinci nokta. İnsan yanlış yapar. Bilinçle. Bunu söyler. "Evet bu yanlış ama, bunu yapmalıyım" der... Benim hayatımda böyle bilinçli yanlışlar vardır. Bunu açıkça söylerim.

Eşik'ten böyle davranmasını bekliyorum. "Bizim **İnsancıl**'a saldırmamız yanlıştı. Ama biz bu yanlışı bilinçle yaptık... " desinler.

İkinci nokta. **İnsancıl**'da kitap sayfası vardı. Bir yazardan mektupla eleştiri geldi. Durumu inceledim. Yazar haklı. Kitap sayfasını eleştirileri giderecek nitelikte yapamayacağımızı gördük. O sayfayı kaldırdık. Yanlıştan döndük. O yazara da bizi eleştirdiği için teşekkür ettik. Özür diledik.

Eşik de böyle yapabilirdi. Yapmadı.

Bütün bunların dayandığı ortam samimiyet. Ben, bu ortamı yerleştirmek istiyorum kültür dünyasına. Fatma Güler şöyle yazdı **İnsancıl**'da... "İnsancıl'a katkısı olanlara başarılar diliyorum" sonra Halim Şafak şöyle yazdı **İnsancıl**'da "Asfalttaki papatyanın öldürülmesine izin vermeyiz" Burda papatya, **İnsancıl. İnsancıl** için böyle diyen Halim Şafak, Işık Nardalı adıyla papatyayı ezmek istedi.

Bütün ilişkilerde şunu istemek hakkım. Yolarkadaşım olacaksan ol, yok hasım olacaksan hasım ol. Halim Şafak adıyla yolarkadaşı, Işık Nardalı adıyla hasım olma.

Burda temel sorun bu. Dost görünen birinin bizi vurmaya kalkması. **Eşik**'in bunu açıklaması gerekir. **Eşik** şöyle dese, yine kızmazdım. "Biz **İnsancıl**'ı güzel... doğru bir dergi sanmıştık. Yanılmışız" İnsanın yanılmaya... yanılgısını düzeltmeye hakkı var. Ama insanın aynı zamanda... hem yolarkadaşı... hem hasım olmaya hakkı yok. En azından böyle

bir hakkı hiç kimseye vermem ven. Böyle insanlarla bütün ilişkilerimi keserim... böyle insanlarla mücadele ederim.

Bakın, Alpüren'in bozuk dilini beğenmedim. Ama davranışını beğendim. Benle asla yolarkadaşı olmazmış Alpüren. Bunu açıkça söylüyor... Ne güzel. İşte istediğim bu. Çünkü açık konuşan hasım bile olsa arkadan vurmaz... yemeğe zehir koymaz.

Peki böylesi açık konuşan Alpüren, Halim Şafak'a neden "**İnsancıl**'a saldıracaksan saldır. Ama takma ad kullanma... gizleme" demedi. İkincisi... Alpüren, bir adıyla **İnsancıl**'ı öven... öbür adıyla **İnsancıl**'a saldıran... gizlenen... biriyle nasıl oluyor da yolarkadaşlığına çıkıyor.

Yağmurda yürüyorum. Kayseri bir güzellikti benim için. Orda yolarkadaşlarım var diye sevinirdim hep. Sonra Halim Şafak... öbür adıyla Işık Nardalı, bu güzelliği yerlebir etti. Bir sevinci. Ben Erciyes'i yerle bir edeceğim demişim, ne çıkar bundan. Sizler bir güzelliği yok ettiniz. Bir sevinci... İnsanın yarattığı güzellik... sevinç bütün dağlardan daha değerlidir. Alpüren..

Yağmur yağıyor. Yağmurda yürüyorum.

26 Eylül Pazar

İnsancıl Emekçileri, dün, **İkitelli Ekin Sanat Derneği**'ndeydi... İkitelli, uzak bir yerleşim bölgesi İstanbul'da. Önce tramvaya bindik. Topkapı'da indik. Kaptıkaçtıya bindik. Epey gittik. Son durakta indik. Sonra yürüdük. Yol göstericimiz Meltem'di... Meltem, diş hekimi olacak. Bilirsiniz, hekimlere kızarım ben. Ama nerde olursa olsun, bir hekim çıkar karşıma... Dün de öyle oldu. Bizi almaya gelen genç kıza "Ne işler yapıyorsun" diye sordum. Güldü. "Diş hekimi olacağım" dedi... Şaştım kaldım.

Dişlerim iyi değil. Günlerdir ilaç içiyorum. Hekime gitmiyorum... hekimlere güvenmem de ondan. Güvendiğim bir diş hekimi var. Nusret Yerli. Ama Yolova'da Yerli... şöyle düşünüyorum. Birden bire ölmeliyim. Hekimler mıncıklamadan beni.

Yine de Meltem'le diş işini konuştum. Necmettin'le Sadık'ın da diş sorunları var. Onlar da anlattı. Meltem bizi dinledi... dinledi. "En iyisi ben sizi fakülteye götüreyim" dedi... Ekim ayında bizi fakülteye götürecek... Nolacak bakalım.

İkitelli'de Sivas konuşuldu. Orda aydın-halk ikilemi açıkça görüldü. Aydın, Sivas'ı unuttu. Halk unutmamış. Halk, çözümün nerde nasıl olacağını bilmiyor. Bunu aydından bekliyor. "Çözümü aydından bekliyorsanız çok beklersiniz" dedim.

Çözüm nerde. Çözüm, aydın denen insanla, İkitelli'de oturan insanın birlikteliği. Çok söyledim. Çok yazdım. Ta 1987'den beri söylediğim okur yazar bütünleşmesinin amacı buydu. Olmadı. Kimileri, bugün bile yazar-sanatçı-aydın örgütlenmesini çözüm diye görüyor. Olmaz. Olmayacak.

Ben, okurumla doğru... sağlıklı ilişkiye girdikte sevinen bir yazarım. İkitelli'de böyle oldu. Yeni insanlar tanıdım. Hele o kadınlar... duyarlı.

Sivas bittikten sonra bir masanın başına oturduk. Şurdan burdan konuşmaya başladık. Akşam yemeği yedik. Ekmek... beyaz peynir... domates... üzüm... çay.

Sofra hazırlanırken bir bebek getirdiler. Elden ele... sekiz aylık... kucağıma aldım. Gözlerime baktı. Güldü. Bebeğin annesini... babasını sordum. Domates doğrayan genç bir kadın gösterdiler. Annesiymiş...

Babası... babasını tutuklamışlar... devlet düşmanı diye... Sonra bugün... bebeğin gülümsemesi gözlerimden gitmeden... DGM Başsavcısı Nusret Demiral Türkiye'de herkesin fişlenmesini savunuyor. Devlet düşmanları'nın hepsini yok ederse kendini kutlayacağını söylüyor. "Mahkemeler beraat kararı verse bile ben onların suçlu olduğunu bilirim" diyor. "Sizce bireyler devlet için mi var" sorusuna "Devlet için vardır tabii" diyor.

Dün... bebek... gözlerime baktı. Güldü. İçim sızladı. Gülüyordu bebek. Bu ülkede başına neler geleceğini bilmiyordu.

27 Eylül Pazartesi

Türkiye'de insanın, insanlaşma süreci durduruldu. Bunu kırmak... insanlaşma sürecini yeniden başlatmak için dişe diş mücadele eden **İnsancıl Emekçileri**, insan için yeni bir görevi üstlendi. **İnsancıl Emekçileri, İstanbul İnsan Bilimleri Fakültesi**'ni kuruyor. **İnsancıl Emekçileri,** günlerdir dört bir koldan bu iş için çalışıyor. Günler süren çalışmalardan sonra, **İnsan Bilimleri Fakültesi**'nin derslerini... ders verecek insanları saptayabildik... bu gece sonuçlandırabildik.

Şimdi ilk gözlemimi söylüyorum. YÖK'ün eski başkanı İhsan Doğramcı'ya teşekkür ediyorum. İhsan Doğramacı isteseydi, bütün üniversitelerde... bütün üniversitelerin fakültelerinde karınca duasını ders diye okutabilirdi. Belki beş... belki on kişi karşı çıkabilirdi bu işe onlar da kısa sürede susturulurdu. Doğramacı'ya üniversitelerde karınca duası okutmadığı için teşekkür ediyorum.

Buraya nerden geldim. Şurdan, **İnsancıl Emekçileri**, birçok bilim insanının... birçok düşünce insanının bizde gönüllü ders vermesini istedi. Bu istek söylenir söylenmez... kiminin yüzü sarardı... kimi, hemen "Evet" dedi ama sonra kayboldu... telefonlara bile çıkmadı. Kimi, görüşme gününü, ertesi güne... ertesi günü, ertesi güne erteleye erteleye eridi. Kimi, bizler çok... pek çok tehlikeli işler yapıyormuşçasına bu işten vazgeçmemiz için saatlerce dil döktü. Kimi, ne söyleyeceğini bilememenin tedirginliğinde saatlerce sustu.

Oysa bizim önerimiz bu sistemin yasalarında bile suç değil. Ama insanımız, kendini, suçlu saymış... kendini kendi hapishanesine hapsetmiş. İnsan, kendi hapishanesinde düşünce yaratamaz... bilim yapamaz. Yalanı yaşar. O yalanı gördüm. **Özgür Üniversite İstanbul İnsan Bilimleri Fakültesi** bu yalanı kıracak... gençlerin bir yalana düşmesini önleyecek.

İhsan Doğramacı'ya teşekkür ediyorum. Söylüyorum. Bu teşekkür Üniversite'nin utancı.

İnsancıl Emekçileri'nin kuruculuğunu üstlendiği **İstanbul İnsan Bilimleri Fakültesi**, insanı yaptığı... sonra içine girdiği hapishaneleri yıkacak.

Uzun bir yoldayız... sıkıntılı... engellerle... çukurlarla dolu bir yol... Heyecanlıyız... sevinçliyiz...

Birçok dostumuz yolunuz açık olsun, gazanız kutlu olsun dedi... Gecenin ileri saatinde arkadaşlarımı düşünüyorum... Yolunuz açık olsun diyorum... yolunuz açık olsun **İnsancıl Emekçileri.**

29 Eylül Çarşamba

Hani İkitelli'de bir bebek vardı. Kucaktan kucağa dolaşan... bebek... gülümseyen. Babası tutuklu. Dün gece o bebeği gördüm düşümde... beştaş oynadık.

Cincilere Boyun Eğenlere

PROF. DR. UTANMAZ .....

Eskiden mahalle aralarında icra-ı fazliyet gösteren cinciler vardı. İnsanlığın yüzkarası bu cinciler, şimdi iletişim odaklarının desteğiyle, insan aklına... insan aklının yarattığı bilime ciddi bir saldırıya geçtiler. Bilimin üretildiği kurumlar...bu kurumlarda bilim öğreten herkes bu saldırıyı durdurmak zorunda. Ama aymazlığın içinde olup bitenleri göremeyenler, hayat kaçkını bu insanlar hep susuyor. İnsanı utandırması gereken bu suskunlukta, Nöropsikiyatri Derneği'nin çıkışını... belki üniversiteleri uyandırır diye yayımlıyoruz.

Uyanın. Utanın. Cincilerin kol gezdiği... insanı sömürdüğü... insanı heder ettiği bir ortamda neden susuyorsunuz. Utanmıyor musunuz. Susmaya devam ederseniz bilimsel ünvanlarınızın yanına bir kelime eklenecek. Gelecek kuşaklar sizi böyle anacak. ***PROF. DR. UTANMAZ .....***

İnsancıl Emekçileri

DEĞERLİ BASIN MENSUPLARINA

"Medyum, Cinci, Şifacı vb" ünvanlarla faaliyet gösteren kişilerin son zamanlarda "ruhsal sorunlar"ın çözümüyle de uğraştıklarını yazılı ya da sözlü basında ilan edecek denli pervasız davrandıkları görülmektedir. Bu kişilerin sözü edilen faaliyetlerin ve medyada bunca yer almalarını toplumun ve bireylerin ruh sağlığı açısından zararlı bir gelişme olarak görüyoruz.

Halen **"DÜNYA PSİKİYATRİ FEDERASYONU"** ve **"DÜNYA NÖROLOJİ FEDERASYONU"** kurucu üyesi olan ve kurulduğu 1914 yılından beri aralıksız etkinlik gösteren **TÜRK NÖROPSİKİYATRİ DERNEĞİ**, psikiyatri, nörolojik bilimler ve psikoloji meslek alanlarından 1150 üyeli bir meslek kuruluşudur. Ruhsal sorunların ya da ruhsal belirtilerle giden bedensel rahatsızlıkların tedavisi öncelikle psikiyatri olmak üzere nörolojik bilimler ve psikolojinin çalışma alanıdır. Bu meslekler uzun ve yorucu bir eğitim süreci sonunda kazanılan uzmanlık alanlarıdır. Bilim ve hukukça tanımlanmış kurallar içinde çalışır. "Medyum, Cinci, Şifacı vb" adlarla çalışan kişilerin faaliyet alanları, doğrudan yasalarca yasaklanmış, bilim dışı telkin, kandırma ve oyalama gibi yollarla etkileyici olur ve haksız çıkar sağlama temel özelliğidir.

Genelde tıp özelde psikiyatri insanı, biyolojik, psikoloji, sosyal bir bütünlük olarak ele alır Oysa sözü edilen kişiler ruhsal sorunları beden ve toplum bütünlüğünden ayırarak kendi alanlarında bir sorun yumağı olarak tanımlamaktadırlar. Bu yaklaşımın; bir yandan kendisi ya da çevresi için zararlı olabilecek bir hastanın tedavisini geciktirerek, bir yandan zaten hastalığının temel özelliği "gerçeği değerlendirme güçlüğü" olan kişilerin "cin-peri vb." iddialarla hastalığının derinliğini arttırarak, başka bir yandan da organik kökenli bir hastalığın tanı ve tedavisini geciktirip yaşamını tehlikeye atarak ne kadar zararlı olabilecekleri tahmin edilebilir.

Tıp ve psikolojideki gelişmeler henüz bütün sorunları çözebildiği iddiasında değildir. Ancak çözümün doğa ötesi yöntemlerle değil, yine bilimsel yöntemlerle olduğu da tartışılmaz bir gerçek. Çağımızda hala doğa ötesi, insan üstü güçlere dayandığını iddia edenlerin bu ölçüde gündemde tutulması büyük sakıncalar taşımaktadır. İnsan bilgisinin geri olduğu çağların inançlarını, günümüzde de geçerli kılmaya çalışan bir girişim utanç duyulması gereken bir konumken, bu kişilerin pervasızlığı şaşırtıcıdır.

Derneğimiz üyelerinin meslek alanlarına yöneltilmiş bu tecavüze, toplum ve bireylerin ruh sağlığına "kerameti kendinden menkul" bu kişilerce yöneltilmiş bu saldırıya duyduğumuz tepki aynı zamanda insan aklının bir savunmasıdır. Kendilerinde insanüstü güçler bulunduğunu ileri sürmek, bizim hastalarımızda sık karşılaştığımız bir belirtidir. Bu kişilerin "yeni bir din" ya da "peygamberliklerini" ilan etmeleri bizim için şaşırtıcı olmayacaktır. Ne var ki toplumda belirli işlev ya da görevler üstlenmiş olanların da içinde olduğu birçok kişinin bu "bilim-dışı, tıp-dışı" şifa dağıtıcılarına başvurduğu haberleri bizleri büyük bir şaşkınlığa ve üzüntüye sürüklemektedir.

Kimi basın kuruluşlarını, bu tür kişileri ve faaliyet alanlarını "ilginç" olduğu gerekçesiyle medya gündeminde tutmaları da başka bir üzüntü nedenimizdir. Bu medyatik tutumun demokratik olmadığını çünkü "akli olan"a karşı olduğunu düşünüyoruz. Demokrasinin insan aklına ve bilimsel nesnelliğe dayalı bir toplum örgütlenmesi olduğuna inanıyoruz. Doğa ötesi düşüncelerin "üstün insan" düşüncesine varacak kadar antidemokratik olduğu düşüncesindeyiz. Bu tür iddiaların "doğru olabileceği" izlenimi verecek biçimde duyurulmasının dolaylı yoldan da olsa bir "onay" anlamına geleceği kaygısını taşıyoruz. Bu gelişmelerin toplum ve birey ruh sağlığı açısından taşıdığı zararlı etkilere dikkat çekmek istiyoruz. Sıraladığımız görüşlerimizin "demokratik çeşitlilik" kapsamında değerlendirilerek görevli bulunduğumuz yayın organınızda kamuya duyurulacağını beklemekteyiz.

Türk Nöropsikiyatri Derneği olarak, halkımızın ruh sağlığını tehdit eden bu gelişmelere dur diyebilmek için, meslek alanlarımızı korumak amacıyla yasal ve demokratik tüm yolları kullanmaya kararlı olduğumuzu duyurmak istiyoruz.

Saygılarımızla
Türk Nöropsikiyatrl Derneğl
Yönetim Kurulu Adına
Prof. Dr. Özcan KÖKNEL
Başkan

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi:

Seni Özledim / **Ayten Mutlu**	20.000 TL.
Pazar Resimleri / **Ali Ersin Günçe**	20.000 TL.
Cemreye Çağrı /**Cemile Çakır**	20.000 TL.
İnsana Gecikmeden / **Berrin Taş**	20.000 TL.
Ekmekarası Umut / **İdris Atmaca**	20.000 TL.
Bir Ardıç Kuşuyum Ben / **Zerrin Taşpınar Şahin**	20.000 TL.
Dinlenen Cadı / **Nihat Ateş**	20.000 TL.
Açık Gece / **Ömer Bilge**	20.000 TL.

ÖYKÜ Dizisi :

Sengisemai Bir Ölüm / **Lütfiye Aydın.**	25.000 TL.
Arka Balkon / **Kezban Özbay**	20.000 TL.

Roman Dizisi:

Proxima Centauri / **Ömer Baytaş**	40.000 TL.
Çağrısız Hayalim / **Kaan Arslanoğlu**	35.000 TL.

Deneme Eleştiri Dizisi:

Rüzgar / **Cengiz Gündoğdu**	30.000 TL.
Denemenin Kıyılarında / **Yusuf Çotuksöken**	30.000 TL.
Gerçekçi Düşünce - Gerçekçi Sanat / **Afşar Timuçin**	30.000 TL.
İnsan Arayışı / **Sadık Albayrak**	35.000 TL.
Ekmek / **Cengiz Gündoğdu**	30.000 TL.

İnsancıl Dergisi : 1. yıl Cildi	250.000 TL.
İnsancıl Dergisi : 2. yıl Cildi	250.000 TL.

ADRES :
Mollafenari Sok. Nadir Han No: 40/42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İst.
Tel: 511 79 94 - 513 93 99